

**T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE
AHLAK BİLGİSİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

Çetin DOĞRU

**MEZHEPSEL ÇOĞULCULUK BAĞLAMINDA
CAFERİLERİN DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ
BEKLENTİ VE ÖNERİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
(IĞDIR ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tez Yöneticisi
Yrd. Doç. İsmail ŞİMŞEK**

AĞRI-2016

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİL-
GİSİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

Çetin DOĞRU

MEZHEPSELÇÖĞÜLCÜLÜK BAĞLAMINDA
CAFERİLERİN DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ
BEKLENTİ VE ÖNERİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
(İĞDIR ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Yöneticisi
Yrd. Doç. İsmail ŞİMŞEK

AĞRI-2016

Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İsmail ŞİMŞEK danışmanlığında, Çetin DOĞRU tarafından hazırlanan bu çalışma ...../...../..... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : ..... **İmza:** .....

Jüri Üyesi : ..... **İmza:** .....

Jüri Üyesi : ..... **İmza:** .....

Jüri Üyesi : ..... **İmza:** .....

Jüri Üyesi : ..... **İmza:** .....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

.... / ..... / .....

Prof. Dr. Kemal POLAT

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Mezhepsel Çoğulculuk Bağlamında Caferilerin Din Eğitimi ve Öğretimi İle İlgili Beklenti ve Önerileri Üzerine Bir Araştırma (İğdır Örneği)” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime ve kaynak gösterilmek şartıyla kullanıma açılabilir.

Çetin DOĞRU

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Çetin DOĞRU
MEZHEPSEL ÇOĞULCULUK BAĞLAMINDA
CAFERİLERİN DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ
BEKLENTİ VE ÖNERİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
(İĞDIR ÖRNEĞİ)

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK

2016, 161 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Kemal POLAT

Doç. Dr. Emine ÖZTÜRK

Yrd. Doç.Dr. İsmail ŞİMŞEK

Bu çalışmanın temel gayesi, Iğdır ili örnek alınarak Caferilerin din eğitimi ve öğretiminde temsil edilme sorunundan hareketle bu sorunun çözümüne yönelik Caferilerin talep ve önerilerinin tespit edilmesidir.

Çalışma, literatür taraması, yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşme ve anket teknikleri kullanılarak tamamlanmıştır.

Çeşitli teknikler kullanılarak elde edilen veriler değerlendirildiğinde ortaya şu sonuçlar çıkmaktadır. Caferilerin büyük çoğunluğu, okullarda verilen din eğitimi ve öğretimin gerekli olduğunu fakat yeterli olmadığını düşünmektedirler. Caferilerin din eğitimi ve öğretiminde yeteri kadar temsil edilmediğini, okullarda verilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatında Caferi mezhebine de yer verilmesi gerektiği görüşü ön plana çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Caferilik, Çoğulculuk, Din Anlayışı, Dini çoğulculuk, Din Eğitimi, Mezhepsel çoğulculuk

SUMMARY
POSTGRADUATE THESIS
Çetin DOĞRU
A SURVEY ON
EXPECTATIONS AND SUGGESTIONS FOR RELIGION EDUCATION
JA'FARI (SHIA) PEOPLE'S IN RESPECT OF DENOMINATIONAL
MULTIPLISM
(THE CASE OF IĞDIR)

Thesis Supervisor: Assistant Professor Doctor İsmail ŞİMŞEK

2016, Page: 161

Jury: Prof. Dr. Kemal POLAT
Assoc. Prof. Dr. Emine ÖZTÜRK
Assist. Prof. İsmail ŞİMŞEK

The main purpose of this study is to find out the demands and suggestions of Ja'fari (Shia) People's representational problems in religion education and, in the light of this idea, try to solve them by modelling Iğdır City.

The techniques used in this study are; literature survey, unstructured interview, face to face meeting and questionnaire techniques.

When the datas, which are the outcome of the tecniques used, are evaluated. The results are as follows. A great majority of Ja'fari (Shia) People believe that the religion education at school is important but it is inadequate. They think that Ja'fari (Shia) People are not represented enough in religion education, and also they defend that Ja'fari Jurisprudence must be involved in the books which are instructed at schools and this belief must be included in the curriculum of religion lesson. Besides, almost all of the Ja'fari (Shia) People's opinion is that; The Ministry of Religious Affairs must represent not only one religious denomination but also all of them.

Key Words: Ja'fari Jurisprudence, Multiplism, Religion Doctrine, Religious Multiplism, Religion Education, Denominational Multiplism.

ÖNSÖZ

Türkiye'nin toplumsal yapısına baktığımızda farklı alt kültür gruplarına sahip olduğundan dolayı homojen bir yapıda olduğunu söylemek güçtür. Bu yönüyle toplumsal yapı bakımından heterojen bir yapıya sahiptir.

Türkiye'de müntesibi bakımından çoğunluk olarak İslam dini ilk sıradadır. Halkın çok büyük bir çoğunluğu Müslümanlardan oluşmasının yanında İslam dininin anlaşılması noktasında toplum tabakalarında birçok farklı anlayış ve yorumların geliştirildiği söylenebilir. İslam dininin temel nasları olan Kur'an-ı Kerim'in ve Sünnetin anlaşılması ve yorumlanmasıyla farklı dini anlayışlar ortaya çıkmıştır. Bu durum ise İslam dininin anlaşılması noktasında dinsel yapıda tek tip bir anlayışın olmadığını da ortaya koymaktadır.

Gerek itikadi gerekse ameli boyutta ortaya çıkan farklı dini gruplar veya dini anlayışların varlığı, Türkiye'deki din eğitimi ve öğretiminde veya daha özel anlamda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde temsil edilme sorununu da beraberinde getiriyor. Araştırmamızda, Türkiye'deki farklı din anlayışlarından biri olan Caferilerin genel anlamda din eğitimi ve öğretiminde özel anlamda ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde kendilerinin temsil edilmediğini düşüncelerinden hareketle din eğitimi ve öğretimi ile ilgili beklenti ve önerilerinin neler olduğunun tespiti yönünde bir gaye güdülmüştür.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Araştırmamızın giriş kısmında araştırma konusu, amacı, yöntemi, kapsam ve sınırlılıkları gibi başlıkları ele aldık. Birinci bölümde Çoğunluk ve Çoğulculuk kavramlarının ne olduğunu ve dini çoğulculuk, dinde çoğulculuk, din anlayışı, mezhepsel çoğulculuk, çoğulcu din eğitimi gibi kavramlar hakkında genel bilgiler verdik. İkinci bölümde Caferiliğin ne olduğunu ve tarihsel süreci, Caferilikle ilgili temel kavramlar ve itikadi, fıkhi görüşlerini genel bir bilgi olması açısından ele aldık. Üçüncü bölümde ise araştırmamızın asıl konusu olan Caferilerin din eği-

timi ve ğretimi ile ilgili beklenti ve önerilerini ortaya koymaya çalıştık. Bu çalışmanın hazırlanmasında bana desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Kemal Polat hocama danışmanım Yrd. Doç. Dr. İsmail şİMşEK hocama ve Doç. Dr. Emine ztrk hocama teşekkürümü sunmayı bir borç bilirim.

etin DOĞRU

AĞRI 2016

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	ii
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiv
TABLolar DİZİNİ	xv
1.GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Problemleri	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi.....	5
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	8
1.5. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	9
1.6. Araştırmanın Yöntemi	9
1.7. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi.....	12
1.7.1. Çoğulculuk.....	12
1.7.2. Dini çoğulculuk.....	12
1.7.3. Mezhepsel çoğulculuk	13
1.7.4. Din anlayışı	13

1.7.5 Caferilik.....	14
1.7.6. Din eğitimi	14

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOĞULCULUK

1.1. Çoğulculuk (<i>Pluralism</i>).....	15
1.2. Dini Çoğulculuk.....	19
1.3. Dinde Çoğulculuk	23
1.4. Dini Kapsayıcılık (<i>Inclusivism</i>)	25
1.5. Dini Dışlayıcılık (<i>Exclusivism</i>).....	26
1.6. Çoğulculuk ve Din Eğitimi	28
1.7. Çoğulcu Din Eğitimi Modelleri	30
1.7.1. Laik din eğitimi(<i>Laicete</i>)	31
1.7.2 Bir dine veya mezhebe dayalı din eğitimi(<i>Confessional</i>)	32
1.7.3. Bir dine veya mezhebe dayalı olmayan din eğitimi(<i>Non Confessional</i>) ..	34
1.8. Din Anlayışı	35
1.9. Din ve Vicdan Hürriyeti.....	36
1.10. Mezhepsel Çoğulculuk.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

CAFERİLİK

2.1. Şia Kavramı ve Tarihsel Süreç İçerisinde Teşekkülü	38
2.2. Caferiliğin Tanımı	40
2.3. Caferilerin İnanç Esasları	42
2.3.1. Tevhid	43
2.3.2. Adalet	44
2.3.3. Nübüvvet	45

2.3.4. İmamet	45
2.3.5. Mead.....	48
2.4. Caferilerde İnançla İlgili Diğer Kavramlar	48
2.4.1. Rec'at	48
2.4.2. Beda	49
2.4.3. Takıyye.....	50
2.5. Caferilerde İbadet	51
2.5.1. Namaz.....	51
2.5.2. Oruç	54
2.5.3. Hac.....	54
2.5.4. Zekât	55
2.5.5. Humus.....	56
2.5.6. Cihad	57
2.5.7. Emr bi'l ma'ruf nehy-i an'il münker.....	57
2.5.8. Tevella ve teberra	58
2.6. Türkiye'deki Caferiler	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A- CAFERİLERİN DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ BEKLENTİ VE ÖNERİLERİ

Mevcut Durum: İlköğretim (4-8.Sınıflar) ve Ortaöğretim (9-12. Sınıflar)
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Caferilik 61

B- UYGULAMALI ARAŞTIRMA

1. OLGUSAL DURUM.....	70
1.2. Örneklem Yaşa Göre Dağılımı	71
1.3. Örneklem Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı	72

1.4. Örneklemin Meslek Durumuna Göre Dağılımı	73
2. BETİMSEL DURUM.....	74
2.1. Örneklemin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Okullarda Verilmesi Konusundaki Katılım Düzeylerinin Dağılımı.....	74
2.2. Örneklemin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Zorunlu Olmalı Düşüncesine Katılım Düzeylerinin Dağılımı	75
2.3. Örneklemin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Seçmeli Olmalı Düşüncesine Katılım Düzeylerinin Dağılımı	77
2.4. Örneklemin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Verilen Dini Bilginin Yetersiz Olduğu Düşüncesine Katılım Düzeylerinin Dağılımı.....	78
2.5. Örneklemin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Caferileri Temsil Etmedeki Yetersizliği İle İlgili Düşünceye Katılım Düzeylerinin Dağılımı	79
2.6. Örneklemin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Sünniliğe Göre Verildiği Düşüncesine Katılım Düzeylerinin Dağılımı	80
2.7. Örneklemin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Tek Bir Mezhebin Esas Alınarak Diğer Mezheplerin Varlığının Yok Sayıldığı Görüşüne Katılım Düzeylerinin Dağılımı	81
2.8. Örneklemin DİKAB Dersinde Temsil Edilme Noktasında Dile Getirilen Talepler Sonucunda Bir Dışlanmanın Olduğu Görüşüne Katılım Düzeylerinin Dağılımı.....	82
2.9. Örneklemin Dini Konularla İlgili Bilgilerin DİKAB Dersinden Çok Aile Ve Çevreden Edindiği Düşüncesine Katılım Düzeylerinin Dağılımı ..	84
2.10. Örneklemin Caferiliğin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Temsil Edilmesi Konusundaki Düşünceye Katılım Düzeylerinin Dağılımı.....	86

2.11. Örneklemin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Caferiliğe Özgü İnanç, İbadet anlayışı ve Kültürel Ögelere Yer Verilmeli Düşüncesine Katılım Düzeylerinin Dağılımı	88
2.12.Örneklemin Caferiliği Anlatacak Din Eğitimcisinin Caferi Mezhebine Mensup Biri Olma Düşüncesine Katılım Düzeylerinin Dağılımı.....	90
2.13. Örneklemin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatının Hazırlanması Aşamasında Sürece Caferi Din Âlimlerinin de Dahil Edilmesi İle İlgili Düşünceye Katılım Düzeylerinin Dağılımı	92
2.14. Örneklemin Her türlü Kitle İletişim Araçlarıyla Yapılan Dini İçerikli Yayın ve Yayımlarda Caferilere Kendi İnanç ve Kültürlerini Tanıtım İmkânı Verilmeli Düşüncesine Katılım Düzeylerinin Dağılımı	93
2.15. Örneklemin Caferilere Yurt İçinde Üniversite Dâhil Olmak Üzere Dinî Eğitim Yapabilme, Din Eğitimcisi Yetiştirebilme Fırsat ve İmkânı Verilmeli Düşüncesine Katılım Düzeylerinin Dağılımı	94
2.16. Örneklemin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Özellikle Sünni Ekolun Dışındaki Ekollere Yaklaşımları Noktasında Yeterince Objektif Olmadıkları Düşüncesine Katılım Düzeylerinin Dağılımı	95

C- UYGULAMALI ARAŞTIRMA

1. KATILIMCI GRUBUN GENEL ÖZELLİKLERİ	97
2. ELDE EDİLEN BULGULARIN İÇERİK ANALİZİ.....	98
2.1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Caferiliğin Temsil Edilmesi Talebi.....	99
2.2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatında Yer Verilmesi Gereken Caferilikle İlgili Bilgilerin İçeriğine İlişkin Talepler.....	108

2.2.1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatında Caferilere özgü kültürel öğelere yer verilmesi	108
2.2.2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatında inanç ve ibadet konularında Caferilerin Din anlayışına da yer verilmesi	110
2.3. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Konumuyla İlgili Talepler	112
2.3.1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin okullarda seçmeli olması	113
2.3.2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin okullarda zorunluluğunun devam ettirilmesi	114
2.4. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni veya Genel Anlamda Din Eğitimcisiyle İlgili Talepler	118
SONUÇ VE GENEL BİR DEĞERLENDİRME	122
KAYNAKLAR.....	133
ÖZGEÇMİŞ	141
EKLER.....	142

KISALTMALAR DİZİNİ

DKAB	Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi
EHLADER:	Ehli Beyt Âlimleri Derneği
A.G.M:	Adı Geçen Makale
AIHM:	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
BM:	Birleşmiş Milletler
ed:	Editör
Çev:	Çeviren
MEB:	Milli Eğitim Bakanlığı
SBE:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
İFD:	İlahiyat Fakùltesi Dergisi
MAZLUMDER:	İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Örneklemin Cinsiyeti	70
Tablo 2: Örneklemin Yaşı	71
Tablo 3: Örneklemin Öğrenim Durumu	72
Tablo 4: Örneklemin Meslek Durumu	73
Tablo 5: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Okullarda Verilmelidir Düşüncesi.....	74
Tablo 6: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Caferileri de Temsil Edecek Şekilde Düzenlenerek Zorunluluğu Devam Etmeli Düşüncesi	75
Tablo 7: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Okullarda Seçmeli Olmalı Düşüncesi.....	77
Tablo 8: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Verilen Dini Bilginin Yetersiz Olduğu Düşüncesi.....	78
Tablo 9: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Caferiliğe Yeteri Kadar Yer Verilmediği Düşüncesi.....	79
Tablo 10: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Sünni Kaidelere Göre Verilmektedir Düşüncesi.....	80
Tablo 11: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Tek Bir Mezhebi Esas Alıp Diğer Mezhepleri Yok Saymaktadır Düşüncesi	81
Tablo 12: Mezhebimin Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatına Yansıtılması Noktasında Haklı Taleplerimi Dile Getirdiğimde Ötekileştirildiğim Zamanlar Olabilir Düşüncesi	83
Tablo 13: Dini Konularla İlgili Bilgileri DKAB Dersinden Çok Ailem ve Çevrem(Camii, Müctehid, Molla)’den Edinirim Düşüncesi	84
Tablo 14: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Caferilik de Temsil Edilmelidir Düşüncesi.....	86
Tablo 15: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Kitaplarında Caferiliğe Özgü İnanç, İbadet ve Kültürel Ögelere Yer Verilmelidir Düşüncesi	88
Tablo 16: Caferiliği Anlatacak Din Eğitimcisinin Caferi Mezhebine Mensup Biri Olmalı Düşüncesi.....	90
Tablo 17: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatının Hazırlanması Aşamasında Sürece Caferi Din Âlimlerinin de Dâhil Edilmeli Düşüncesi	92
Tablo 18: Her Türlü Kitle İletişim Araçlarıyla Yapılan Dini İçerikli Yayın Ve Yayımlarda Caferilere Kendi İnanç Ve Kültürlerini Tanıtım İmkânı Verilmeli Düşüncesi.....	93
Tablo 19: Caferilere Yurt İçinde Üniversite Dâhil Olmak Üzere Dinî Eğitim Yapabilme, Din Eğitimcisi Yetiştirebilme Fırsat ve İmkânı Verilmeli Düşüncesi	94
Tablo 20: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Özellikle Sünni Ekolün Dışındaki Ekollere Yaklaşımları Noktasında Yeterince Objektif Olmadıkları Düşüncesi.....	95

1.GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemleri

Din, insanın varoluş serüveninde gerekli olan ve sahip olduğu bir güç ve araçtır. İnsanın, nasıl kendisini tehlikelere karşı koruyabilmek için bir çatıya ihtiyacı varsa insani değerlerin yok olmasına ve ahlaki yozlaşmaya, çöküntüye engel olabilmek için de bir dine ve o dini doğru şekilde öğretecek din öğretimine de ihtiyacı ve hakkı vardır.¹

İnsan; belli bir dini, kültürü, kimliği olan sosyal bir çevrede dünyaya gelir. Yani insan, doğduğu ortamın kültürü, dili, dini ve kimliğini hâlihazırda bulur. İlk bunlarla tanışır ve öncelikli olarak bunları tercih eder. İnsanın içinde doğduğu sosyal çevrenin dinini veya din anlayışını tercih etmesi de gayet doğaldır. Fakat insanoğlu yaratılışının gereği olarak hakikatı aramakla yükümlüdür. Diğer din mensupları hakikatini kendi dinlerinde bulmuş ve bu din ile tatmin olup başka din arama ihtiyacı hissetmiyorlarsa o zaman yapmaları gereken şey kendi dinlerine uymaktır.² Eğer içinde doğduğu sosyal çevrenin dini veya din anlayışı kendilerini tatmin etmiyorsa hakikat arayışına devam etmektedirler. Bu arayış kendilerini tatmin edecek bir din veya inanç bulana kadar devam etmektedir. Bu durum bir dine inanmış fakat bu din içindeki farklı din anlayışlarına sahip kişiler için de söz konusudur. Hal böyle olunca aynı sosyal çevrede veya farklı toplumsal yapılarda birçok din ve din anlayışının ortaya çıkmasının yolu da açılmış olur.

Küreselleşmenin etkisiyle toplumsal yapıların birbirine yaklaştığı günümüz dünyasında farklı din ve kültürlerin tanışmasıyla birlikte din ve kültürler

---

¹ MEB, *İDKAB Dersi (4,5,6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, MEB yayınları, Ankara 2010, s. 6.

² Adnan Aslan, “Dini Çoğulculuk Problemine Çözüm Önerisi”, *Müslümanlar Ve Diğer Din Mensupları (Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar)*, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları/4, Ankara 2004, s. 366.

birbirlerini etkilemeye başlamıştır. Bu durum, dini, kültürel çeşitliliğin artmasına sebep oldu ve farklı din anlayışlarının ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Batı toplumlarını burada örnek verebiliriz. Batıda mensubiyet açısından tek bir dinin veya kültürel kimliğin varlığından söz etmemiz mümkün değildir. Batı, kültürel ve dini çeşitliliğin yaşandığı bir yapıya sahiptir. Sahip olduğu bu çoğulcu kimliğinin oluşması, gerek fertlerin hakikat arayışlarından gerek küreselleşmenin etkisi veya küreselleşmeyi sağlayan birçok etmene bağlı olarak gerçekleşti. Batı toplumlarında ortaya çıkan bu çeşitliliklerde dikkat çeken en önemli unsur ise ötekileştirme, ayırıştırma ve yok saymanın olmamasıdır. Din ve çoğulculuk kavramları arasındaki ilişki bağlamında düşünüldüğünde Ülkemiz, Batıya nazaran biraz daha farklıdır. Ülkemizdeki durum dinsel çoğulculuktan ziyade dinde çoğulculuk olarak düşünülmelidir. Bu bağlamda sosyal bütünleşme adına ülkemiz açısından din unsuru ele alınacak olursa ilk yapılması gereken şey kendi toplumsal ihtiyaçlarımızı göz önünde bulundurarak tarih boyunca ortaya çıkan mezheplerin birbirleriyle ayrışıp ötekileşmeye sebep olmaması için neler yapılmalıdır konusunda fikir yürütmeliyiz.³

Türkiye’de İslam dinine mensup olanlar çoğunluktadır; ancak İslam dininin temel kaynakları olan Kur’an ve Sünnetin farklı yorumlanmasıyla ister mezhep denilsin ister dini grup denilsin hangi isimle anılırsa anılsın birçok din anlayışı ortaya çıkmıştır. itikadi ve ameli boyutta ortaya çıkan bu din anlayışlarının temsil edilme meselesi, Türkiye’de din eğitimi ve öğretimi ile ilgili tartışmaları ve sorunları da beraberinde getirmiştir.

Ülkemizde Din eğitimi ve öğretiminde temsil edilme meselesinde sorun yaşayan farklı dini gruplardan biri de şüphesiz ki Caferilerdir. Bundan hareketle Bu araştırmanın temel konusu, Caferilerin toplumsal sorunlarından biri olan

---

³ Ahmet Bağlıoğlu, “Mezhepsel çoğulculuk ve Temelleri”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1 (2010), s. 72.

din eğitimi ve öğretiminde temsil edilme sorunu ve bu sorunun aşılması adına Caferilerin konuyla ilgili beklenti ve önerilerinin belirlenmesidir.

Iğdır merkeze bağlı İnönü Ortaokulu'nda dört yıla yakın Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerine girmekteyim. İnönü Ortaokulu, Caferi mezhebine mensup vatandaşların çocuklarının çoğunlukta olduğu ve eğitim gördüğü bir okuldur. Derslerde her ne kadar temel İslami değerleri merkez alıp Kur'an ve Sünnet eksenli, mezhepler üstü bir din eğitimini vermeye çalışsak da özellikle ibadetlerin uygulanışıyla ilgili bilgileri Ehl-i Sünnet anlayışında ve Hanefi-Maturidi ekseninde vermek durumunda kalıyoruz. Gerek ibadetlerle ilgili olarak gerek inançla ilgili bilgileri Hanefi-Maturidi ekseninde verdiğimizde Caferi mezhebine mensup öğrenci, ailesi ve çevresinde öğrenmiş olduğu dini bilgi ve uygulamalarla derste anlattıklarımız haliyle birbirleriyle örtüşmemektedir. Mezhepsel anlayışlardan doğan bu farklılıkların öğrenci tarafından sorgulandığını görmekteyiz. Öğrenciler mezhepsel yorum farklılıklarından dolayı ortaya çıkan bu tür bilgilerin doğruluğu ve yanlışlığı üzerinden tartışma oluşturarak bize sorular yöneltmektedir. Ancak öğrencilere mezhepsel anlayışlardan dolayı bu bilgisel farklılıkların oluşabileceğini anlatmaya çalışsak da anlattığımız bilgiler öğrencileri gerçek manada tatmin etmemektedir. Bu durum ise öğrencide Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine karşı aidiyetlik duygusu oluşmasına engel olabilmekte ve öğrenci derse karşı ilgisiz kalabilmektedir. Bu durum gerek din eğitimcisi gerekse öğrenci açısından bir sorun teşkil etmektedir.

Caferilerin toplumsal alanda karşılaştıkları sorunlardan biri olan din eğitimi ve öğretimi alanında temsil edilme sorununun aşılması adına son dönemlerde bu konuda Caferilerin çeşitli taleplerinin olduğu görülebilmektedir. Örnek olarak 2010 yılında Caferiler tarafından bir çalıştay yapılarak bu çalıştayın sonucunda bir bildirge yayınlanmış ve bu bildirgede din eğitimi ve öğretimi ile ilgili beklenti ve önerilere yer verilmiştir. Ön planda tutulan beklenti ve öneriler de

dikkate alınarak bu araştırmayla “Caferilerin din eğitimi ve öğretimi ile ilgili beklenti ve önerileri nelerdir?” sorusuna cevap aranmaya çalışılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Son dönemlerde gerek basında, gerekse medyada çıkan haberlere bakıldığında Caferilerin din eğitimi ve öğretimi ile ilgili talep ve önerilerini dile getirdiklerini görmekteyiz. Bundan hareketle araştırmamızda, Caferilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatında kendilerinin de temsil edilmesiyle ilgili görüşlerini, talep ve önerilerini ortaya koymayı esas amaç edindik.

Araştırmamızın esas amacını gerçekleştirmeye yönelik şu alt amaçları da belirledik:

- ✓ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin konumunun ne olması gerektiği ile ilgili görüşlerin tespiti
- ✓ Okullarda verilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin yeterliliği ile ilgili görüşlerin tespiti
- ✓ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde diğer farklı dini grupların temsil edilmesi meselesine yönelik görüşlerin tespiti
- ✓ Dini konularla ilgili bilgileri hangi kaynaktan aldıklarına yönelik görüşlerin tespiti
- ✓ Genelde din eğitimcisi özelde ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleriyle ilgili görüşlerin tespiti
- ✓ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatı içeriğinin nasıl olması gerektiği ile ilgili görüşlerin tespiti
- ✓ Din eğitimi ve öğretimi dışındaki diğer bazı taleplerin tespiti

1.3. Araştırmanın Önemi

Ülkemizde din eğitimi ve öğretimi anayasal bir zorunluluktur. Manevi anlamda insanların doyurulması din eğitimi ve öğretiminin kaçınılmaz bir görevidir.

“Din öğretimine insan-din ilişkisi açısından yaklaşıldığı zaman, insanın tabiatı gereği din ile sürekli bir ilgi ve ilişki içinde olduğu gerçeği ile karşılaşılır. Bu gerçekten hareketle, insanın gerek kendisi hakkındaki gerekse varlığının anlamını arayan sorularına cevap bulmada dinin verilerini kullanmak kaçınılmazdır. Bunlar, insanın fizik ötesi ile ilgili sorularıdır ve bunların en doyurucu cevabı dinden gelmektedir. İnsanın bu duygusu hiçbir zaman yok olmaz; ancak eksik ve yanlış doyurulabilir. Asıl önemli nokta da burasıdır. Eğitim öğretimden beklenen görev, bu eksik ve yanlış doyurulmaları önlemektir. Ayrıca, eğitim öğretimde asıl olan, ferdin bedenî ve ruhi bütün yetenek ve ihtiyaçlarının sıra ile değil, birlikte ele alınması ve uyum içerisinde doyurulup geliştirilmesidir. Bu nedenle, inanma gibi önemli bir duygu ve ihtiyacı, diğer duygu ve ihtiyaçların gerisinde bırakmak veya hiç görmezden gelmeye çalışmak doğru değildir. Din öğretiminden beklenen, kişilerin inanma ihtiyaçlarını, doğru bilgi, duygu ve becerilerle doyurmalarına yardımcı olmaktır.”⁴

Din eğitimi ve öğretiminin temel amaçlarından birisi toplumdaki farklı dinî anlayış ve yaşayışların sosyal bir olgu olduğu bilincine varılması ve başkalarının inanç ve yaşayışlarına hoşgörü ile yaklaşılmasının sağlanmasıdır. Amaçlanan bu hoşgörünün sağlanmasına yönelik atılacak en önemli adımın ise eşitlik prensibinden hareketle farklı din anlayışlarına din eğitimi ve öğretimi özelde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatında yer verilmesi, tanıtılması ötekileştirici, ayrıştırıcılıktan ziyade hoşgörü ve saygı temelinde birleştirici olmasının sağlanmasıdır.

---

⁴ MEB, s. 6.

Türkiye’de İslam kaynaklı ortaya çıkan farklı din anlayışlarının din eğitimi ve öğretiminde temsil edilme meselesi son yıllarda tartışılan bir konudur. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi programının temel yaklaşımlarından din bilimsel yaklaşımda şöyle denilmektedir; İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı geliştirilirken gerek İslam dini gerekse diğer dinler hakkında bilimsel ve araştırmaya dayalı bilgi ön planda tutulmuş, dinin asıl kaynaklarında yer almayan bilgilerden uzak durulmuştur. İslam diniyle ilgili bilgilerde; Kur'an ve sünnet merkezli, birleştirici ve herhangi bir mezhebi esas almayan bir yaklaşım benimsenerek İslam diniyle ilintili dinsel oluşumları kuşatacak kök değerler öne çıkarılmıştır. İnanç, ibadet ve ahlak alanlarıyla ilgili bu değerlerin, Kur'an ve sünnete dayanan ortak paydalar olmasına özen gösterilmiştir. Amaç, bireylerin, dinî, kültürel ve ahlaki değerler hakkında doğru bilgilenmelerini sağlamaktır. Bu yaklaşıma uygun olan bütün dinî ve ahlaki değerler, öğretime konu edilmiş, ancak Programın doktrin (belirli bir mezhebe dayalı) merkezli bir öğretime dönüşmemesine özen gösterilmiştir.⁵ Ancak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi programına yönelik farklı dini kesimler tarafından yapılan eleştirilere dikkat edildiğinde; temel yaklaşımlarından din bilimsel yaklaşımda belirtildiği gibi mezhepsel üstü bir yaklaşımdan uzak, yaklaşımın teorik çerçevesi ile pratiğinin birbirinden tamamen farklı olduğu, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatının şekillenmesinde tek bir din anlayışının ağırlığının göze çarptığı, özellikle inanç ve ibadetlerle ilgili konuların işlenmesinde daha çok Hanefi-Maturidi anlayışın hâkim olduğu ve öteki din anlayışlarının yok sayıldığı gibi görüşlerin ve eleştirilen ön planda tutulduğunu söylemek mümkündür. Örneğin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatının yapısına yönelik Cem Vakfı Hukuk Komisyonu tarafından, müfredatta Alevilikle ilgili bilgilere yer verilmediği iddiasıyla Milli Eğitim Bakanlığı aleyhine, 13 Aralık 2005 tarihinde Ankara 10. İdare Mahkemesinde iki bin kişi adına dava açılma-

---

⁵MEB, s. 10.

sı, bu dava dışında da Alevi vatandaşlar tarafından açılmış onlarca davanın varlığı ve son olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne açılan bir davada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, Türkiye'de hâlihazırda verilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin, içeriği çoğulculuğa uygun bir biçimde değiştirilmediği sürece zorunlu tutulamayacağı yönündeki kararı da dikkate alındığında konunun farklı kesimler tarafından bir sorun haline geldiği anlaşılmaktadır. Ülkemizde de AİHM'in kararından sonra da Danıştay Sekizinci Dairesi'nde de aynı gerekçelerle benzer kararların verildiği görülmekte olup yaşanan tüm bu gelişmelerin özellikle farklı dini kesimler açısından konunun çözülmeyi bekleyen önemli bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır.⁶

Din Kültürü ve Ahlak bilgisi ders programına farklı dini kesimler tarafından yapılan eleştiriler ve eleştirilerle birlikte konunun ulusal ve uluslararası mahkemelere taşınmasıyla birlikte verilen kararlar da dikkate alınmış olup özellikle Alevilerin lehine olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders programında çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Ancak söz konusu tartışmalar her ne kadar Alevilerin din eğitimi ve öğretiminde temsil edilmesi sorunu üzerinde şekilleniyorsa da Caferi mezhebine mensup vatandaşların örgün ve yaygın din eğitiminde temsil edilmeleri ile ilgili talep ve önerilerini son zamanlarda dile getirdiklerini bununla ilgili birçok haberin yapıldığı görülebilmektedir. Örnek olarak Caferiler tarafından 13.03.2010 tarihinde Grand Anka Hotel'de düzenlenen çalıştay toplantısı sonrasında konuyla ilgili bir bildirge yayınlanmıştır. Bu bildirgede birçok alanında olduğu gibi din eğitimi ve öğretimi alanında da talep ve önerilerini dile getirmişlerdir. Bu durum ise din eğitimi ve öğretiminde temsil edilme sorunu sadece Alevilerle ilgili bir sorun olmayıp ülkedeki diğer bütün dini gruplar için de bir sorun söz konusudur.

---

⁶ Nurullah Bora, *Çoğulculuk Açısından Alevilere Göre Din Eğitimi ve Öğretimi*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2009, s. 3.

Alevi-Bektaşiliğin din eğitimi ve öğretiminde temsil edilmesi adına ileri sürülen talep ve önerilerin tespitine yönelik yapılan birçok çalışmanın varlığından söz edilebilir ama Caferilerin din eğitimi ve öğretimi ile ilgili beklenti ve önerilerinin belirlenmesi noktasında yapılan akademik çalışmalar yetersizdir. Ankara Üniversitesinde Ali Albayrak'ın "Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)" adlı doktora çalışması, Dokuz Eylül Üniversitesinde Abdullah Koç'un "İğdır'da Caferilik" adlı yüksek lisans çalışması gibi bazı çalışmalarda Caferilerin din eğitimi ve öğretimi ile ilgili sorunlarına kısmen de olsa değinildiği görülebilmektedir. Fakat Caferilerin din eğitimi ve öğretimi ile ilgili beklenti ve önerilerinin belirlenmesine yönelik esaslı bir araştırmanın yapıldığını söyleyebiliriz. Bu yönüyle bu çalışma alanında bir ilk olması açısından da önemlidir. Araştırma, eğitimde çoğulcu temelli geliştirilecek modellerin dikkate alınarak hazırlanması muhtemel yeni din eğitimi programlarına faydalı olacağı düşünülmüştür.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmada Caferilerin din eğitimi ve öğretimi ile ilgili beklenti ve önerilerinin belirlenmesi amacıyla elde edilen verilerin elde edildiği yer, İğdır iliyle sınırlı tutulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak İğdır'daki Caferi cemaatine mensup din âlimleri, kanaat önderleri ve farklı meslek grubundan toplam onbeş (15) kişiyle yapılan yüz yüze görüşme ve İğdır ilinde yaşayan ve Caferi cemaatine mensup ikiyüziki (202) kişiden oluşan bir örneklem grubuna uygulanan bir anketten (Beşli likert tipi ölçek) elde edilen verilerle sınırlı tutulmuştur.

Araştırmamızın birinci ve ikinci bölümlerinde Caferiliğin tanımı, tarihçesi, Caferilerin İnanç esasları ve ibadetleriyle ilgili temel kavramları ve araştırmayla ilgili çoğulculuk ve mezhepsel çoğulculuk kavramları genel bilgi olması açısından ayrıntıya girilmeden verilmeye çalışılmıştır. Literatür taramasıyla

elde edilen veriler ayrıntıya girilmeden genel bilgi olması açısından sınırlı tutulmuştur.

1.5. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmamızın evreni Türkiye'deki Caferilerdir. Araştırmamızın örneklemini ise Iğdır ilindeki Caferiler oluşturmaktadır. Iğdır'daki Caferilerin din eğitimi ve öğretimi ile ilgili beklenti ve önerilerinin belirlenmesi amacıyla Caferi âlimleri, kanaat önderleri, eğitimci ve farklı mesleklerden olan toplamda 15 kişilik bir örneklem grubuyla yapılan yüz yüze görüşmeler ve Caferi cemaatine mensup 202 kişiden oluşan bir katılımcı gruba uygulanan anketten elde edilen veriler kullanılmıştır.

1.6. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın teorik bölümü için literatür taraması metodu, uygulama bölümü için ise yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ve katılım düzeyini ölçücü anket (Beşli likert tipi ölçek) kullanıldı. Literatür taraması metoduyla Caferilikle ilgili genel bilgilerin verilmesi amaçlandı. Konuyla ilgili çoğulculuk ve mezhepsel çoğulculuk gibi kavramlar hakkında genel bilgi sahibi olunması açısından bilgilerin verilmesi yine literatür taraması metoduyla oldu. Caferilerin din eğitimi ve öğretimi ile ilgili görüşlerini, beklenti ve önerilerini belirlemek amacıyla araştırmamızda nitel veri toplama tekniklerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği için araştırmanın amacının gerçekleştirilmesine hizmet edecek sorular hazırlandı. Bu soruların hazırlanması aşamasında uzman kişilerin yardımına başvuruldu. Yüz yüze görüşmelerde katılımcılara şu sorular yöneltilmiştir:

- 1- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatında Caferiler yeteri kadar temsil ediliyor mu? Yeteri kadar temsil edilmediğini düşünüyorsanız bu konudaki görüş ve talepleriniz neler olabilir?

2- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına Caferilikle ilgili -size göre- dâhil edilmesi gereken konular neler olabilir?”

3- Aşağıda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersiyle ilgili verilen öncüllerden sizin görüşünüze uygun olanları işaretleyin ve bu seçimi niçin yaptığınızı kısaca açıklayınız?

( ) Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi okullardan kaldırılmalıdır.

( ) DKAB dersi okullarda verilmeli fakat seçmeli olmalıdır.

( ) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, Caferiliği de temsil edecek şekilde düzenlenerek okullarda zorunluluğu devam ettirilmelidir.

4- Genel anlamda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi özel anlamda ise Caferiliği anlatacak öğretmen veya eğitimcilerin herhangi bir mezhebe mensup olup olmamasıyla ilgili aşağıdaki öncüllerden size uygun olanı işaretleyin ve niçin bu öncülü işaretlediğinizi açıklayınız?

( ) Caferi mezhebine mensup öğrencilerin yoğun olduğu okullarda din eğitimi, Caferi mezhebine mensup bir öğretmen tarafından verilsin

( ) Caferi mezhebine mensup öğrencilerin yoğun olduğu okullarda din eğitimini verecek öğretmenin Sünni veya Caferi fark etmez her iki mezhepten birine mensup bir öğretmen tarafından verilebilir.

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile özellikle Iğdır İlinde yaşayan Caferi âlimleri, kanaat önderleri, araştırmacı-yazar, eğitimci ve bazı meslek gruplarından oluşan toplamda onbeş (15) kişilik bir katılımcı grup oluşturuldu. Katılımcı grubun üyelerinin seçiminde Caferi cemaati tarafından tanınan saygın kişiler olmasına dikkat edildi. Onbeş (15) kişilik katılımcı ile yüz yüze görüşülerek önceden hazırlanmış sorular katılımcılara yöneltildi. Yüz yüze görüşmeden daha iyi veriler almak için ayrıca ara sorulara da başvuruldu. Katılımcıların sorulara verdikleri cevaplar yazılarak ve kayıt cihazı kullanılarak kayda alındı. Kayıt altına alınan bu cevaplar daha sonra bilgisayar ortamında yazıldı. Araş-

tırmanın amacına yönelik kategorik başlıklar kullanılarak veya tek bir başlık altında alt kategoriler oluşturularak veriler çözümlenerek yorumlandı. Bu şekilde katılımcıların din eğitimi ve öğretimi ile ilgili görüş, beklenti ve önerilerinin neler olduğunun tespit edilmesi amaçlandı.

Caferilerin din eğitimi ve öğretimi ile ilgili beklenti ve önerilerini tespit etmek amacıyla Caferi mezhebine mensup 202 kişilik bir katılımcı gruba katılım düzeylerini ölçücü bir anket uygulandı. Caferilerin din eğitimi ve öğretimi ile ilgili görüşlerini, beklenti ve önerilerini belirlemek maksadıyla geliştirdiğimiz ölçme aracı “Tamamen Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kısmen Katılıyorum”, “Katılmıyorum”, “Bir Fikrim Yok” seçeneklerinden oluşan Likert tipi beşli derecelendirme ölçeğidir. Ölçme aracı, 5’li likert tipi ölçek olduğu için ölçek maddelerine en düşük 1, en yüksek 5 puan verilerek, 1.00–1.79 “Bir Fikrim Yok”, 1.80–2.59 “Katılmıyorum”, 2.60–3.39 “Kısmen Katılıyorum”, 3.40–4.19 “Katılıyorum”, 4.20–5.00 “Tamamen Katılıyorum” şeklinde $n-1/n$ formülünden puan aralıkları belirlenerek bu puan aralıkları temel alınmıştır. Ölçme aracıyla elde veriler, istatistikî metotlardan faydalanılarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Ölçeğin ilk dört maddesi katılımcıların olgusal özelliklerini, diğer 16 madde ise katılımcıların din eğitimi ve öğretimi ile ilgili görüşlerini, beklenti ve önerilerini belirlemeye yöneliktir. Ankete katılan katılımcılar tesadüfi örneklem yöntemiyle seçilmiştir. Anket, önceden belirlenen 40 kişiye uygulanarak sınılandı. Böylelikle hatalı maddeler belirlenerek bu hatalı maddeler anketten çıkarıldı. 16 madde üzerinden uyguladığımız anketin güvenirlik analizini yaptığımızda da; Cronbach’s Alpha değerinin 0.784 çıktığını görüyoruz. Cronbach Alfa Katsayısına ilişkin ölçüt değerleri. $80 < \alpha < 1.00$ olduğunda ölçek çok yüksek düzeyde, $.60 < \alpha < .79$ olduğunda ölçek orta düzeyde, $.40 < \alpha < .69$ olduğunda ölçek düşük güvenirlik düzeyine sahipken $.00 < \alpha < .39$ olduğunda ise ölçek güvenilir olmadığı kabul edilmektedir. Alpha değerinin 0.70 ve üzerinde olması halinde güvenilir olduğu varsayıldığı için anketimizin Alpha değerinin

0.784'lük sonucu 0.70'ten büyük olduğundan anketimizin güvenilir olduğunu söyleyebiliriz. Anket maddelerinin hazırlanması aşamasında Yrd Doç. İsmail Şimşek ve Doç. Dr. Emine Öztürk'ün yardımına başvuruldu.

1.7. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi

1.7.1. Çoğulculuk

Toplumsal yaşamda birbirinden farklı birçok ilke, alan ve hakikat biçimlerinin varlığını kabul eden görüştür. Tekliğe indirgeme, tek hakikat, mutlak gerçeğin tek bir türünün olması, mutlak hakikate giden yolun tek bir yol olması gibi düşünceleri kabul etmeyen çoğulculuk, toplumlarda dini, kültürel, siyasi, ahlaki, felsefi düşünce gibi farklılıkların ya da çoğullukların anlamlandırılması, değerlendirilmesi, açıklanmasıdır.

1.7.2. Dini çoğulculuk

Dini çoğulculuk paradigması, son yıllarda Batı düşüncesinde ve çağdaş din felsefesi tartışmalarında, üzerinde en çok konuşulan konulardan biridir. Modelin modern Batı felsefesinde birçok savunucusu olmakla birlikte, en önde gelen temsilcilerinden birisi İngiliz din felsefecisi John Hick'tir.⁷

Dini çoğulculuk, kısaca, bütün dinleri, özellikle de yaşayan büyük dinleri, Tanrı'ya eşit seviyede ulaştıran yollar olarak kabul eden görüşün adı olup; hakikat değeri açısından dinler arasında ayırım yapmayı reddeder.⁸ Bu yönüyle dinlerin çoğulluğu veya farklılığından ziyade bu farklılığın, çoğulluğun hakikate ulaşmada eşit seviyede olduğunu, mutlak gerçeğin tek bir dinde var olma-

---

⁷ M. Kazım Arıcan, "Dini Çoğulculuk Paradigması ve Eleştirisi(John Hick Eksenli Dini Çoğulculuğun Eleştirisi)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2 (2011), s. 21.

⁸ Recep Kılıç, "Dini Çoğulculuk mu; Dinde Çoğulculuk mu?", *Müslümanlar ve Diğer Din mensupları(Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar)*, Dinler Tarihi Derneği Yayınları/4, Ankara 2004, s. 374.

dığı bütün dinlerin mutlak gerçeğin özde Tanrı'nın bilinemez bir tarafını açıkladığını savunan görüştür.

1.7.3. Mezhepsel çoğulculuk

Mezhepsel çoğulculuk kavramı ile bir din içerisinde bulunan pek çok farklı anlayışların birlikte yaşayabilme teolojisi ve felsefesi kastedilmektedir. Değişik din anlayışlarının farklılıkları ile tanınması ve kabul edilmesinin dolayısıyla barış içinde birlikte yaşayabilmenin imkân ve yollarının geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Yine mezhepsel çoğulculuk kavramı ile kastedilen, farklı düşünenleri Müslüman kitleden kopararak yeni bir kimlik kazandırmak değil aksine, bu farklı anlayışların İslam dairesi içerisinde Müslüman kimlikleriyle kabul edilebileceğine vurgu yapmaktır. Mezhepsel çoğulculukta her mezhebin içerisinde hakikatlerin olduğu ve hakikatlerin farklı şekillerde anlaşıldığı, nihai hedefin tevhit ilkesi olduğu ve bu ilke ile birlikte nübüvvete ve ahirete inanan herkesin kurtuluşa erecek muvahhitler olduğu kabul edilmektedir.⁹

Aynı din içerisinde mezhep olarak bilinen farklı din anlayışlarının var olduğu gerçeğinden hareketle tek doğru veya “hak kendi mezhebimdir” anlayışından ziyade hakikatin başka mezheplerde de olabileceği, saygı hoşgörü temelinde kök değerlerde birleştirici olmak kaydıyla farklılıkların bir zenginlik olduğu şuuruyla hareket edilmesi önemlidir. Mezhepsel çoğulculuğun ayrışma ve ötekileştirme olarak algılanmaması gerekir. Tam tersine amacın bir olduğu ve bu amaca gidilen yolların çeşitli olabileceğini ve bunun bir zenginlik olduğu şuuruyla hareket edilmesi gerekir.

1.7.4. Din anlayışı

“Din anlayışı” derken kastettiğimiz husus, din eğitimi ve öğretimi aracılığıyla yüzyıllardır toplumda egemen olan davranış ve düşünce kodlarının oluş-

---

⁹Bağlıoğlu, “Mezhepsel çoğulculuk ve Temelleri”, s. 71.

turduğu zihniyettir.¹⁰ Din anlayışı esas itibariyle bireyin içinde bulunduğu sosyal çevre ve bu çevreye hâkim olan etkenlerin etkisiyle dini anlamlandırması, yorumlamasıdır. Din anlayışı, durağan değildir. Din anlayışının yüzyılları aşma, zamana direnme, değişmeme bütün ortamlar için aynı kalma gibi bir özelliği yoktur. Kısacası din anlayışı birçok etmenin etkisiyle değişebilir.

1.7.5 Caferilik

İmamiyye olarak da bilinen Caferilik, Hz Ali, çocuklarını ve torunlarının Allah'ın emri ve Hz Peygamberin vasiyeti ve tayini ile imam olarak meşru kabul eden ve on iki imama inanmayı inancın temel esası kabul eden mezheptir. Mezhebin İtikadi ve fikhî boyutundaki kurucu temsilcisi Cafer-i Sadık'tır. Mezhep bu yönüyle ismini Hz Cafer-i Sadıktan almış ve Caferiyye olarak anılmıştır.

1.7.6. Din eğitimi

Din ve inanma, insanoğlunun vazgeçemediği temel iki özelliiktir. Kaynağı ilâhî olsun veya olmasın her çağda insanlar muhakkak bir dine inanmışlardır. İmandıkları dinin temel gerçeklerini kendilerinden sonraki nesillere aktarma, tanıtmaya ihtiyacı hissetmişlerdir. İşte bu ihtiyaçtan doğan din eğitimi, inanılan din ile ilgili bilgilerin eğitime konu edilip bireylere öğretilmesi ve onlarda dinî bilinçlenmenin sağlanması süreci şeklinde tanımlanabilir.¹¹

---

¹⁰Nebahat Göçeri, “Din anlayışının Din Öğretimi Üzerindeki Belirleyici Etkisi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2 (Temmuz-Aralık 2001), s. 52.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOĞULCULUK

1.1. Çoğulculuk (*Pluralism*)

Tarihsel sürece baktığımızda çoğulculuk kavramının hep var olduğunu görmekteyiz. Bu kavramın gerçek manada düşünce dünyasına girip anlamlandırılması ve çeşitli disiplinlerde tanımlarının yapılması, açıklanması modern çağda olmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde toplumlara bakıldığında toplumların farklı din, dil ırk ve kültürel özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bu durum toplumları tek tipten yani homojenlikten ziyade heterojen bir kimliğe sahip olmasını sağlamıştır. Toplumlardaki bu yapı göz önünde bulundurulduğunda farklılaşmanın, çeşitlenmenin tek bir yapıda meydana geldiğini söylemek mümkündür. Bu mozaik gruplara azınlık grupları örnek verilebilir.

Geçmiş toplumlarda azınlık grupları, genellikle bağımlı konumlarını kabul edip, baskın kültürlerin kendilerine tanıdığı sosyal, hatta coğrafi şartların dışına çıkmamışlardır. Kültürel alanda geniş, siyasi alanda dar haklara sahip olmuşlardır. Çağdaş toplumlarda ise modern ekonomik dinamikler ile liberal ve demokratik fikirlerin yayılması gibi nedenler, azınlık gruplarının ikinci derecede politik statüyü kabul etmeyip, geniş toplumu oluşturan kültürel yaşama katılma ve onu biçimlendirme hakkı da dâhil, eşit politik haklar ve talep etmelerine sebep olmuştur.¹² Bu yönüyle modern çağda yaşayan çağdaş toplumlar geçmiş toplumlara nazaran baskın kültürden yani üst kültürden sıyrılıp kendi kimliklerini tanıyıp anlatma, yaşama, özgür bir şekilde ortaya koyma, temel haklarını eşitlik zemininde arama noktasında daha etkin ve özgür olmuşlardır. Tarihsel

---

¹² Hüseyin Yılmaz, “Alevilik Sünnilik Açısından Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2 (2009), s. 193.

süreç göz önünde bulundurulduğunda bu durumu daha iyi görmek mümkün olmuştur. Bundan dolayıdır ki, modern çağ dediğimiz günümüz dünyasında çoğulcu kavramı daha da önem kazandı ve üzerinde düşünmeler çok yoğunlaştı. Bu konuda politikalar üretilmeye başlandı. Modern çağ, toplumların bünyesindeki farklı kimliklerin kendini tanıması ve tanıtmalarının yanında farklı kimliklerle tanışma ve etkileşime girmenin de yaşandığı bir çağ olmuştur.

20. yüzyılın son çeyreğinden başlamak üzere küreselleşme süreci hızlanarak devam etti. Buna paralel olarak da gelişen teknolojiyle dünya üzerindeki bütün toplumlar küreselleşmenin ve teknolojinin yaygınlaşmasıyla birlikte değişen ve gelişen dünyada kendini muhafaza edebilmiş değildir. Bu gelişim ve değişime ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Sermaye, teknoloji, insanlar ve fikirler ülke sınırları arasında serbestçe dolaşp yepyeni düşünce ve yaşam biçimleri oluşturabilmektedir. Bu süreç aynı zamanda toplumsal yapılarda homojenlikten heterojenliğe doğru bir değişimi ortaya çıkarmaktadır. Böyle bir değişim ise insanları ve toplumları, aralarındaki farklılıkları kabul etmeye, belli kurallar ve uzlaşma zeminleri üzerinde bu farklılıklarla bir arada yaşama projeleri geliştirip uygulamaya zorlamaktadır.¹³

Eski toplumlarda her ne kadar farklı din, dil, ırk ve kültüre sahip azınlık grupları olsa da baskın olan kültür, diğer azınlık gruplarını tahakkümü altına alırdı. Başkaldırma, sesini yükseltme, farklılıkları haykırma, tahakkümü reddedip kendi farklılığının bilincinde olup bunu söyleme ve temsil edilmesini isteme gibi faaliyetlerin çok olduğunu söylemek güçtür. Fakat modern çağ dediğimiz günümüz dünyasına baktığımızda demokrasinin gelişmesi, hak ve özgürlüklerin gözetilip, insan haklarına ve en önemlisi insana verilen değerin artmasıyla birlikte toplumlarda farklı alt kültür grubunda olanların haklarının göze-

---

¹² Bhikhu Parekh, *Çok Kültürlülüğü Yeniden Düşünmek*, (Çev: Bilge Tanrıseven), Phonex Yayınevi, Ankara 2002, s. 9.

tilmesi, isteklerinin göz önünde bulundurulması, siyasi anlamda temsil edilme talepleri, örf adetlerini yaşama, kültürel değerlerini koruma, dinlerini özgürce yaşama, devletin kanunları önünde eşit sayılma gibi temel hak ve özgürlüklerin de sağlanmasının önü açılmış oldu. Toplumsal yapılarda, durağanlıktan ziyade çeşitli sebeplerden dolayı sürekli bir değişim ve farklılaşmanın meydana geldiğini söylemek mümkündür. Tarihsel süreç, savaş, göç vb gibi nedenlerle birçok toplumun yapısında bir değişim ve farklılaşmanın meydana geldiği görülmektedir. Günümüz dünyasında hâkim devletler bu gerçeklerden hareket ederek toplumdaki çoğulculuk gözetilerek hak ve özgürlükler bağlamında neler yapılabileceği, nasıl politikalar üretilebileceğinin tartışmasını yapmaya başladılar. Çoğulculuk kavramı bu bağlamda üretilen politikalardan biridir.

Çoğulculuğun çağdaş bağlamda üç önemli boyutu gösterilebilir: İlk olarak, Asya ve Afrika'daki gibi, batı dünyasındaki birçok ulus-devletin de sadece kültürel olarak homojen olmadığı aynı zamanda, farklı alt kültür grupları olarak çeşitli ve çoğulcu bir yapıda da olduğu gittikçe görülmektedir. İkinci olarak, farklı alt grupların çoğunluk nüfusunun ana görüşüne entegrasyon sorunu problemli ve ihtilafli bir durumdur. Üçüncü olarak, geniş çapta bilinmektedir ki, çoğulculuk ve çok kültürlülük sadece modern dünyanın birçok milli devletlerini karakterize etmez, aynı zamanda bir takım ahlaki öncüller ve barış içinde bir arada yaşama, hoşgörü, insan ve toplum haklarına riayet gibi değer yönelimlerini dikte eder.¹⁴

Çoğulculuk kavramına yüklenen anlamlar çeşitlilik arz eder. Farklı disiplinlerde çoğulculuğun tanımları yapılmakla birlikte her bir disiplin çoğulculuk kavramını kendi penceresinden tanımlar.

---

¹³ İbrahim Aşlamacı, “Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Çoğulculuk Açısından Değerlendirilmesi”, *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12 (Temmuz-Aralık 2013/2), s. 268.

¹⁴ Abdurrahman Momin, “Çoğulculuk ve Çok kültürlülük: İslami Bir Bakış Açısı”, (Çev. B. Banu Okutan, A. Coşkun), *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 38 (2010/1), s. 204.

Felsefî teorik duruşta çoğulculuk, temel gerçekliğin tekliğe (monizm) ya da iki nihai biçime (dualizm) indirgenemeyeceğı, mutlak hakikate ulaştıracak birçok yol olduğı, varlığın birçok ve birbirine indirgenemez biçiminin bulunduğı inancı şeklinde tanımlanmaktadır. Etikte ise birden çok temel iyi veya üstün ahlaki değer olduğı; farklı ahlak teorilerinin her birisinin hakikatin bir parçasını kavradığı inancı anlamını taşımaktadır.¹⁵ Felsefî görüşte çoğulculuk tanımlanırken gerçekliğin ve varlığın tekliği veya ikiliğı fikrine karşı çıkarak bircilik (monizm) ve ikicilik (dualizm) reddedilir. Gerçekliğin ve varlığın bir veya ikiden çok olduğı fikri ön plandadır. Etik görüşte çoğulculuk tanımlanırken birden çok iyi ve doğrunun olduğunu bütün ahlaki teorilerin hakikatin birer parçası olduğı vurgulanır.

Çoğulculuk, toplum yaşamında birbirine eşit ve birbirine indirgenemeyen birden çok ilke, alan ve gerçeklik biçiminin var olmasını savunan görüşün adıdır.¹⁶ Bu görüş, farklı düşünce ve eğilimlerin siyasi anlamda temsil edilmesi ve toplumda hâkim olan tek bir ilke, gerçeklik veya alandan ziyade birden çok ilke, alan ve gerçekliğin var olduğunu ortaya koymaktadır.

Özellikle günümüz dünyasında üzerinde en çok durulan kavramlardan birisi de dini çoğulculuktur. Dini çoğulculuğun kısaca bir tanımı yapılacak olursa, bütün dinlerin veya büyük dini inançların aynı mutlak hakikate işaret ettiğini, bu dinlerden veya inançlardan herhangi birisine inanan insanların kurtuluşa eşit ölçüde ulaşabileceklerini, ileri sürerek dini inançlar arasındaki farklılıkların aşılabileceğini ileri süren bir yaklaşımdır.¹⁷ Hak veya batıl ayrımından ziyade bütün dinlerin veya inançların temelde aynı gerçekliğe işaret ettiğini, hakikatin bir yönünün vurgulandığını savunan görüştür.

¹⁵ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2000, s. 187.

¹⁶ <http://www.tdk.gov.tr/> Erişim tarihi: 10.07.2015

¹⁷ M. Sait Reçber, “Dini Çeşitlilik” *Din ve Ahlak Felsefesi*, (Ed. Recep Kılıç), Ankuzem Yayınları, Ankara 2006, s. 159.

Bahsettiğimiz tüm bu çoğulculuk tanımları bize çoğulculuğun farklı disiplinler tarafından ele alındığını göstermektedir. Her disiplin çoğulculuğun kendisini ilgilendiren boyutuyla ilgilenmekte ve tanımlamasını bu çerçevede yapmaktadır. Bu da farklı çoğulculuk duruşlarının öne çıkmasına sebep olmaktadır.¹⁸

1.2. Dini Çoğulculuk

Dini çoğulculuk paradigması, son yıllarda Batı düşüncesinde ve çağdaş din felsefesi tartışmalarında, üzerinde en çok konuşulan konulardan biridir. Modelin modern Batı felsefesinde en önde gelen temsilcisi İngiliz din felsefecisi John Hick'tir.¹⁹

Hick'in dini çoğulculuk hipotezinin ayrıntıya girmeden kısaca bir değerlendirmesini yapmak gerekirse, John Hick, dinlerin birbirleriyle olan kavgasının sebebini dinlerin birbirlerine üstünlük sağlamak olarak açıklar. Bu üstünlük mücadelesinin altında yatan gerçek ise her dinin mutlak hakikatin sadece kendisinde olduğu varsayımından kaynaklanır. John Hick göre her dine verilmiş tek bir hakikat yoktur. Dinlerin mutlak hakkında söyledikleri şeyler aslında mutlağın vasfı değil, tamamıyla insanların kendi zihinlerinde karşılık bulduğu ve mutlak olana izafe ettikleri şeydir. Dinlerin inanç sistemlerindeki farklılıklar tamamıyla kültürden kaynaklanır. İnanç sistemini belirleyen insanlardır. Mutlak hakikati içinde barındıran tek bir din yoktur. Yahudilik, Hristiyanlık, İslamiyet, Hinduizm ve Budizm'den müteşekkil beş büyük din vardır. Bu dinlerden birisine giren bir kişi doğru yoldadır ve kurtuluşa erer. Birinin diğerine üstünlüğü olmadığı için, kavganın gereği ve anlamı da yoktur.²⁰

Dini çoğulculuk, bütün dinleri, özellikle de yaşayan büyük dinleri, Tanrı'ya eşit seviyede ulaştıran yollar olarak kabul eden görüşün adıdır. Bütün dinlerde mutlak hakikatin bir yönü vardır. Mutlak hakikati tek bir dinde aramaz. Dini

---

¹⁸Bora, s. 34.

¹⁹ Arıcan, s. 21.

çoğulcu için, Tanrıya ulaştıran pek çok dini yol vardır.²¹ Bu yönüyle dinlerin çoğulluğu veya farklılığından ziyade bu farklılığın, çoğulluğun hakikate ulaşmada eşit seviyede olduğunu, mutlak gerçekliğin tek bir dinde var olmadığı bütün dinlerin mutlak gerçeğin özde Tanrı'nın bilinemez bir tarafını açıkladığını savunan görüştür.

Dinsel çoğulculuk modeli, tek bir mutlak doğru din üzerinde vurgu yapmak veya bu mutlak doğru dini, diğer dinlerin taraftarlarını da içine alacak şekilde kapsayıcı hale getirmek yerine her dinsel geleneğin, ötekilerden bağımsız olarak taraftarlarını kurtuluşa götürebileceği varsayımından hareket ederek, dışlayıcılık ve kapsayıcılığın ötesine geçmeyi hedef edinen bir modeldir.²²

Tarihsel sürece bakıldığında dünya üzerinde yapılan birçok savaşın temelinde din üstünlüğünü sağlama veya başka bir dinin dışlanması, yok sayılması ve kendi dinini tek hakikat görüp başka dinlerden olan toplumları kendi dinine koyma kendi dinini diğer bütün dinler üzerinde çıkarma gibi amaçlar savaşların kapısını aralamıştır. Örneğin Hristiyanlıkta Tanrı insanları yaratırken insanlar için yegâne iyilik düşüncesinin bir yansıması olarak İsa Mesih'i insanlara kurtarıcı olarak göndermiştir. Toplumların kurtuluşu İsa Mesih'e inanmaktan geçer. Misyonerlik faaliyetleri bundan dolayı ortaya çıkmıştır. Özellikle başka dinlerden olan, inkârcı toplumların kurtuluşunun sağlanması için Hristiyanlığa davet metodu olarak ortaya çıkan misyonerlik faaliyetlerinin esas amacı tek hakikat olan ve kurtuluşun adresi olan Hristiyanlığı yaymak, Hristiyan olmayan bütün toplumları Hristiyanlaştırmaktır.²³

---

²⁰ Adnan Aslan, "Dini Çoğulculuk Problemine Çözüm Önerisi", s. 351-352.

²¹ Recep Kılıç, "Dini Çoğulculuk mu, Dinde Çoğulculuk mu?", *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 19 (2004), s. 14.

²² Mahmut Aydın, "Dinsel Çoğulculuk Modeli ve İslam", *Müslümanlar Ve Diğer Din Mensupları (Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar)*, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları/4, Ankara 2004, s. 310-311.

²³ Kemal Polat, "Hristiyan Kurtuluş Öğretisinde İsa Vasıtasıyla Kurtuluş", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl:10, Sayı: 27 (Bahar 2006), s. 189.

Hristiyanlık tarihi göz önünde bulundurulacak olursa Hristiyanlığa davet metodunun pek de masumca yapılmadığı görülebilir. Hristiyanlığı kabul etmeyen, inkârcı görülen toplumlarla yapılan savaşlar ve bu savaşlar sonucunda inkârcı görülen toplumları yok etme, sömürgeleştirme, asimile etme gibi birçok politika geliştirilmiştir. Tek hakikat düşüncesinin hâkim olduğu Hristiyanlık örneğinde olduğu gibi dini çoğulculuk görüşü temelde böyle düşünce veya amaçlara tepki olarak çıkmış ve bütün dinlerin hakikatin bir yönünü açıkladığını ve hangi dine mensup olursa olsun bütün dinler kendisine inanan kişileri kurtuluşa erdireceği hakikatini tek bir dinde görmenin yanlış olduğunu savunan bir görüştür. Asıl hakikat bütün dinlerin özünde mevcuttur. Dini çoğulculuk görüşüne göre, dinlerdeki farklılıkların sebepleri ya kültürel farklılıklardan kaynaklanır ya da insan zihninde karşılığını bulunca farklılaşır. Kısaca ifade etmek gerekirse dini çoğulculuk anlayışı, dinlerdeki farklılıkların insan unsurundan kaynaklandığını, temelde hakikatin değişmediğini bütün dinlerin özünde hakikatin var olduğunu, aynı olduğunu savunur.

Çoğulcu modele göre mutlak gerçeğin, çeşitli düşünce kalıpları ve kategorileri içinde yorumlanması mutlak gerçeklik ile ilgili farklı kavrayış ve idraklerin ortaya çıkmasına sebep olur. Buna göre çeşitli dünya dinlerindeki Mutlak Varlık idrakleri son aşamada o din mensuplarının kendi hususi şartları içerisinde Onunla alakalı geliştirdikleri projeksiyonlardır. Dinler tarihine bakıldığında farklı dinsel geleneklere mensup insanların kendi dinsel ve kültürel bağlamları içinde birbirlerinden farklı ilahi varlık kavramları ve tasavvurları geliştirdikleri görülebilir. İşte bundan dolayıdır ki, çeşitli dinsel geleneklerdeki doktrinel farklılıkların, söz konusu bu doktrinlerin altında yatan tarihsel, sosyal ve kültürel faktörlerdeki farklılıkları yansıttıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz.²⁴ Dini çoğulculuk modelinde mutlak hakikat, değişmezdir. Bununla beraber mutlak hakikat anlayışının dinlerde değişebileceği, bütün büyük dinlerin, temelde bu

---

²⁴ Mahmut Aydın, s. 312-313.

mutlak hakikate ulaşma yolunda birer yol olduğu, doğru, yanlış, sapkın din söylemlerinin tamamıyla dinlerin hakikat anlayışındaki farklılıklardan doğduğu, esasen bütün din ve inanç sistemlerinin bu mutlak hakikatin açıklanmasında birer basamak olduğu söylenebilir. Dini çoğulculuk anlayışında gerçek manada mutlak hakikatin bilincine varma ve manevi anlamda yükselebilenin ön koşulu, farklı dini inançlara sahip insanların birbirlerinin dinine ve inancına karşı küçük düşürücü, tekfir edici, dışlayıcı bir tavır sergilememeleri kendi dini inancını zorla dayatma yerine birbirlerinin dini inançlarını tanıma, din ve inançlar arasında köprüler kurmaktan geçer.

Bazı yorumculara göre dini çoğulculuk ile dini farklılık arasında bir ayrım yapmak gereklidir. Farklılık, farklı geleneklerin yan yana bir arada bulunmasını ifade etmektedir. Bununla birlikte farklılık, aynı toplum içinde soyutlamacılıkla ya da görmezden gelmeyle veya korkuyla örtüşebilmektedir. Farklı geleneklere mensup bireyler, birbirlerine karşı kayıtsız kalabilir ya da birbirinden kopuk olabilirler. Oysa çoğulculuk, kayıtsız kalmanın antitezidir. Bu nedenle bu tutum, bir kişiden bir başka inanca/imana sahip bir komşusunu bilmeye, onunla yakınlaşmaya ve ilişkiler inşa etmeye girişmesini istemektedir. Dolayısıyla farklılıktan çoğulculuğa yönelmek, Tanrı'nın, ait olunan, dini toplulukların sınırlarının da ötesinde bilinebileceğini ve sadece normatif teolojik iddiaların sınırlandıramayacağını keşfetmeyi de desteklemektedir.²⁵

Dini çoğulculuk paradigması ve tartışmaları, son dönem modern batı teolojisinin ve din felsefesi çabalarının bir ürünü ve bilhassa Hristiyan teolojisinin bir problemi olarak ortaya çıkmış gözükmektedir. Onun ortaya çıkış sebepleri

---

²⁵ Anantanand Rambachan, “Hinduizm ve Diğer Dinlerle Karşılaşma”, (Çev. Mustafa Alıcı), *Tek Dünya, Çok İnanç: Diyaloğa Farklı Yaklaşımlar (içinde)*, (Ed. M. Aydın, S. Turan), Ufuk Kitap, İstanbul 2007, s. 130.

arasında, çoğulculuk olgusunun Hristiyan imanının hakikatiyle ilgili teologların güven kaybına bir işaret olabilir.²⁶

Hristiyan teologları ve din adamları Hristiyanlığın dışlayıcılığının değişen ve gelişen çağa artık ayak uydurmasının mümkün olmadığını kavramaya başladılar ve Hristiyanlığın dışlayıcılık anlayışını terk etmeye ve böylelikle çoğulculuk modeline yönelmeye başladılar. Hristiyan teologlar, din adamları ve düşünürler tarafından çoğulculuk göz önünde bulundurularak politikalar geliştirilmeye başlandı. Özellikle ‘Dinler Arası Diyalog’ kavramı üretilen politikalardan birisidir.

Dini çoğulculuğa yönelik birçok eleştiri yapılmıştır. Bu eleştirilere girmeden dini çoğulculuk kavramı hakkında verilen bu genel bilgilerin bu araştırma için yeterli olduğu kanaatindeyiz.

1.3. Dinde Çoğulculuk

Tarihi süreç içerisinde büyük dinler, ortaya çıkışlarından sonraki süreçte bazı değişimler yaşamışlardır. Değişimlere bakılacak olursa bazen o dine inanmış kişilerin o dinin inanç ve ibadetlerine yönelik algı değişikliği yaşadıkları görülmür. Bu algı değişikliği, farklı yorumlamaların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu daha çok iç etkenlere bağlı bir durum olmuştur. Bazen de değişim dış etkenlere bağlı olarak ortaya çıkmış ve farklı inanç sistemleriyle karşılaşarak birbirlerini etkileme sonucu şeklinde ortaya çıkmıştır.²⁷ Diğer bir ifadeyle dinde çoğulculuk, vaz edilen bir dinin çeşitli etkenlerden dolayı sonradan bazı değişimler geçirmesi veya temel inanç ve ibadet esaslarının farklı anlaşılıp yorumlanmasıyla ortaya çıkan farklı din anlayışlarıdır. Dinin anlaşılma biçimleri olarak ortaya çıkan mezhepler dinde çoğulculuğa örnektir.

²⁶ Mevlüt Albayrak, “Çoğulculuğa Yönelik Serüven”, *Tabular Rasa Felsefe-Teoloji*, Yıl: 3, Sayı: 9 (Eylül-Aralık 2003), s. 18.

²⁷ Şinasi Gündüz (Editör), *Yaşayan Dünya Dinleri*, DİB Yayınları, Ankara 2007, s. 24.

Dinin anlaşılma biçimleri olarak ortaya çıkan mezhepler veya başka bir ifadeyle düşünce ekollerinin ortaya çıkışı, siyasi, toplumsal, iktisadî, coğrafi, tarihî ve benzeri sebeplere bağlı olarak dinin anlaşılmasında, belirli fikirlerin ya da şahısların etrafında odaklaşmalara yol açmıştır. Dinin farklı sebeplerden dolayı yorumlanışının farklılaşmasının zamanla sistematik özellik kazanarak, düşünce ve davranışları etkilemeye başlaması, kurumlaşarak ve sosyal hayatta derin izler bırakarak varlığını sürdürmesi, karşımıza dinde bir tür çeşitlilik olan "mezhep" olgusunu ortaya çıkartmaktadır.²⁸

Dinde çoğulculuk ile anlatılmak istenen şudur: Dinde vahiyle bildirilen hakikat değişmezdir, yanlış olma ihtimali imkânsızdır. Çünkü kaynağı Tanrı'dır. Ancak yapısından kaynaklanan sınırlılıklarından dolayı insan, bu değişmez hakikati her zaman doğru anlamayabilir. Böyle bir şeyi iddia etmek yanlış olur. Bunun için aynı dinde ortaya çıkmış farklı anlayışları hakikat derecesi açısından sınıflandırmak hangisi hakikat veya değil şeklinde bir ayırım yapmak mümkün olmayabilir. İşte dinde çoğulculuk bu durumu ifade etmek üzere kullanılmaktadır.²⁹

Vahiyle bildirilmiş olan mutlak hakikatin anlaşılması ve yorumlanması noktasında farklı görüşler, farklı anlayışlar ortaya çıkmıştır. Mutlak hakikat değişmezdir fakat mutlak hakikatin insan zihninde karşılık bulması farklılaşmıştır. Ortaya çıkan bu farklı anlayış ve yorumlayışların doğru veya yanlış şeklinde bir ayırımının yapılmasından ziyade bu farklı anlayış ve yorumlayışların mutlak hakikatin bir yönünü açıklayan unsurlar olarak kabul edilen görüşün adı dinde çoğulculuktur.

---

²⁸ Hasan Onat, "Mezhep Kavramı ve Mezheplerin Doğuş Sebepleri", *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 18, Kırgızistan 2005, s. 8.

²⁹ Kılıç, *Dini Araştırmalar Dergisi*, s. 17.

1.4. Dini Kapsayıcılık (*Inclusivism*)

Dini inhisarcılık da denilen dini kapsayıcılık, mutlak hakikate varmanın, kurtuluşun diğer din ve inançlarla da mümkün olabileceğini fakat kendi dinini biraz daha üstün tutarak kurtuluşun, mutlak hakikate varmanın en güvenli ve sağlam yolunun kendi dini ve inancı yoluyla olacağını savunan görüştür.

Kapsayıcılık(inklusionizm) 1960'lardan sonra hem II. Vatikan konsilinde hem de tanınmış alman ilahiyatçı Karl Rahner'in yazılarında geleneksel Hristiyan dışlayıcılığını yumuşatma gereği karşısında ortaya çıkmış bir modeldir.³⁰

"İnhisarcı değerler dizisi, kurtuluşun diğer dinler aracılığıyla da mümkün olabilmekle Birlikte kurtuluşa ulaştıran asıl yolun Hristiyanlık olduğunu iddia eder. Bu değerler dizisi Batı Hristiyan teolojisi ve din felsefesi çerçevesinde geliştirildiği için şu anda sadece Hristiyanlığa mahsus bir bakış açısı gibi görülmektedir. Henüz iyi temellendirilmiş bir İslam ve Yahudi inhisarcı paradigması olmadığı için bunların nasıl bir söylem geliştireceği hakkında kesin şeyler söylemek mümkün değildir. Buna rağmen İslami inhisarcılığın, İslamiyet'i; Yahudi inhisarcılığın - eğer mümkünse - Yahudiliği mutlak geçerli, diğerlerini ise "izafi" geçerli sayacağını düşünmek mümkündür. İnhisarcı paradigmanın en güçlü temsilcisi, ünlü Alman Katolik ilahiyatçısı ve St. Thomas Aquinas'ın epistemolojisi üzerine doktora tezi yazan Karl Rahner'dir."³¹ Rahner, Hristiyanlığın çok özel, dolayısıyla yegâne din olduğunu ve diğer dinlerle hiçbir zaman eşit görülemeyeceğini iddia etmektedir.³²

Bir paradigma olarak kapsayıcılığın bazı artı ve eksileri söz konusudur. Özellikle kapsayıcıların kendi dini inanç esaslarını çok zorlamadan öteki dinlere ve evrensel değerlere yer vermesinde orta bir yol tutmaları, dinler arası diya-

³⁰ C.S. Yaran, *İslam ve Öteki: Dinlerin Doğruluk Kurtarıcılık ve Bir Arada Yaşama Sorunu*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2005c, s. 14.

³¹ Adnan Aslan, "Batı Perspektifinde Dini Çoğulculuk Meselesi", *İslam i Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 2 (1998), s. 151.

³² Aslan, "Batı Perspektifinde Dini Çoğulculuk Meselesi", s. 152.

log çalışmalarında gönüllü olmaları ve hakikat arayışına makul derecede önem veriyor olmaları onların artı özellikleridir. Hristiyanlığın diğer dinler karşısında takındığı tutum açısından bakılacak olursa; bu anlayışın en çok eleştirilen yönü ise öteki din mensuplarını, Potansiyel Hristiyanlar ya da Hristiyan adayları olarak görmeleridir.³³

1.5. Dini Dışlayıcılık (*Exclusivism*)

Mutlak hakikatin ve kurtuluş yolunun tek bir dinde olabileceğini, başka dine veya inanca sahip olmanın insanı nihai kurtuluşa erdirmeyeceğini, tek doğru ve hakikatin tek bir dinde olacağını iddia eden yaklaşımın temel görüşüdür. “Benim dinim ve inancım haktır”, “Benim dinim ve inancıma mensup olmayanlar kurtuluşa ermeyecekler”, “Benim dinim veya inancımın dışındaki din ve inançların temel öğretileri hakikatten uzaktır”, Tek kurtuluş yolu benim dinimdedir” gibi anlayışlar bu yaklaşımın temel anlayışlarıdır.

Sadece tek bir dinin mutlak hakikate sahip olduğunu, bu hakikate uyuşmayan diğer dini inançların yanlış olduğunu savunan ve mutlak hakikati içerisinde barındıran dinin mensuplarının nihai kurtuluşlarını sağlayacağını ileri süren değerler dizisi olarak tanımlanabilen³⁴ dışlayıcılık, farklı dini inanç ve yaşayışlara karşı tahammülsüzlüğü bünyesinde barındırabilir. Tarihte kendi inançlarından dolayı baskı ve zulme uğrayan toplumların böyle bir muamele görmelerinin sebeplerinden bir tanesi de tahammülsüzlük olmuştur.

Dışlayıcı paradigmanın modern dönemdeki öncüsü *The Christian Message in a Non-Christian World* isimli eserin yazarı, Hollandalı misyoner Hendrik Kraemer'dir. Kendisi misyoner zihniyetiyle yetiştirilmiş ve iyi bir fenomenolog olan Kraemer, Hristiyanlığın diğer dinlerden üstün olduğunu ve

---

³³Yaran, s. 14-15.

³⁴Aslan, “Batı Perspektifinde Dini Çoğulculuk Meselesi”, s. 146-147.

bu üstünlüğü de çeşitli bunu çeşitli delillerle temellendirme yoluna giden şu argümanla temellendirmeye çalışmaktadır.³⁵

Genelde dışlayıcı paradigmanın ve özelde ise H. Kraemer'in iddiaları şu şekilde özetlenebilir; Hristiyanlığın diğer dinler içinde özel bir yeri vardır. Tanrı kendisini İsa Mesih vasıtasıyla ve Hristiyanlık diniyle vah yetmiştir. Aslı itibarıyla dinler insan kaynaklı olmadığı ve ilahi kaynaklı olduğu için dinler hakkında hüküm verilemez. İnsanları kurtuluşa erdirmek adına Mutlak hakikat asla değiştirilemez. Zaten bu dünyada cezayı hak edecek olan insanlar muhakkak olacaktır.³⁶

Tarihsel sürece bakıldığında dışlayıcılık kavramı Hristiyanlıkla beraber anılan bir kavramdır. Hristiyanlık dini özelde ise kilise otoritesi başka din veya inançları dışlamış ve yok saymıştır. Hakikat ve kurtuluşun Hristiyanlıkta olduğunu, Hristiyanlık dışındaki din ve inançların insanları kurtuluştan ve hakikatten saptırdığı görüşü Hristiyanlığın dışlayıcı görüşünü ortaya koymaktadır.

Hristiyanlık M.S 313'te Hristiyanlık Roma İmparatorluğunun resmi dini olarak kabul edilince kurtuluşun tek yolunun kiliseye aktif bir şekilde üye olmayla gerçekleşebileceği görüşü kilise tarafından zorunlu hale getirilip kabul edilmeye başlandı. 1442 Floransa Konsili'nde kiliseye katılmayanların ebediyen ateşte yanacakları görüşünün de kabul edilmesiyle dışlayıcılık görüşü zirveye ulaşmıştır.³⁷ Dini dışlayıcılık anlayışı her ne kadar Hristiyanlıkla ön plana çıkmışsa da tarihe baktığımızda birçok din ve inanç sisteminde dışlayıcılık anlayışını görebiliriz. Günümüzde Hristiyan dünyası dışlayıcılık yaklaşımını yumuşatarak farklı din ve inançlara karşı eskisi gibi katı dışlayıcılıktan ziyade daha ılımlı politikalar geliştirmişlerdir. Küreselleşen dünyada küreselleşmenin bir sonucu olarak farklı kültürel çoğulculuğun önünün açılmasıyla birlikte üze-

³⁵ Aslan, "Batı Perspektifinde Dini Çoğulculuk Meselesi", s. 148.

³⁶ Aslan, "Batı Perspektifinde Dini Çoğulculuk Meselesi", s. 149.

³⁷ M.N. Ovey, "Çokkültürcülük ve Din Eğitimi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 8 (2003), s. 285.

rindeki belli sınırlamalardan kurtulan farklı etnik, dini ve kültürel unsurların hızlı bir şekilde karışmasından sonra yeni ve farklı oluşumlar meydana geldi.³⁸ Özellikle din ve medeniyetlerin birbirleriyle tanışıp, birbirlerini etkiledikten sonra önyargılar kırılmaya ve ortak doğrular üzerinde birleşmeler yaşanmaya başlandı. Ortak noktaların oluşturulması amacıyla da gerek olarak dinler arası diyalog gerekse kültürler arası diyalog gibi çeşitli projeler geliştirilerek başka din ve inanç sistemleriyle köprüler oluşturulmaya başlandı. Ancak günümüzde Hristiyanlık dünyası diğer din ve inançlara karşı ılımlı politikalar sergilese de esas itibariyle dışlayıcılık anlayışı Hristiyanlarda örtük bir şekilde halen mevcuttur. Hristiyanlar, diğer din ve inanç mensuplarını aslında Hristiyanlığa talip veya aday olarak görürler. Özellikle misyonerlik faaliyetleri veya medeniyetler ittifakı veya buna benzer ılımlı projelerle Hristiyanlığı yayma amacıyla oldukları söylenebilir.

1.6. Çoğulculuk ve Din Eğitimi

Etnik, kültürel ve dinsel açıdan çoğulcu bir kimliğe sahip günümüz toplumlarında eğitim ve kültürel haklara ilişkin taleplerin gündeme getirilmesiyle birlikte böyle bir durum eğitim politikalarında yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Din eğitimi ve öğretimi noktasında da çoğulcu anlayışın hâkim olduğu öğretim modellerinin geliştirilme arayışlarına girilmiştir.³⁹

Okullarda din öğretimi anlamında günümüzde temelde iki şekilde çoğulcu tavır geliştirildiği görülmektedir. İlk olarak Almanya örneğinde olduğu gibi dini alandaki farklılıkların her birine kendi dini eğitim faaliyetlerini geliştirme, düzenleme özgürlüğünün verilmesi veya bunu devlet okullarında da yapmala-

³⁸ Nurullah Altaş, “Küreselleşmenin Dini Anlama Biçimlerine ve Din Öğretimindeki Yeni Yönelişlere Etkisi (Çokkültürcülük Kavramı Etrafında Bir Analiz)”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 17 (2003), s. 219.

³⁹ R. Kaymakcan, İ. Aşlamacı, “Çoğulculuğa İlişkin Farklı Yaklaşımlar ve DKAB Dersleri”, (Ed. R. Kaymakcan, M. Zengin, Z.Ş. Arslan), *Türkiye’de Okullarda Din Öğretim(İçinde)*, Dem Yayınları, İstanbul 2011, s.77-78.

rına imkân verecek politikalar benimsenmesi şeklindedir. Geliştirilen diğer bir çoğulcu tavır ise, İngiltere örneğinde olduğu gibi din alanındaki farklı öznelere de sürece katılarak her birinin kabul edebileceği bir program geliştirilmesi, yani farklılıkların aynı ders içerisinde kendilerini ifade edebilme imkânını bulabilmesidir. İkinci örneğin birinciye göre günümüz çoğulcu toplum yapılarında öğrencilere birlikte yaşama becerisini kazandırmada, daha etkin rol oynayabileceğini söylemek mümkündür.⁴⁰

Çok kültürcü anlayışla din eğitimi birleştirilecek olursa iki yönlü bir din eğitiminden söz etmek olasıdır. Bunlardan birincisi, dinsel eğitim içerisinde farklı dini, kültürel ve etnik yapılara karşı çok kültürlü bilgi, tutum değer ve beceriler kazandırmak; İkincisi ise din eğitimi programlarında çok kültürlü anlayış göz önünde bulundurularak geniş bir açıdan din ve mezheplerin din eğitimi programında yer almasının sağlanmasıdır. Her iki yönde de çoğulcu temelde bir din eğitimin amacının sağlıklı bir şekilde yürütülmesi açısından önemlidir.⁴¹

Türkiye’de okullarda din öğretimi uygulaması, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleriyle olmaktadır. Ülkede İslamiyet, çoğunluğun dini olmasından dolayı, din öğretimine de rengini vermektedir. Bu anlamda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin karşılaştığı çoğul durumlar İslamiyet dışı dinlerin varlığı, İslam dininin farklı yorumlanış tarzları ve dine tavır alıştaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır.⁴²

Türkiye’de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi üzerinden bir çok tartışmanın yapıldığını söylemek mümkündür. 1982’den bu yana ilk ve ortaöğretimde zorunlu olarak yer alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleriyle ilgili tartışmalara, 9 Ekim 2007 tarihli AİHM ve 3 Mart 2008 tarihli Danıştay’ın verdiği kararlar da eklenmiştir. Verilen kararlar göz önünde bulundurulduğunda Din Kültü-

---

⁴⁰ Aşlamacı, s. 273.

⁴¹ Altaş, “Küreselleşmenin Dini Anlama Biçimlerine ve Din Öğretimindeki Yeni Yönelişlere Etkisi (Çokkültürcülük Kavramı Etrafında Bir Analiz)”, s. 237.

⁴² Aşlamacı, s. 273.

rü ve Ahlak Bilgisi derslerinin yansız olmadığı, farklı dini anlayışlarından olan kesimleri temsil etmediği bu yönüyle çoğulculuğa aykırı olduğu ve eleştirel olmadığı belirtilmiş ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin bu haliyle zorunlu tutulmasının hukuka aykırı görülmüştür. Din Kültürü ve Ahlak bilgisi dersine yönelik gerek hukuki gerek sosyal açıdan oluşan bu çoğulcu söylemlere karşı Türkiye, çoğulculuk olgusuyla ve özellikle eğitim alanına yansımalarıyla yüzleşmeye ve yeni duruma göre bu derse ilişkin politika ve pedagoji anlayışını yeniden ele almaya başlamıştır. Bu çalışmaların en somut göstergesi, 2005 ve 2006 yıllarında yenilenen ilk ve ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programlarının 2010 yılında yeniden düzenlenmesi olmuştur.⁴³ Din eğitiminde çoğulculuğun gözetilerek müfredatın buna göre düzenlenmesi, farklı alt kültür grubunda olan insanların kendini ifade edebilmeleri, kendi dini anlayış ve kültürlerini özgür bir şekilde öğrenip uygulayabilme ve kendilerini ifade edebilme noktasında atılan önemli bir adımdır.

1.7. Çoğulcu Din Eğitimi Modelleri

Özellikle batı toplumlarına baktığımızda dini ve kültürel açıdan farklılığın veya çeşitliliğin çok olması, genel olarak eğitimin özel anlamda ise din eğitimi müfredatının çoğulculuk esas alınarak hazırlanmasına sebep olmuştur. Ülke içinde farklı dini ve kültürel kimliklere sahip vatandaşların din eğitimi ihtiyaçlarını karşılamak için farklı din eğitim modelleri geliştirilmiştir. Bir ülkenin din eğitimi için seçeceği model, toplumsal yapısındaki dini ve kültürel çeşitliliğe göre değişir. Yapılan araştırmalar göz önünde bulundurulursa din eğitiminde özellikle üç modelin ön planda olduğu görülebilir.

1. *No Religious Instruction* veya *Laicete*(Laiklik) olarak ifade edilen devlet okullarında din eğitime yer vermeyen laik din eğitimi

---

⁴³Aşlamacı, s. 269.

2. *Confessional Religious Education* (Mezhepsel Din eğitimi) olarak ifade edilen bir dine veya mezhebe dayalı din eğitimi
3. *Non-Confessional Religious Education* (Herhangi bir mezhebe Dayanmayan Din Eğitimi) olarak ifade edilen bir dine veya mezhebe dayalı olmayan din eğitimi yaklaşımlarıdır.⁴⁴

“Mezhebe dayalı” olarak Türkçeleştirilen yaklaşıma, İngilizce, “*confessional approach*”, denmektedir. Bu yaklaşımın karşıtı mezhepler üstü diye tercüme edilen Yaklaşım “*non confessional*” kelimesinin tercümesidir. *Confessional* ya da *confessionel* Kelimelerinin kökü olan *confession* kelimesi sözlükte; itiraf, günah çıkarma, din kabulü, Mezhep anlamlarına gelmektedir.⁴⁵

1.7.1. Laik din eğitimi(Laicete)

Bu modelin uygulandığı Ülke Fransa’dır. Bu modelde, devletin eğitim sisteminde din eğitime yer verilmez, din eğitiminin biçimsel olarak eğitim çatısı altında verilmesi söz konusu değildir. Fransa’da din eğitimi nasıl veriliyor sorusuna karşılık şunu diyebiliriz; Din eğitiminin yasak olduğu yer devlet okullarıdır. Bunun dışında özel veya dini okullarda din eğitimi verilebilmektedir.

Ülkemizdeki din eğitimi ve öğretimi serüvenine bakılacak olursa, 1924 yılında çıkarılan tevhidi tedrisat kanunu ile bütün eğitim öğretim faaliyetleri Maarif Vekâletine yani Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmasıyla birlikte eğitimde birliğin sağlanması amacıyla çeşitli adımlar atılmıştır. Özellikle din eğitimi ve öğretimi alanındaki birçok farklı uygulama çeşitli gerekçelerle ortadan kaldırılmıştır. Gelenekçi bir din eğitimi veren birçok uygulama ve eğitim kurumları kaldırıldı. Fakat ilk başlarda din eğitimi ve öğretiminin kaldırılması söz konusu değildi. Okullarda verilen din eğitimi ve öğretimi, ilk yıllarda kaldırılmadı fa-

⁴⁴ Mehmet Bahçekapılı, “Avrupa’da İslam din Eğitim Modelleri”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 21 (2011), s. 24-25.

⁴⁵ M.Z. Aydın, “Avrupa Birliği Ülkelerinde Din Öğretimi ve Türkiye İle Karşılaştırılması”, *Diyanet Avrupa Dergisi*, Sayı: 68 (2004), s. 14.

kat din eğitiminin uygulanması noktasında birçok aksaklıklar ve zorluklar yaşandı. 1930'a gelindiğinde din dersi sadece şehir okullarında ve ebeveynlerin izni dâhilinde verilmeye başlandı ve 1933'e gelindiğinde ise bu ders tamamen müfredattan çıkarıldı. 1982 yılına yani din eğitiminin zorunlu hale gelmesine kadar din eğitiminin verilmesi noktasında birçok olumsuzluklar ve zorluklar yaşandı. Yaşanılan bu olumsuzluk ve zorluklar aslında din eğitimi ve öğretiminin verilmemesi noktasında konan engellerden kaynaklanıyordu. Böyle bir durum ise Türkiye'de bir dönem Fransa'daki gibi Laik bir din eğitimi anlayışının uygulanmaya çalışıldığını göstermektedir.

1.7.2 Bir dine veya mezhebe dayalı din eğitimi(*Confessional*)

"Doktriner din eğitimi" olarak da ifade edilen bu din eğitim modelinde tek bir din veya mezhebi esas alarak din eğitimi gerçekleştirir. Eğitimi verilen din veya mezhep ya devletin resmi dini veya mezhebidir ya da o devletin halkının ağırlık olarak mensup olduğu din veya mezheptir.

"Doktriner din eğitimi" olarak da dilimizde kullanılan *confessional* din eğitimi yaklaşımı, bir dini veya o dinden çıkmış bir mezhebi merkez alarak buna göre din eğitiminin şeklini düzenleyen yaklaşımdır.⁴⁶

Tek bir dini veya Mezhebi esas alan yaklaşımda genellikle toplumda tek bir din veya mezhep mensupları çoğunluktadır. O din veya Mezhep devlet tarafından tanınır. Bu durumda da söz konusu bu din veya mezhep din eğitimi ve öğretiminde esas kabul edilerek buna göre öğretimi gerçekleştirilir.⁴⁷ Bu model, tek bir din veya mezhebe mensup bireylerin kendi dinlerini veya mezheplerini en iyi şekilde öğrenmeleri için gerekli bütün bilgilerin verilmesi, bireylerin dinlerini severek yaşamalarının sağlanması, sağlam inançlı bireyler oluşturma amacını taşır.

---

⁴⁶ Bahçekapılı, s. 26.

⁴⁷ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem Yayıncılık, Ankara 2001, s. 134.

Belli bir dini veya mezhebi esas alan din eğitimi yaklaşımında belli bir dinin veya mezhebin öğretilerinin aktarılmasıyla inanç gelişiminin sağlanması amaç edinmiştir. Bu yaklaşımla hem dini grupların üye sayılarını koruma, yeni üyeler kazanma ve sahip oldukları inancı sürdürme ve geliştirme hem de çocuklara duygusal destek sağlama, çocukların kendi inançlarını yaşamalarını sağlama, çocukların inanca ilgisini devam ettirme ve çocukları inancının gerekleri ile iyi yönde değiştirme gibi kazanımların sağlanması açısından bu yaklaşım haklı görülebilir. Eskiden olduğu gibi günümüz dünyasında da genel olarak yapılan din eğitimi faaliyetleri bu türdendir. Ancak bu yaklaşımın eleştirilen yönüne gelinecek olursa; bu yaklaşımda kişisel özgürlük ve eleştirel bakış gibi değerlere pek önem verilmez. Vahiy’i tek ve tartışmasız olarak tek bilgi kaynağı olarak görür. Çocukları çoğulcu bir toplumsal hayata göre yetiştirmez.⁴⁸ Bu gibi olumsuzluklar ise yaklaşımın temel eksiklikleridir. Bu yaklaşıma örnek verilecek olursa Almanya’da uygulanan din eğitimi ve öğretimi modelidir. Almanya’da uygulanan din eğitimi, Katolik ve Protestan din dersi gibi ilgili dinin veya mezhebin adı anılarak ve o mezhebin ilkeleri çerçevesinde yapılmaktadır. Küçük farklılıklarla birlikte Hollanda, Slovakya, Polonya gibi ülkelerde de tek din veya mezhebin anlayışının hâkim olduğu bir din eğitimi yaklaşımı benimsenmiştir.⁴⁹

Ülkemiz din eğitiminde tam olmasa da kısmen bu modelin uygulandığını söylemek mümkündür. Teorikte her ne kadar temel değerler odaklı, mezhepler üstü ve dinler açılımlı bir din öğretimi deniliyorsa da Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi müfredatına bakıldığında İslam dini ağırlıklı belli bir mezhebin görüşlerinin ön planda olduğunu görmek mümkündür. Farklı dini anlayışların eleştirilerine bakıldığında belli bir mezhebin görüşlerinin esas alındığı görüşü

⁴⁸ J.M. Halstead, “Din Eğitimi”, (Çev. Abdulkadir Çekin), *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3 (2013), s. 138-139.

⁴⁹ Y. Kızılabdullah, T. Yürük, “Din Eğitim Modelleri Çerçevesinde Türkiye’deki Din Eğitimi Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 32 (Eylül-Aralık 2008), s. 111.

ön plandadır. Teorikte Türkiye’de temel alınan asıl model belli bir dini ve mezhebi esas almayan din eğitimi modelidir.

1.7.3. Bir dine veya mezhebe dayalı olmayan din eğitimi(*Non Confessional*)

Uygulanması gereken din eğitimin merkezine herhangi bir dini veya mezhebi yerleştirmeyen din eğitimi şeklidir. Bu din eğitimi yaklaşımı, çok kültürlü toplumsal yapılarda farklı inanç ve mezheplere mensup öğrencilerin bir arada eğitim görmeleri için benimsenen ve tek bir dini veya mezhebi esas almayan yaklaşımdır.⁵⁰

Tarihsel sürece bakıldığında önceleri ülkelerdeki din eğitimi modeli daha belli bir din ve mezhebe dayalı din eğitimi idi. Bu durum ülkelerin homojen yani tek tip bir toplumsal yapıya sahip olmasından kaynaklanıyordu. Çok kültürlülük, çok dinlilik veya bir dinden kaynaklı farklı din anlayışlarının çokluğu söz konusu değildi. Dünden bugüne gelindiğinde meydana gelen savaşlarla sınırların tekrar belirlenmesi, birçok sebepten dolayı yaşanan göçler ve toplumsal hareketler ülkelerdeki toplumsal yapıyı homojenlikten heterojenliğe kaydırmıştır. Günümüz ülkelerinde meydana gelen bu heterojenlik özellikle din eğitiminde de farklı bir modelin veya modellerin geliştirilmesine sebep oldu. Özellikle belli bir inanç veya mezhebe dayalı olmayan bir din eğitimi modeli geliştirildi. Esas amaç ise ülkedeki her kesim için ortak bir payda oluşturmak ve herkese hitap etmektir.

Din olgusu, felsefe, tarih, sanat, edebiyat alanında ve daha birçok toplumsal alanda derin etkiler yapmıştır. İnsanlığın ortak değerlerinin oluşmasında veya şekillenmesinde din unsuru önemli bir paya sahiptir. Ortak değerlerin oluşması veya şekillenmesinde tek bir din veya inancın etkisinden ziyade birçok dinin veya inancın etki ettiği bir gerçektir. Din eğitiminde genel anlamda böyle bir yaklaşımın benimsenmesi ortak değerlerin öğretiminde hedeflenen amacın ger-

---

⁵⁰ Bahçekapılı, s. 27-28.

çekleştirilmesi açısından önemlidir. Zaten günümüz liberal eğitim hedef ve yöntemleriyle bu yaklaşım tamamen uyum içerisindedir. Bu yaklaşımda öğretmen, farklı dinlerin ya da dini olmayan dünya görüşlerinin öğretilmesinde tarafsız bir pozisyon benimsemesi gerekir. Bu yaklaşım, öğrenci açısından düşünüldüğünde farklı din veya inançları tanıma, alternatiflerden haberdar olma ve inancını, görüşünü özgür bir biçimde tercih etme şansına sahip olur. En önemlisi çoğulcu bir yapıya sahip toplumda hoşgörü oluşur. Farklı din ve inançlar hakkında öğrencilerin bilgilendirilmesi, dini önyargıların ortadan kalkmasını da sağlar. Ayrıca çok kültürlü bir toplumda hoşgörünün oluşmasına da zemin hazırlamaktadır. James W. Fraser, Charles Haynes, Robert Nash, Nel Noddings ve Warren Nord gibi bilim adamları tarafından geliştirilen bu yaklaşım, kültürel değerlere bağlılığı azalttığı, rölativizmi (görecelilik) teşvik ettiği, toplumdan ziyade bireyi ön plana çıkardığı, “her din eşit saygı ve değere sahiptir” öğretisiyle herhangi bir inançtaki yükümlülükleri zayıflattığı gibi iddialar ile eleştirilmektedir.⁵¹

1.8. Din Anlayışı

Din anlayışı, bireyin dini yaşantısının bir sonucu ve ürünü olarak kutsala ve kendi dışındaki bireylere sahip olduğu zihinsel bir durumdur.⁵² Din kutsalın kendisidir. Temel öğretileri zamana, mekâna kişiye göre değişmez. Kaynağı Yüce Yaratıcıdır. İnsan ürünü değildir. Din anlayışı ise esas itibarıyla bireyin içinde bulunduğu sosyal çevre ve bu çevreye hâkim olan etkenlerin etkisiyle dini anlamlandırması, yorumlamasıdır. Durağan değildir. Yüzyılları aşma, zamana direnme, değişmeme bütün ortamlar için aynı kalma gibi bir özelliği yoktur. Kısacası din anlayışı birçok etmenin etkisiyle değişebilir.

---

⁵¹ Halstead, s. 139.

⁵² Serkan Şimşek, *Din Görevlilerinin Din anlayışına Psiko-Sosyal bir Yaklaşım(Kahramanmaraş Örneği)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sütçü İmam üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Kahramanmaraş 2009, s. 18.

1.9. Din ve Vicdan Hürriyeti

Uluslararası alanda kurulan BM, 10 Aralık 1948’de genel kurulunda otuz maddeden oluşan “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi”ni kabul etti. Bu bildirgeye bakıldığında; insanların en temel haklarından olan kişinin din ve vicdan hürriyetinin sağlanması, din ve inancın hiçbir baskı ve zorlamaya maruz kalmadan özgürce yaşanılması gibi temel haklara yer verdiği görülmektedir.

1.10. Mezhepsel Çoğulculuk

“Mezhepsel çoğulculuk kavramı ile bir din içerisinde bulunan pek çok farklı anlayışların birlikte yaşayabilme teolojisi ve felsefesi kastedilmektedir. Değişik din anlayışlarının farklılıkları ile tanınması ve kabul edilmesinin dolayısıyla barış içinde birlikte yaşayabilmenin imkân ve yollarının geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Yine mezhepsel çoğulculuk kavramı ile kastedilen, farklı düşünenleri Müslüman kitleden kopararak yeni bir kimlik kazandırmak değil aksine, bu farklı anlayışların İslam dairesi içerisinde Müslüman kimlikleriyle kabul edilebileceğine vurgu yapmaktır.”⁵³

Mezhepsel çoğulculuktan kasıt İslam dininde ortaya çıkan ve kendini tanımlamış birden çok oluşumun dini bağlamda mümkün olurluluğu kastedilmektedir.⁵⁴

Dinler köken itibarıyla çok eskilere dayanır. İnsanlık tarihi kadar eski olan dinlere inanan toplum veya kişilerce dinin temel öğretilerinin anlaşılması ve yaşanmasının eşit seviyede gerçekleştiğini söylemek güçtür. Bir dine inanmış toplum veya bireyler için bu dinin temel öğretileri değişmezdir. Fakat dinin mutlak öğretilerinin anlaşılmasının veya uygulanmasının toplumdan topluma veya kişiden kişiye göre değişebileceğini söylemek mümkündür. Mezhepler,

⁵³Bağlıoğlu, “Mezhepsel Çoğulculuk ve Temelleri”, s. 74.

⁵⁴Ahmet Bağlıoğlu, “Temel Hak ve Özgürlükler Bağlamında Mezhepsel Çoğulculuk”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1 (2010), s. 130.

bu farklı anlama ve yorumlama ile ortaya çıkmış din anlayışlarıdır. Bir dinde mezhep dediğimiz birçok din anlayışı olabilir. Bir dinde birden çok mezhebin olması, mezhepsel çoğulculuğu ortaya koymaktadır. İslam dini açısından düşündüğümüzde İslamiyet'in tarihsel sürecine baktığımızda günümüzde mensuplarının olup olmadığına bakmaksızın birçok mezhebin ortaya çıktığını ve günümüzde mensubu olup varlığını sürdüren birçok mezhebin var olduğunu söylemek mümkündür.

Mezhepsel çoğulculuk anlayışında, ötekileştirme, yok sayma, mezhep ırkçılığı, hoşgörüsüzlük, tek hakikat anlayışı, dışlama, çatışmaya zemin hazırlayan bir üslup asla kabul edilemez. Bunların yerine uzlaşmacı bir tavır sergilenerek sevgi ve saygı temelli bir anlayış hâkim kılınır. Mezhepsel çoğulculuk anlayışında da esas amaç bu olmalıdır. Tüm Müslümanları bir anlayış etrafında birleştirmek, tek bir doğru etrafında birleştirmeye zorlamak Müslümanlar arasında gerilime hatta bölünmeye sebebiyet verebilir. Mezhepsel çoğulculukta her türlü gelenek eleştirilebilir. Ancak geleneği eleştirirken amaç, geleneği kendi dönemindeki mantıkla sorgulayarak ve yargılayarak ortadan kaldırmak değil, tam aksine geleneğin kutsallaştırılmasına ve onun mutlak geçerliliği iddiasına karşı çıkmaktır.⁵⁵

İKİNCİ BÖLÜM

CAFERİLİK

2.1. Şia Kavramı ve Tarihsel Süreç İçerisinde Teşekkülü

Şii fırkalardan birini oluşturan Caferiliğin tanımını yapmadan önce Şia kavramı ile ilgili bilgi vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Peygamber Efendimize Allah tarafından 610 yılında peygamberlik görevi verildi. Peygamber efendimiz Allah'tan aldığı emir ve yasakları insanlara tebliğ etmeye ve insanları hak din olan İslam'a çağırmaya başladı. Kısa bir süre içerisinde Allah'ın mesajı insanlar arasında yayıldı.

Peygamber efendimizin yirmi üç yıllık Peygamberliği sürecinde Müslümanlar arasında herhangi bir ihtilaf veya sürtüşmelerin yaşanmadığı görülmektedir. O dönemde Müslümanlar arasında çıkan anlaşmazlıklar Peygamber efendimize götürülür ve Peygamber efendimiz bu anlaşmazlık veya çözilemeyen meseleleri çözümlerdi ve Müslümanlar arasında herhangi bir olumsuzluk yaşanmazdı. Resulullah'ın vefatından (632) sonra Müslümanlar arasında ihtilaflar, anlaşmazlıklar ve sorunlar vuku bulmaya başladı. En ciddi anlaşmazlıkların, sorunların ve ihtilafların yaşandığı alan şüphesiz ki hilafetti. Özellikle Hz Osman'la başlayan ve Hz Ali'nin hilafeti ile devam eden ihtilaflar, çalkantılar, karşı çıkışlar, anlaşmazlıklar Hz Muaviye'nin Hz Ali'ye karşı durmasıyla iyice gün yüzüne çıkmış ve birçok Müslüman'ın şehit edileceği bir savaşın patlak vermesine sebep olmuştur. Sonrasında meydana gelecek ve İslam tarihinde kara bir leke olarak kalacak olan Kerbela hadisesi, ihtilafların iyice derinleşmesine sebebiyet vermiştir. Ortaya çıkan ihtilaflar ve Yaşanan Hadiseler Şia'nın ortaya çıkması ve yayılmasına zemin hazırladı.

---

⁵⁵Bağlıoğlu, "Mezhepsel Çoğulculuk ve Temelleri", s. 75.

Şiâ, kelime anlamı olarak kaynaklarda her ne kadar farklı ifadelerle karşınıza çıkıyorsa da, temelinde aynı istikamette tanımlamalar yapılmıştır. Şiâ'nın Arapça'daki karşılığı; misafiri uğurlamak, peşinden gitmek, taraftar olmak, ayrılmak, firkalaşmak gibi anlamlarda kullanılmaktadır.⁵⁶ Kelimenin terim anlamı ise; Hz Muhammed'in vefatından sonra Hz. Ali'nin ve çocuklarının meşru halife; Hz Ali'nin, Hz. Muhammed'den sonra insanların en üstünü olduğunu ileri sürenlerin oluşturduğu topluluktur.⁵⁷

İslam tarihine bakıldığında çeşitli sebeplerden dolayı birçok mezhep veya bu mezheplere bağlı birçok fırkanın ortaya çıktığı görülmektedir. Siyasi, fikhî ve itikadi anlayış farklılıkları bu gibi mezhep veya fırkaların oluşmasına sebep olmuştur. Şia mezhebi de bu gibi sebeplerden dolayı ortaya çıkan mezheplerden bir tanesidir. Tarihsel süreçte ne zaman ortaya çıktığı ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ancak ortaya çıkış şekliyle ilgili ileri sürülen görüşlere bakıldığında Hz. Ali ve çocuklarının meşru halifeliğini savunmalarından dolayı Şiiliğin siyasi bir temelde şekillendiği görüşü ağırlıktadır. Ethem Ruhi Fırlalı'dan alıntılarımız şu bilgi her ne kadar Şia kelimesinin terimsel olarak hangi manada kullanıldığını ortaya koysa da Şiiliğin siyasi bir zemine bağlı olarak ortaya çıkışına da işaret etmektedir. "Hz. Hüseyin b. Ali'nin Kerbela'da şehit edilmesinden sonra ise Şia kelimesi, Hüseyin b. Ali'nin intikamını almak, Hz. Ali ve soyunun hakkını aramak ve hilafet davasında ehlibeyte yardım edenler için kullanılmaya başlanmıştır."⁵⁸ Yukarıda da belirttiğimiz gibi Şia'nın tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkışının tam olarak ne zaman olduğu ile ilgili kesin bir kanıt veya üzerinde varılan ortak bir görüş yoktur. Konuyla ilgili genel bir görüşe göre Kerbela hadisesi yüzyıllar boyunca Şiiliğin canlı kalmasına sebep olmuştur. Şiiliğin başlangıcı Kerbela hadisesiyle olmuştur. Bu görüşün

⁵⁶ Hasan Onat, *Emeviler Devri Şiilik Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*, TDV Yayınevi, Ankara 1993, s. 148.

⁵⁷ A.Vehbi Ecer, *Şia ve Doğuşu*, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kayseri 1984, s. 3.

⁵⁸ Ethem Ruhi Fırlalı, *Çağımızda İttikadi İslam Mezhepleri*, Selçuk Yayınları, (9. Baskı), Ankara 1998, s. 118.

dışında Şii kaynaklarda geçen bazı görüşlere bakıldığında Şiiliğin başlangıcının Hz Peygamber'in dönemine kadar götürüldüğü görülebilir. Şiiliğin doğuşu ve tarihsel süreç içerisindeki gelişmeleri ile ilgili birçok farklı görüş ileri mevcuttur.

Şiilik tarihsel süreç içerisinde çeşitli kollara ayrılmıştır. Bu kollardan birisi de Caferilik'tir. Araştırmamız için önemli olan bu mezhep ayrıca İmamiyye olarak da adlandırılır.

2.2. Caferiliğin Tanımı

Caferilik veya Caferi mezhebi, Hz Ali, çocuklarını ve torunlarının imametini naslara dayandırıp meşru bir zemin oluşturan ve 12 imama inanmayı temel inanç esası haline getiren mezheptir. Mezhebin İtikadi ve fikhî boyutunda Cafer-i Sadık önderdir. Mezhep bu yönüyle ismini Hz Cafer-i Sadıktan almış ve Caferiyye olarak adlandırılmıştır.⁵⁹

Bu mezhebin bir diğer adı da İmamiyye'dir. İmamiyye, Hz. Peygamber'in ölümünden sonra Hz. Ali, onun çocuklarını ve torunlarını hem Allah'ın emri hem de peygamberin tayini ve vasiyeti ile meşru imam olarak kabul ederek on iki imama inanmayı iman esaslarından sayanların mezhebidir.⁶⁰ Bu mezhebin mihenk noktası imamettir. Bu mezhebin anlayışına göre Hz Muhammed (S.A.S), kendisi hayattayken Hz. Ali'yi halife olarak bizzat kendisi tayin etmiştir. Fazilet bakımından Hz. Ali daha üstündür. Bundan dolayı halifelığe en uygun kişi Hz Ali'dir. Halifeliğin Ehl-i Bey'ten devam etmesini bizzat Hz Peygamber vasiyet etmiştir. Ayrıca Nübüvvet makamında olan son peygamber Hz Muhammed (S.A.S)'den sonra bir daha peygamberler gönderilmeyecektir. Ancak Hz Muhammed (S.A.S)'in Tebliğ ve irşad davasını sürdürecektir bir makam

⁵⁹ Hayrettin Karaman, "Caferiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınevi C: 7, İstanbul 1993, s. 4.

⁶⁰ Ethem Ruhi Fırlı, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, Selçuk Yayınları, İstanbul 1990, s.140.

olması gerekir. Böyle bir makamın olması Allah'ın hikmetine uygundur ve yaraşır. Allah'ın hikmetine yaraşan ve uyan makam imamet makamıdır. İlk imam ve sonraki imamlar Allah'ın emri ve Hz Muhammed (S.A.S)'in vasiyetiyle olmuştur. İlk imamın Hz. Ali'dir. Daha sonra gelecek olan imamlar da Hz. Ali'nin soyundan olacaktır. Yine bu mezhebin görüşüne göre Hz. Ali halife olması gerekirken başka halifelerin seçilmesinin Resulullah'ın vasiyetine ve Allah'ın takdirine karşı çıkmaktır.

İmamiyye mezhebinin imamet ile ilgili görüşlerinde nasçı bir anlayış hakimdir. Ancak Sünni görüşe göre ise imamiyyenin imamet görüşünde vesayetçi bir anlayış hâkimdir. İmamet ile ilgili görüşlerine dinsel bir zemin oluşturmak için de Kur'an ve hadislerle başvurarak delil getirmeye çalışırlar. Naslardan getirdikleri delillere dayanarak bu anlayışı zamanla inanç esası haline getirmişlerdir. Caferiler (imamiyye)'e göre Nübüvvet makamından sonra imamet makamı gelir ve bütün imamlar peygamberler gibi masum ve günahsızdırlar. Bizzat Allah ve Resulü tarafından seçilmiş, tayin edilmişler. İnsanlar tarafından seçilemezler. Bütün Şii fırkaları, imamet konusunda küçük anlayış farklılıkları olsa da hemfikirdirler. Caferiler yani diğer bir ismiyle İmamiyye mihenk olarak imameti merkez yaptığı için dünyanın birçok yerindeki Şii gruplarını bu çatı altında toplamıştır.

Ülkemizde yaşayan Caferiler ise kendilerini şu şekilde tanımlayabilmektedir: “Caferilik, Hz. İmam Cafer Sadık (a.s)'ın mezhebine mensup olmak demek olup, Hz. Resulullah (s.a.s)'dan sonra İslam camiasının önderliğinin ilki Hz. Ali olan on iki imama ait olduğuna inanan Ehl-i Beyt mektebinin ortak ismidir. Bu mektebe aynı zamanda İsnâaşeriyye, İmamiyye, Şiilik ve Alevilik de denmektedir. Ancak bu mektep, Türkiye'mizde daha çok Alevilik ve Şiilik isimleriyle tanınırken İran, Irak, Azerbaycan, Lübnan, Bahreyn, Suriye, Afganistan, Arabistan, Pakistan, Bangladeş ve Hindistan gibi aynı inancı paylasan Ehl-i Beyt

dostlarının yoğun olduğu ÷lkelerde Şiiilik ve Caferilik isimleriyle meşhur olmuştur.⁶¹

İmâmiyye veya İsna'aşeriyye Şifileri, nüfus yoğunluğu açısından Sünnîlik dışındaki en kalabalık Müslüman kitleyi oluşturmaktadır. On iki imam Şiası olarak da anılan bu grup, fikhî ekol olarak Caferîlik adıyla bilinen mezhebe bağlıdır. Fıkıh anlayışı itibariyle, dayandığı kaynaklar ve usûl açısından da kendine özgü nitelikleri bulunmaktadır. Bu gruba mensup olanların itibar ettikleri rivayetler farklı olmanın yanında, otorite kabul ettikleri âlimler ve esas aldıkları kaynak eserler de Sünnîliğe mensup olanlara nazaran değişiklik arz etmektedir.⁶²

Özetle şunu söylemek gerekirse; Caferilik (İmamiyye) Şiiilikten doğan bir fırkadır. Halifeliğin Hz. Âliyle başlayıp onun oğullarına ve torunlarına geçtiğini ve bu geçişin seçimle olmayıp Allah'ın takdiriyle ve Hz Resulullah'ın vasiyetiyle olduğunu ve bunu Kur'an ve hadislere dayandırarak zamanla dini bir zemin oluşturup inancın temel esası haline getiren görüşün adıdır. Ehl-i Beyt'ten başta Hz Ali ve oğulları olmak üzere torunlarından olan on iki imama inanma kısacası "İmamet" inancı Caferilerde imanın şartlarından birisidir.

Caferilerde din, iki ana kısma ayrılır. Genelde inanç esaslarını teşkil eden kısım "Usul-ü Din" ve ameli boyutunu teşkil eden kısım ise "Furu-ü Din"dir.

2.3. Caferilerin İnanç Esasları

İslam dininin tevhid, nübüvvet ve ahiret olmak üzere temel üç rükünü vardır. Bütün İslam mezhepleri bu üç rükünde hemfikirdirler., Bunlara ilave olarak Şii

⁶¹ Ali Albayrak, Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği), s.53.

⁶² Cemil Hakyemez, "Şii İmamiyye Fıkının Teşekköl Süreci ve İmamet", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 13 (2008/1), s. 7-8.

mezhebi Adalet ve İmameti de dahil ederler. Şialarda iman; kalb ile tasdik, dil ile ikrar ve rükünleriyle ile amel etmektir.⁶³

2.3.1. Tevhid

Allah'ın var olması ve bir olmasını karşılayan kelime olan tevhidin anlamı, diğer bütün İslami mezhep veya fırkalarda aynı anlamda kullanılır. Caferlikte tevhid, ezeli ve ebedi, eşi ve benzeri olmayan, mutlak kudrete sahip ve her şeyin yaratıcısı olan Allah'ın varlığına ve birliğine iman etmenin karşılığıdır.

Caferilik inancında tevhid dört kısma ayrılarak tanımlanır. Tevhid-i Zati; O'ndan başka ilahi yoktur, eşi ve benzeri yoktur. O, her türlü noksan sıfatlardan münezze olup, kemal sıfatlarıyla muttasıftır. Varlıkların başlangıcı, onların yaratıcısıdır. Bütün varlıklar o'ndandır. Tevhid-i Sıfat : İmamiyye, Tevhid-i sıfatı, Sıfat-ı Subuti ve Sıfat-ı Fiili olmak üzere iki kısımda inceler.

İmamiyye'ye göre bütün bu sıfatlar, Kemal sıfatları olup, hepsi Allah'ın zatının aynıdırlar. Tevhid-i Fiili: Şu âlemde var olan her şeyin, yaratma, yaşatma, rızık verme, öldürme, diriltme, acıma, bağışlama v.b. bütün fiili sıfatlarının O'nun fiil ve iradesine raci olduğuna inanmaktır. O'nun fiilinde ortaklık, iradesinde cebr yoktur. Tevhid-i İbadet: İbadet, yalnız Allah'a mahsustur. O'ndan başkasına ibadet şirktir, küfürdür. Allah'tan başka, her hangi bir peygambere, imama, Meleğe, ermiş bir kimseye v.b. ne ibadet edilmez.⁶⁴

İmamiyye'ye göre Allah zatı itibariyle tektir, O'nun eşi ve benzeri yoktur, O her şeyin yaratıcısıdır. Kullar O'nu ancak sıfatlarıyla tanıyıp bilebilirler. Allah'ın kâinattaki filleri mutlak kudretinin bir tezahürüdür. O'na hiçbir şey ağır gelmez. İbadete layık olan yalnızca Yüce Allah'tır. O'nun dışında başka şeylere yapılan ibadetler şirki meydana getirir. Böyle bir durumda olanlar müşriktir.

⁶³ Emrullah Yüksel, “İmamiyye Şiasında İnanç Esasları”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 11 (1993), s. 19.

⁶⁴ Hakyemez, s. 19-23.

2.3.2. Adalet

Dinimizin temel ahlaki ilkelerinden birisi olan adalet, Caferilerde inanç esaslarından birisidir.

Caferilere göre adalet; Allah'ın, hiç kimseye zulmetmeyeceğine ve ortalama zekâ sahibi bir insanın kötü olarak gördüğü bir şeyi işlemeyeceğine inanmaktır.⁶⁵

Adalet ilahi kemal sıfatlardandır. Allah adildir, zalim değildir, hükümlerinde zulmedici, fiillerinde kulları zorlayıcı değildir. İtaat edenlere sevap verir ve cennete koyar, asi olanları da cezalandırır. Kullarının gücünün yetmediği şeyi onlara yüklemeyi ve hak ettiklerinden fazla ceza vermez, hasen'i terk etmez, kabih'i asla yapmaz. Çünkü iyiyi yapmak ona zor gelmediği gibi kötüyü yapmaya da muhtaç değildir. Allah hâkimdir, fiilleri en kâmil nizamaya göre hikmete uygundur.⁶⁶ Buradan da şunu anlamak mümkündür. Caferiler, hayrın Allah'tan olduğuna fakat şerrin Allah'tan gelmediğine, insanın kendi yapıp ettiklerinden sorumlu olduğuna, Allah'ın kimseye kaldıramayacağı yükü yükleyip sorumlu tutmadığına böyle bir şeyin Yüce Allah'ın mutlak adaletine ters düştüğüne, Allah'ın iyileri mükâfatlandırıp kötülerini cezalandırmasının mutlak adaletinin bir gereği olduğuna inanırlar.

Caferilerin Adaletle ilgili görüşleri kader anlayışlarını da ortaya koymaktadır. Caferi mezhebinin itikadi ve fikhî anlayış bakımından fikir kaynağı Hz Caferi Sadık'tır. Caferi Sadık'ın kader ile ilgili görüşünün bilinmesi Caferi mezhebinin kaderle ilgili görüşleri hakkında bir fikir verebilir. Şîî olsun ya da olmasın (Dinler ve Mezhepler Tarihi) yazarlarının ittifakla rivayet ettiklerine göre İmam Ca'fer, hayır ve şerri ile kadere inanırdı. Burada ona göre cebr yoktur. Ancak seçme (ihtiyar) ye Allah'ın yardımıyla muvaffak olma vardır. Allah'ın mülkünde O'nun istemediği bir şey olmaz. Cebren masiyet (günah) da yok-

---

⁶⁵ Ali Albayrak, *Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)*, s. 55.

tur. Allah dilemezse itaat da, mümkün olmaz. Allah'ın ilmi her şeyi kuşatmaktadır. O'nun ezeli ilmi değişmez.⁶⁷

2.3.3. Nübüvvet

İmamiyye Şi'a'sının inanç esaslarından biri de nübüvettir. Dini kaynaklardan anlaşıldığı üzere bütün topluluklara peygamberin gönderildiğine işaret edilmektedir. Hz. Âdem ilk olup Hz. Muhammed, son peygamberdir. Hz. Muhammed'den sonra ne peygamber ne de kitap gelecektir. Bütün peygamberlerin tek hedefleri, insanları tevhit inancına davet etmektir.⁶⁸ İmamiyye Şi'a'sının nübüvvet inancına bakıldığında diğer İslam mezheplerinin nübüvvet inancıyla aynı olduğu görülmektedir. Peygamberler, Allah tarafından insanlar arasından seçilmiş olup insanları Allah'ın varlığına ve birliğine inanmaya davet eden davetçilerdir.

Diğer mezheplerde olduğu gibi İmamiyye Şi'a'sında da peygamberlik makamının yüce bir makam olduğu ve peygamberliğin kesbi olmadığı Vehbi olduğu inancı hâkimdir. Allah tarafından insanlar arasında seçilen peygamberlerin niteliklerinin olduğunu ve bu niteliklerin peygamberlik makamına yaraşır olduğunu bu niteliklere sahip bir peygamberin bu makamı hak ettiği görüşündeler. İmamiyye Şi'a'sının anlayışına göre peygamberler dünyaya geldikleri andan itibaren masumdurlar. Günahlara karşı Allah'ın koruması altındalar.

2.3.4. İmamet

İmamiyye Şi'asına göre, imamete (hilafete) inanmak, inancın temel esaslarından biridir. Nübüvvet gibi imamet de ilahi bir makadır. Her Müslüman nübüvvette iman ettiği gibi imamete de inanması gerekir. Allah, nasıl ki insanlar arasın-

---

⁶⁶ Halife Keskin, Kendi Kaynakları Işığında Şia İnanç Esasları, Beyan Yayınları, İstanbul 2000, s. 100.

⁶⁷ Muhammed Ebu Zehra, *İslamda Fıkhi Mezhepler Tarihi*, (Çev. Abdulkadir Şener 2/3), Hissar Yayınevi, İstanbul 1978, s. 125.

dan peygamberler seçip onların peygamberliklerini mucizelerle teyid ediyorsa imamları da peygamberler gibi insanlar arasından seçer ve peygamberine bunu haber vermesini ve kendisinden sonra yaptığı görevleri yerine getirerek bir imam tayin etmesini emreder.⁶⁹ İmamet konusunda İmamiyye Şi'ası Caferiler ve Ehli Sünnet birbirinden farklı düşünmektedirler. Ehli Sünnete göre hilafet veya bu manada kullanılan imamet ilahi bir müessese olmaktan ziyade çıkışı itibarıyla siyasidir. Kur'an ve sünnet bu konuda herhangi bir tayin veya vasiyeti söz konusu değildir. Caferilere göre ise, Kur'an, Hz Peygamber ve Ehl-i Beyt'ten nakledilen hadislere göre nübüvvetin bir devamıdır. İmam, Müslümanların toplumsal idaresini gerçekleştirmenin yanında ilahi emir ve yasakları her türlü yozlaşma ve tahrif karşısında koruma, karışık İslami konuları açıklamaya gibi görevleri vardır. Toplumlara sapkınlıklardan ve yozlaşmalardan ancak masum imamlar koruyabilir. İmamet ve nübüvvet birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Toplumun yönetilmesi gibi büyük bir sorumluluk taşıyan peygamber halifesi olmanın bir gereği olarak peygamber gibi yüce sıfatlara sahiptirler. Günahlara karşı masumdurlar. İmamet makamının sağlam olabilmesi için her türlü eksiklik ve noksanlıktan beri olmalıdır. Allah, Peygamberlerden sonra İslam âlemini öndersiz bırakamazdı. Bu, onun şe'nine yaraşmazdı. Peygamberlerden sonra imamları tayin etti. Peygamber dinin getiricisi, vahiy yoluyla ilahi emir ve yasakların tebliğcisidir. Ama masumlar, şartların ve ortamın müsait olmadığı zamanlarda Hz Peygamber tarafından net olarak açıklanmayan bölümlerin açıklayıcısı ve beyan edicisidir.⁷⁰

Caferilere göre İmamlar da peygamberler gibi masumdurlar, günah işlemezler. Peygamberleri imamlardan ayıran en önemli özellik Peygamberlerin nübüvvet makamına sahip olmasıdır. Allah son Peygamber Hz Muhammed

---

⁶⁸ Abdullah Turan, *Ehli Beyt Mektebinde Temel İnançlar*, Kardeşler Ofset (1. Baskı), İstanbul 1999, s. 223.

⁶⁹ Yüksel, s. 29-30.

⁷⁰ Ayetullah Şirazi, "*Tam İlmihal (Risale)*", (Çev. H. Hüseyin Yeşil), Öztepe Matbaacılık, Ankara -, s. 27-28.

(sas)'in vefatından sonra O'nun soyundan yani Ehli Beyt'inden imamı seçmesi ve bunu kendi elçisine söylemesi Allah'ın hikmetine, şe'nine uygundur. İnsanlığa rahmet olarak gönderdiği son elçisinden sonra rahmetinin bir gereği olarak kendi elçisinin soyundan olan on iki imamı insanlığa halife olarak seçmiş ve bunu elçisine bildirmiştir. Allah'ın elçisi de Mekke'de Veda haccını yaptıktan sonra Medine'ye dönerken Gadir-i hum denilen bir yerde Allah, Ceb-rail vasıtasıyla emrettiği şeyi⁷¹ elçisinden yapmasını istemiş ve elçisi de Hz Ali'yi halife olarak seçmiştir. Bundan dolayı imamet Caferilerde itikadi bir mesele olarak kabul edilir. Caferilere göre böyle bir inancın eksikliği kişiyi Allah'a eksik bir inançla götürür.

Caferilere göre peygamberlerde olduğu gibi imamlara da Allah tarafından gaybi bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler çalışılarak elde edilen bilgiler değildir. İmamı insanlardan ayıran en büyük özelliklerinden birisi de budur. Caferilerin imamet inancında dikkati çeken önemli bir husus da “mehdilik” inancıdır. Mehdilik inancı başta Caferilik olmak üzere Şiiliğin bütün kollarında mevcuttur ve anlaşılma biçimi olarak Şiiliğin bütün kollarında aynıdır.

Her din ve inançta olduğu gibi Şiilerde de mehdi inancı vardır. Beklenen bu mehdi bir gün ortaya çıkacak ve insanları zulümden, baskıdan kurtaracak. Kötülüğü ortadan kaldıracak. İnsanları hidayete erdirecektir.⁷² Mehdi olduğuna inanılan İmam Hasan El-Askeri'nin oğlu olan Muhammed Ehl-i Beyt'ten son imamlardan 12. imamdır. Şii inancına göre, onikinci imam Mehdi Muntazar (Beklenen Mehdi) halen sağdır. Kıyamet kopmasına yakın zulüm ve kötülüğün, haksızlığın kol gezdiği dünyayı adalet ve doğrulukla doldurmak için ortaya çıkacaktır.⁷³ Günümüzde imametle ilgili Şia mezhebinde, esasen hiçbir devrin imametsiz kalamayacağı, vefat eden 11 imamdan sonra 12.imam zuhur edinceye kadar imamet makamını temsil edecek naiblerin olacağı anlayışı hâ-

---

⁷¹ Maide, 5/67

⁷² Fırlı, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, İstanbul 1990, s. 275.

⁷³ Yüksel, s. 33.

kimdir. Dini ve siyasi olarak tek merci kabul edilen naibler de imamlar gibi insani ancak üstün vasıflara sahiptirler. Halen İran’da dinî ve siyasi otoriteyi müçtehit olan Ayetullahlar temsil etmekte ve imamların naibleri olarak kabul görmektedirler.⁷⁴

2.3.5. Mead

Mead inancı, insanın hayatında cevaplamaya çalıştığı, üç temel sorudan biri olan, genel anlamda varlık âleminin ve özel anlamda biz insanların sonunun ne olacağı ve nereye varacağı sorusuna verilen bir cevaptır.⁷⁵ Tekrar döndürülüp geldiği yere dönmesi manasına gelen ve öldükten sonra tekrar dirilme olan mead, Caferilerde inancın beş esasından birini teşkil eder. Onlara göre insanlar öldükten sonra, sonsuz bir yaşama dirilirler. Ölümden sonra sonsuz yaşama dirilme hem ruh hem de bedenle olacaktır. Ancak bu beden dünya yaşamındaki beden gibi olmayacaktır. Ahiret hayatındaki beden farklı olacaktır. İnsan ruhu değişmeyecektir. Ruh bu dünyada nasılsa ahiret hayatında da ruh aynı olacaktır.⁷⁶

2.4. Caferilerde İnançla İlgili Diğer Kavramlar

Dinin usulüyle ilgili olmamakla birlikte Caferiliği diğer mezheplerden ayırt eden bazı konular bulunmaktadır. Bunlar, rec’at, beda ve takiyye’dir.⁷⁷

2.4.1. Rec’at

Dönmek, dönüş gibi anlamlara gelen Re’catın dini anlamına bakıldığında şunlar söylenebilir: Kıyamet kopmadan önce Allah dünyaya bazı ihlâslı müminleri ve facirleri gönderecektir. Ancak Allah, gönderdiği ihlâslı kulları saye-

⁷⁴ Selim Özarslan, “Dini Otorite Anlayışı ve Günümüze Yansımaları”, *Kelam Araştırmaları*, C: 3, S: 1 (2005), s. 56.

⁷⁵ <http://www.caferilik.com>., Erişim tarihi: 09.01.2014, 08:27

⁷⁶ Abdullah Turan, s. 521.

⁷⁷ Ali Albayrak, “Dini Gruplar Bağlamında Caferilik”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: 13, S: 2 (2008), s. 116.

sinde bu facirleri bozguna uğratacaktır. Böylece ihlâslı kullarını yüceltecek ve facirleri, zalimleri de alçaltacaktır. İlahi adalet böylelikle tecelli etmiş olacaktır.⁷⁸

Caferîlere göre “İmam-ı Zaman” geldikten (zuhur ettikten) sonra geçmişte en iyilerle, en zalimler dünyaya geri dönecek ve İmam-ı Zaman onları en kötü şekilde cezalandıracak. Böylece mazlumlardan intikamını almış olacaktır. Zalimler yaptığının hesabını önce bu dünyada verip cezalandırılacak. Yine onlara göre, ricatta zamanın en iyileriyle en kötülerinin yanında, İmam Mehdi’nin zuhurunu çok bekleyip ama zuhura yetişemeyen Müslümanlar da geri dönecektir.⁷⁹

2.4.2. Beda

Beda inancı Caferilerde sonradan ortaya çıkan ve zamanla inanç haline getirilen meselelerden biridir. “Lügat manası zuhur olan beda, kavram olarak; insanın bir şey hakkında basta ilim ve zan yok iken sahip olduğu görüşün bunları elde ettikten sonra değişmesi, bir karardan başka bir karara geçmesi olarak kullanılır. Bu kavramın Allah hakkında söylenmesi caiz değildir. Bu kavramın Allah’a nispet edilmesi halinde, bundan muradın beklenmeyen bir durumun ortaya çıkması ya da meydana gelmesi olduğu ifade edilmektedir.”⁸⁰

Caferîlere göre Allah önceden bir şeyi murad etmişse murad etmiş olduğu şeyi değiştirebilir. Rivayete göre Beda anlayışının Caferî’lerde ortaya çıkışı Cafer Sadık’ın oğlu İsmail’in ölümüyle olmuştur. Cafer Sadık önce oğlu İsmail’in imametinden söz etmiştir. Ancak onun daha kendi sağlığında ölmesi üzerine “Allah oğlum hakkında izhar ettiğini hiçbir şeyde izhar etmemiş-

⁷⁸ İbrahim Öztürk, *Caferiliğin (İmamiyye’nin) Anadolu’ya Girişi*, (Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2006, s. 30.

⁷⁹ Abdullah Koç, *İğdirda Caferilik*, (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2010, s. 71.

⁸⁰ Mehmet Atalan, *Şiiliğin Farklılaşma Sürecinde Caferi es-Sadık’ın Yeri*, Araştırma Yayıncılık, Ankara 2005, s. 115.

tir.”demesi, Beda inanışının aslını teşkil etmiştir.⁸¹ Caferiler beda inancına Kur'an'dan deliller de getirirler. Örnek olarak verilen şu ayet hep delil olarak sunulur: “Allah, dilediğini siler (dilediğini de) sabit bırakır. Bütün kitapların aslı O'nun yanındadır”⁸²

2.4.3. Takıyye

Kavramsal olarak korumak, sakınmak gibi anlamlara gelen takıyyenin ıstılah anlamı; can ve mal güvenliği tehlikede olan bir kişinin kendi canını ve malını kurtarma adına kendi görüşünü, inancını saklaması veya aksini söylemesidir.⁸³ Takıyye; can, mal, namus güvenliğini sağlamak ve en önemlisi inancından dolayı zulme, baskı ve işkencelere maruz kalmamak için bulunduğu toplumda kendi dinini, inancını saklamak, rengini belli etmemektir. Caferilerde, genel anlamda ise bütün Şialarda var olan bir inançtır.

Caferilere göre İmam-ı Mehdi zuhur edene kadar takıyye yapmak vaciptir. İslam mezheplerinin çoğuna göre ruhsatken Caferiler bunu azimet haline getirdiler.⁸⁴ Takıyyeciliğin Müslümanlar arasında yapılmasının caiz olmadığı, ruhsat iken azimet haline dönüştürülmesinin yanlış olduğu, takıyyenin yapılmasını gerektiren haller dışında yani ruhsatı kullanmanın dışında takıyyenin yapılmasının hele bir Müslüman toplumu içerisinde yapılmasının bir müminin karakterine yakışmadığı gibi bir çok eleştiri getirilmiştir. Caferiler takıyye inancını sağlam bir zeminde tutmak için de naslardan ve çeşitli rivayetlerden deliller getirirler.

---

⁸¹ Ethem Ruhi Fırlı, *İmamiyye Şiası*, Selçuk Yayınları, İstanbul 1984, s. 223.

⁸² Rad, 8/39.

⁸³ Abdullah Turan, s. 115.

⁸⁴ Ali Albayrak, *Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)*, s. 69-70.

2.5. Caferilerde İbadet

Caferilik inanç sisteminde Furu-i din adı altında diğer mezheplerden farklı olarak tevella ve teberrayı da içine alan ibadetler bölümü vardır.⁸⁵ Caferilerde özellikle namaz, oruç, zekat, hac gibi temel ibadetler diğer mezheplere göre çok büyük farklılık arz etmemektedir.

2.5.1. Namaz

Diğer İslam mezheplerinde olduğu gibi İmamiyye için de namaz çok önemlidir. İmamiyye, namazı müminin miracı olarak tanımlamakta ve namazı terk edeni “*fasık*” olarak nitelemektedir.⁸⁶ Caferilere göre Allah katında bir müminin gerçek değeri namaz ibadetiyle ölçülür. Allah’a kullukta en temel ibadetlerin başında namaz gelir. Namaz insanı Allah’a ulaştırmada veya Allah’a yaklaştırmada önemli ibadettir. Caferilerde namaz konusunda göze çarpan en büyük farklılıklardan biri şüphesiz ki namaza hazırlık şartlarından olan abdest konusudur. Caferilerde abdest konusunda ayırt edici bir farklılık ayakların mesh edilmesidir. Çünkü bu grup ayaklarını yıkamamakta sadece mesh etmekle yetinmektedir. Buna Kuran’da Maide 6’daki “Ey iman edenler, namaza kalktığınız zaman yüzünüzü ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayınız, başınıza mesh ediniz ve topuklara kadar ayaklarınıza da” ayetini delil göstermektedirler.⁸⁷

Caferiler, namaza çağrı olan ezanı diğer mezheplerden farklı okurlar. Iğdır’daki Caferi mollalarıyla yapılan görüşmelerde ezanın tarihçesi hakkında verilen bilgilere göre Miraç gecesinde Hz Cebrail Hz Peygamber’e ezanı öğretmiştir. Caferilere göre ezan şu şekildedir:

Allahu Ekber (4 defa)

Eşhedu en-lâ ilahe illâllah (2 defa)

---

⁸⁵ Abdullah Mohammedi, “Afganistan Caferilerinin Dini-İnanç Sistemleri Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: 19, S: 1 (2014), s. 154.

⁸⁶ Öztürk, s. 31.

⁸⁷ Ali Albayrak, “Dini Gruplar Bağlamında Caferilik”, s. 119.

Eşhedu enne Muhammeden Resulûllah (2 defa)

Eşhedu enne-Aliyyen Veliyullah (2 defa)

Hayyala 's- salâ (2 defa)

Hayyâle'l felâh (2 defa)

HayyâlaHayri 'l-amel(2defa) Allahu Ekber (2 defa) lâ ilahe illâllah (2 defa)

Ezana “Eshedü enne Aliyyen Veliyyullâh” ve “Hayye alâ Hayr'il Amel” bölümlerini eklerler ve ezanın sonundaki *lâ ilahe illâllah* bölümünün okuyuş sayısı diğer Sünni mezhepte okunan bölüm sayısından farklıdır. İğdır'da Caferiler ezanı genellikle banttan okurlar. Sebebi sorulduğunda ise ezanı canlı okuyacak kimsenin pek bulunmamasıdır. Ezanı İran'da veya Türkiye'deki ahundların veya mollaların seslerini banda kaydedip o şekilde okuttuklarını söylerler. Bir diğer önemli farklardan birisi de secde esnasında yapılan uygulamadır. Caferiler secdeye giderken alınlarını mühür denilen Kerbela toprağından sıkıştırılmış bir taşa koyarlar. Bu taşa secde etmenin uygun olup olmadığı sorulduğunda ise bu taşın üzerine secde edilmesinin sebeplerinden birisi de Kerbela'da şehit düşen Hz Hüseyin'in hatırlanması ve Kerbela olayının unutulmaması için olduğunu söylerler.

Caferilerde namazdaki farklılıklardan birisi de ellerin bağlanarak değil yana salınarak namaz kılınmasıdır. Böyle yapılmasının sebebi ise Allah'ın huzurunda saygı duruşunu ifade eder. Bir diğer farklılık ise namazın son oturuşunda selamlardan sonra üç defa tekbir getirilerek eller yüze daha sonra ise dizlere sürülür. Caferilerde namaz farz ve nafil olmak üzere ikiye ayrılır. Vacip yani farz olan namazlar şunlardır: Her gün kılınan beş vakit namaz, cuma namazı, fitir ve bayram namazı, ayat namazı, tavaf namazı, nezir namazı, cenaze namazıdır.⁸⁸

---

⁸⁸ Kaşif'ül Gıta, Caferi Mezhebi Fıkhı ve Esasları, (Çev.:Abdülbaki Gölpınarlı), Sin Kitabevi, Kayseri 1992, s. 63.

Günlük farz namazlar sabah iki, öğlen ve ikindi dört, akşam üç ve yatsı dört rekât olmak üzere kılınır. Ayrıca öğlen ile ikindi ve akşam ile yatsıyı birleştirerek kılınmasında bir sakınca görmezler. Farz namazları cemaatle kılındığı gibi ferdi olarak da kılınabilir. Ayat namazı kişinin deprem, sel, güneş tutulması gibi doğa olaylarında korkuya kapıldığında kıldığı iki rekâtlık şükür namazıdır. Caferilerde imamın zuhuru zamanında bayram namazı farz, gaip zamanında ise müstehaptır. Cuma namazı farz olup iki rekâttır. Öğlen vaktinde kılınır. Kılınması için de en az beş kişinin hazırda olması gerekir. Caferilerde cemaate namaz kıldırarak kişiye önem verirler. Caferilere göre namazı kıldırarak kişinin adaletli olması, hiçbir şekilde yalan konuşmaması, fıkıh alanında yetkin olması, Kuran'ı doğru bir kıraatle okuması gibi bazı özellikleri taşıması gerekir. Aksi halde böyle bir kişinin imamlığı kabul edilmez ve arkasından namaz kılınması caiz değildir. Böyle bir kişinin bulunmaması durumunda namaz cemaatle kılınmaz, ferdi olarak kılınır.

Nafile namazlarına bakıldığında gece ve gündüz olmak üzere kılınan nafile namazları vardır. Nafileler cemaatle kılınmaz. Günlük nafileleri sabah iki, öğlen ve ikindi sekiz, akşam dört ve yatsıdan sonra iki rekât, “şef” ve bir rekât “vitr” olmak üzere üç rekât namaz kılınır. Gecenin üçte ikisinden sonra şef ve vitr namazı da dahil toplamda 11 rekâtlık gece namazı kılınır. Teravih namazı yoktur çünkü nafileler cemaatle kılınmaz. Ramazan ayında akşam ile yatsı arasında sekiz, yatsıdan sonra on iki rekât namaz kılınır. Bunlara ek olarak Ramazanın 20. gecesinden sonra ilaveten otuz rekât kılınır. Ramazanın 19, 20 ve 23. üçüncü gecelerinde yüz'er rekât daha kılınır.⁸⁹ Yolculuk esnasında Caferiler günlük farz namazlar olan dört rekât olan vakit namazlarını kısaltarak iki rekât şeklinde kılarlar.

---

⁸⁹Öztürk, s. 31-33.

2.5.2. Oruç

Caferilere göre oruç İslam'ın temel şartlarından birisi olup Allah tarafından emredilmiş bir ibadettir. Caferilerde oruç vacip yani farz olan oruç, müstehap ve haram oruç olmak üzere üç kısma ayrılır.

Farz olan oruçlar kendi arasında ikiye ayrılır; Ramazan ayının orucu ve bir sebepten dolayı farz olan oruçlardır. Bunlar kaza, keffâret vb. dolayısıyladır.⁹⁰ Müstehap olan oruçlar recep ve şaban ayında ve diğer kutsal gece ve günlerde tutulan oruçlardır. Haram olan oruçlar ise bayram günlerinde ve kurban bayramının iki ve üçüncü gününde tutulan oruçlardır.

Caferilerin oruçla ilgili görüşlerindeki en temel farklılık, seferi durumunda karsımıza çıkmaktadır. Bu mezhep Ramazan ayında yolculukta oruç tutan kimseyi yolcu değilken oruç yiyen birine benzetmekte dolayısıyla yolculukta mutlaka oruç tutulmamasını uygun görmektedir.⁹¹

Caferilerde Ramazan ayında teravih namazı yoktur. Ancak ramazan ayı boyunca yapılan nafileler vardır ve bu nafileler sabaha kadar sürer. Özellikle ramazan ayının 19, 20 ve 23 geceleri “ehya geceleri”dir. Kadir gecesinin bu 3 gecede olabileceği düşüncesiyle özellikle bu geceler sabaha kadar ihya edilir.

2.5.3. Hac

Hac, emredilmiş belli amelleri yerine getirmek amacıyla Allah'ın evi olan Kâbe'yi ziyarete gitmektir. Su şartlar var olduğunda insana farz olur: Baliğ olmak, akıllı ve hür olmak, hacca gitmeden dolayı daha önemli bir ameli terk etmek zorunda kalmamak, mali yeterliliği olmak, bedenlen sağlıklı olmak, yol güvenliği olmak.⁹²

---

⁹⁰ Öztürk, s. 34.

⁹¹ Ali Albayrak, “Dini Gruplar Bağlamında Caferilik”, s. 123.

⁹² Ali Albayrak, “Dini Gruplar Bağlamında Caferilik”, s. 123.

Caferi inancına göre hac ibadeti hem mali hem bedeni (sağlıklı) bir ibadettir. Hacca gitmeyi hem mali hem de bedeni olarak yerine getirebilecek durumdaki bir kimse bile bu ibadeti terk ederse küfre girmiştir.⁹³

Iğdır bölgesinde yaşayan Caferi molla ve ahundlarla yapılan birebir görüşmelerde Hac konusu ile ilgili yöneltilen sorulara karşılık verdikleri cevaplarda, Haccın uygulanışı noktasında ehli-sünnetle Caferiler arasında ciddi bir farklılığın olmadığını fakat ehl-i sünnet'ten farklı olarak özellikle kutsallık addettikleri bazı yerlerin ziyaret edilmesini Hac ibadeti kadar önemsediklerini söylerler. Irak'ta Kerbela'da başta Hz Hüseyin olmak üzere diğer şehitlerin türbelerin ziyaret edilmesi, Necef'te Hz Ali'nin türbesinin ziyaret edilmesi, İran'ın Meşhed şehrinde İmamların kabirlerinin ziyaret edilmesi, Suriye'nin Şam kentinde Hz Zeynep ve Rukayye'nin türbelerinin ziyaret edilmesi, Mekke şehrinde Hz Hasan ve Hz Hatice'nin türbelerinin ziyaret edilmesi Caferilere göre ibadet hükmüne geçer. Bundan dolayı Hac ibadeti kadar bu gibi ziyaretlere de çok büyük önem verirler. Caferîler bu ziyaret yerlerinin dışında Iğdır'daki bazı önemli saydıkları şahısların mezarlarını da ziyaret ederler. Özellikle seyyid mezarlarını ziyaret ederler, adakta bulunurlar ve adakları kabul olduğunda gidip mezarın başında mum yakarlar.⁹⁴

2.5.4. Zekât

Allah'ın bir emri olup malı nisap miktarına ulaşan bir kişinin naslarda (Kur'an ve Sünnet) belirlenen ölçütlerde malının belli bir miktarını Allah rızası için yine nasların belirtmiş olduğu kişilere verilmesine zekât denir. Yılda bir kez verilen ve mal ile yapılan bir ibadettir.

Zekât İmamiyye'ye göre, namazdan sonraki ikinci önemli ibadettir. Bazı rivayetlere göre de zekat vermeyenin namazı makbul değildir. İmamiyye'de

---

⁹³ Ebul Kasım El Hui, Caferi Fıkında Hac Nasıl Yapılır?, (Çev. Hüseyin Yeşil), Ankara 1990, s. 175.

diğer Müslümanlar da olduğu gibi zekât, dokuz cins şeyden verilir. Bunlar, deve, sığır, koyun, buğday, arpa, üzüm, hurma, altın ve gümüşdür. Ayrıca ticaret malıyla, attan, mercimek veya yerde biten şeylerden zekât vermek müstehaptır.⁹⁵

Caferilere göre zekat verilmesi gereken kişi önemlidir. Eğer bu kişi oniki imama inanan bir Şii ise zekat verilebilir eğer değilse ve zekat böyle bir kişiye verilmemişse yanlışlıkla başka bir kişiye verilmişse zekat tekrardan oniki imama inanan Şii birisine verilmesi gerekir.⁹⁶

2.5.5. Humus

Beşte bir manasına gelen humus Caferilere göre elde edilen ganimet ve kârın beşte birinin Hz Peygambere ve ailesine verilmesidir.

Caferiler, Enfal suresi 41'deki “...*Bilin ki ele geçirdiğiniz ganimetin beste biri Allah'ın, Peygamberin ve yoksulların, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır...*”ayetini delil göstererek humusun peygamber ve yakınlarına, zekâta bedel olarak verilmek üzere farz kılındığına inanırlar.⁹⁷ Caferilerde humus zekât kadar önemli olan ve farz bir ibadettir. Onlara göre gerek fitır sadakası gerekse zekâtın Hz Peygamber ve ailesine verilmesi haram kılınmıştır fakat Allah, zekâtın dışında özellikle elde edilen ganimetlerden bir payın da Hz Peygambere ve ailesine verilmesini istemesi, zekât gibi humus'un da Caferilerde farz olarak bilinen bir ibadet haline gelmesini sağlamıştır. Caferilere göre Allah humusu Enfal suresinde farz kılmıştır.

Caferiler, toplanan humusu altı parçaya bölerler. Payın birini Allah için, birini peygamber için, birini de imam için ayırırlar. Bu üç parçanın gaib imama

---

⁹⁴ Koç, s. 81.

⁹⁵ Öztürk, s. 34.

⁹⁶ Ali Albayrak, *Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)*, s. 78.

⁹⁷ Ali Albayrak, *Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)*, s. 78.

ait olduğuna inanılır. Geriye kalan üç parçayı da yetimlere, miskinlere ve yolda kalmış olanlara harcarlar.⁹⁸

2.5.6. Cihad

Caferilere göre cihad, düşmana karşı koymak, yeryüzündeki zulüm ve fesada karşı, hak ve gerçek için canla, başla, malla savaşımdır. Cihad iki kısımdır: Birincisi cihad-ı ekber, ikincisi cihad-ı asgardır. Birincisi içteki düşman olan nefse karşı durmaktır. İkincisi dinin düşmanlarıyla savaşımdır.⁹⁹

İslam dininde inanç yönüyle önemli ibadetlerden biri olan cihad; zulme, zorbalığa, haksızlığa, adaletsizliğe canla başla karşı koymak ve vatanını toprağını, malını mülkünü en önemlisi dinini korumak, yaymak için Allah yolunda verilen mücadeledir. Cihad, Allah'ın dinini bozan fesada uğratanlara karşı verilen mücadeledir. Caferilere göre insanın kendi nefesine karşı verdiği mücadele Allah katında daha büyüktür. İnsan, şeytanın hile ve tuzaklarına, kötülüklerine karşı ömrünün sonuna kadar devam edecek olan bir mücadele içerisinde. Bu mücadelede galip gelmesi Allah'ın salih kullarından olma şerefine nail olması demektir. Küçük cihad belli bir zaman veya mekânda gerçekleşir. Allah'ın hakkı ve hukuku canla, başla ve malla savunulur. Tehlike, bozgunculuk, fesatlık bertaraf edildiğinde küçük cihad bitmiş olur. Fakat nefisle, şeytanla olan mücadele ömrün sonuna kadar devam eder.

2.5.7. Emr bi'l ma'ruf nehy-i an'il münker

Caferilere göre Emr Bi'l Ma'ruf Nehy-i An'il Münker Allah'ın emretmiş olduğu bir ibadettir. Her Müslüman'ın bu emre itaat etmesi gerekir. İyiliği emredip kötülükten nefyetmenin adı olan Emr Bi'l Ma'ruf Nehy-i An'il Münker Allah katında çok büyük değere sahip bir ibadettir. Allah'ın emretmiş

⁹⁸ İbrahim Çalışkan, *Caferi Mezhebinde İbadetler Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul 1993, s. 488.

⁹⁹ Ali Albayrak, "Dini Gruplar Bağlamında Caferilik", s. 125.

olduğu iyiliklerin ve güzelliklerin kullar tarafından bilinip benimsenmesi gerekir. Bu konuda herkes Allah'a karşı sorumludur. İnsanları kötülükten sakındırmak ve iyiliğe çağırmak herkesin bir görevidir. Aksine iyilikten sakındırma ve kötülüğe sevk etme olursa, Allah'a itaatsizlik olur. Bu da Allah'ın gazabını hak etmek anlamına gelir.

2.5.8. Tevella ve teberra

Caferilere göre Allah'ı, Peygamberi, İmamları sevmek ve bunları sevenleri sevmek (Tevella) ve sevmeyenleri sevmemek (Teberra) dinin emirlerinden biridir. Allah Kuran'ın birçok yerinde dost edinilecek kişilerin müminler olabileceğini, müminlerin dışında dost edinilemeyeceğini, müminlerin dışında olanların apaçık Allah ve Resulüne düşman olduğunu belirtir. Hz Peygambere ve O'nun Ehl-i Beyt'ine düşman olanlara karşı asla sevgi muhabbet beslenilemez. Dost olarak da seçilmez. Asıl kardeşlik ve dostluk Resulullah'ı ve O'nun Ehl-i Beyt'ini sevenlerle olur.

2.6. Türkiye'deki Caferiler

Türkiye'de müntesip olarak çoğunlukta olan dört ehlisünnet mezhebinin dışında Şii fırkalardan birisi olan Caferi mezhebine mensup olanlar da bulunmaktadır. İmamiyye olarak da anılan Caferiler, inanç esaslarından birini teşkil eden imamet inancıyla diğer dört mezhepten ayrılır. Caferilere göre imamet makamı nübüvvet makamından sonra gelir. Allah son peygamber Hz Muhammed (sav)'den sonra bir daha peygamber göndermeyecektir fakat peygamberlik misyonunu üslenecek imamlar gönderecektir. İmamlar, bizzat Allah'ın emri ve Hz Peygamber'in tayin ve vasiyetiyle Ehl-i Beyt'ten yani Hz Ali ve O'nun çocukları arasından seçilir. Bu görüşlerinden dolayı Ehlişünnet mezheplerinden ayrılır.

Türkiye’de yasayan Caferileri tarihi süreç açısından ele alırken ilk yerleşim bölgeleri ve daha sonraki zamanlarda Türkiye’nin farklı bölgelerine, özellikle sanayi kentlerine yapılan göçleri de hesaba katarak, “Tarihi Bölge” ve “Göç Sonrası Yerleşilen Bölgeler” şeklinde ikili tasnife tabi tutmak mümkündür.¹⁰⁰

1970’li yılların başlarında büyük çoğunluğu Kars ve ilçeleri, Ardahan, Iğdır, Ağrı’nın Iğdır’a komşu olan bölgeleri ve Erzurum ili sınırları içerisinde yasayan Caferiler, köyden kente göç sürecinde İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa gibi büyük yerleşim birimlerine taşınmışlardır.¹⁰¹

Çeşitli sebeplerden dolayı göç eden Caferiler İstanbul, İzmir, Tire, Bursa, Manisa, Turgutlu, Aydın, Söke, Çorum, Kocaeli, Çayırova, Ankara, Keçiören, Sincan ve Kırıkkale gibi il ve ilçelere dağılmışlardır. Günümüzde etnik ve mezhepsel istatistikler tutulmadığından sayı bakımından ne kadar oldukları hakkında kesin bir rakam söylenmez. Ancak bu konuyla ilgili bazı kaynaklarda 1 ile 1.5 milyon Caferi mezhebine mensup vatandaşımızın olduğu tahmin edilmektedir. İstanbul Halkalı Zeynebiyye Camii ahundlarından Selahattin Özgündüz, bu sayıyı 3 milyona kadar çıkarmaktadır. Türkiye’deki Caferilerin homojen bir yapıda olduğunu söylemek güçtür. Özellikle 3 tür tipolojiden bahsedilebilir. Anne babadan Caferi olanlar, Aleviyken Caferileşen ve Sünniyken Caferi olanlardır. Anne-babadan Caferi olanlardan sonra özellikle alevi olup Caferileşen Caferi fikhını kendilerine yakın hissedip Caferileşenler daha ön planda ve sayı bakımından çoktur. Caferiler kendi aralarında Kevser grubu ve Zeynebiyye grubu olmak üzere ikiye ayrılırlar.¹⁰²

Türkiye’de Caferiler denildiği zaman akla ilk gelenler Azeri Türkleridir. Çünkü Türkiye’deki Caferilerin neredeyse tamamı Azeri Türküdür. Bununla birlikte Türkiye’de yasayan Azerilerin tamamı Caferi olmayıp Sünni olan Aze-

---

¹⁰⁰ Abdulkadir Yeller, *Türk toplumunda Caferiler(İstanbul Halkalı Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, s. 28.

¹⁰¹ Faik Bulut, “Şii Ali Aşkı”, *Atlas Dergisi*, Sayı:139 (Ekim 10/2004), s. 87.

¹⁰² Ali Albayrak, “Dini Gruplar Bağlamında Caferilik”, s. 113-114.

riler de vardır. Doğu ve Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde Kars ve Iğdır çevresinde bulunan Azeri Türklerinin sünni olanlarına Karapapak ve Terekeme de denilmektedir.¹⁰³

Azeri Türklerinin özellikle yoğun olarak yaşadığı yer Iğdır ilidir. Buradaki Azerilerin tamamına yakını Caferi'dir. Iğdır ilinde Caferilerle yapılan birebir görüşmelerde buradaki Caferiler, Azerilikle Caferiliği adeta özdeşleştirirler. Milli kimlik ile dini kimliklerinden asla ödün vermezler. Kendi milli kültürlerinin dini kimlikleriyle şekillendiğini ve iki kimliğin birbirini etkilediğini ifade etmektedirler. Iğdır'da Caferilerin sosyal ve dini hayatı üzerine yapılan bazı çalışmalara da bakılacak olursa dini kimlikle milli kültürün karşılıklı etkileşiminden doğan sentez kültür görülebilir. Iğdır ilinden Türkiye'nin başka illerine göç eden birçok Azeri vardır. Gittikleri yerlerde de kendi dini ve milli kimliklerini korudukları görülmüştür.

---

¹⁰³ İlyas Üzüm, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Caferilik*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993, s. 24.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A- CAFERİLERİN DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ BEK- LENTİ VE ÖNERİLERİ

Mevcut Durum: İlköğretim (4-8.Sınıflar) ve Ortaöğretim (9-12. Sınıflar)

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Caferilik

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğrenme alanı; aynı konunun ardışık eğitim basamaklarında genişletilerek verilmesini amaçlayan sınıf seviyeleri dikkate alınarak buna göre değişiklik ve aşamalılık gösteren ilgili konuların bir arada verildiği bir yapı esas alınmıştır. İlköğretim(4-8. Sınıflar) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi programı ve ders kitapları “İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Kur’an ve Yorumu, Ahlak, Din ve Kültür”den oluşan altı öğrenme alanı ve Ortaöğretim (9.-12. sınıflar) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programı ve ders kitapları ise “İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Vahiy ve Akıl, Ahlak ve Değerler, Din ve Laiklik, Din Kültür ve Medeniyet” olmak üzere yedi öğrenme alanından oluşmaktadır.¹⁰⁴

İlköğretim 4.sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabı “İnanç” öğrenme alanı, “Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum” ünitesi, “Din Güzel Ahlaktır” başlığı altında verilen bilgi kutusu bölümünde Caferilikte önemli şahsiyete Hz Ali’nin güzel ahlakı oluşturan şeylerin ne olduğu ile ilgili bir sözüne yer verilmiştir.¹⁰⁵ Aynı kitapta “Hz Muhammed” öğrenme alanı, “Hz Muhammed’i Tanıyalım” ünitesi, “Hz. Muhammed’in Doğumu, Çocukluk ve Gençlik Yılları” başlığı altında Hz Ali’nin babası ve Peygamber efendimizin Amcası olan Ebu Talip ve Hz Ali’nin annesi Fatıma hanımın Peygamber Efendimizin haya-

¹⁰⁴ MEB, İlköğretim(4-8.Sınıflar) DKAB Dersi Programı ve Kılavuzu, s. 13, Ortaöğretim (9-12.Sınıflar) DKAB Dersi Programı ve Kılavuzu, s. 14.

¹⁰⁵ Mehmet Akgül vd., İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 4. Sınıf, 1. Baskı, MEB yayınları, Ankara 2015, s. 27.

tındaki öneminden ve Peygamber Efendimizin bunlara karşı olan muhabbetinden bahsedilmiştir.¹⁰⁶ Aynı öğrenme alanı ve ünitesinin “Kevser suresi ve anlamı” konusunda Kevser’in tanımı yapılmış olup Allah’ın Hz Peygambere birçok nimet verdiğini ve bu nimetlerden birisinin de O’nun Ehl-i Beyt’i olduğu vurgulanmıştır.¹⁰⁷ Ehl-i Beyt kavramı, Caferilikte ön plana çıkan önemli bir kavramdır. Ehl-i Beyt’in güzide bir ferdi ve aynı zamanda Hz Peygamber’in soyunun devam ettiği ve Hz Ali’den sonra gelecek imamların annesi olan Hz Fatma, şahsiyet itibariyle Caferilikte önemli bir rol oynamaktadır. Aynı kitabın “Kur’an ve Yorumu” öğrenme alanı, “Kur’an-ı Kerim’i Tanıyalım” ünitesi, “Kur’an-ı Kerim’in Kitap Hâline Getirilmesi ve Çoğaltılması” konusunda geçen bilgi kutusu alanında Hz Peygamber’in kızı Hz Fatma’nın bütün cennetlik kadınların efendisi olduğunu söylediği sözü nakledilmiştir. Yine aynı ünite ve konu içerisinde Kur’an-ı Kerim’in kitap haline getirilmesi aşamasında oluşturulan komisyonda Kur’an’ı en iyi bilenlerden birinin de Hz Ali olduğu ve bu komisyonda yer aldığı belirtilmiştir.¹⁰⁸ Aynı kitabın “Ahlak” öğrenme alanı, “Sevgi, Dostluk, Kardeşlik” ünitesi, “Dostluk ve Kardeşliğin Temeli Sevgidir” konusunda Caferiler için önemli şahsiyetler olan Hz Ali ve Cafer-, Sadık’ın merhamet ve sevgi ile ilgili sözleri nakledilmiştir.¹⁰⁹ Aynı kitabın “Din ve Kültür” öğrenme alanı, “Aile ve Din” ünitesi, “Kardeşlerimle İyi Geçinirim” başlığı altında aile büyüklerinin evlatları ile ilgili fedakârlıklarından ve çabalarından bahsedilir ve aile büyüklerinin kendi çocukları ve genç evlatlarının nasıl yetiştirilmesi gerektiği ile ilgili Hz Ali’nin nasihatlerini içeren sözleri nakledilmektedir.¹¹⁰

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf ders kitabı “İbadet” öğrenme alanı, “İbadet Konusunda Bilgilenelim” ünitesi, “Dua” başlığı, “Niçin ve

¹⁰⁶ Akgül vd., İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 4. Sınıf, s. 58.

¹⁰⁷ Akgül vd., İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 4. Sınıf, s. 66.

¹⁰⁸ Akgül vd., İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 4. Sınıf, s. 79-80.

¹⁰⁹ Akgül vd., İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 4. Sınıf, s. 101.

¹¹⁰ Akgül vd., İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 4. Sınıf, s. 112.

Nasıl Dua Edilir?” alt başlığı altında “Yorumlayalım” bölümünde Caferi ekolünün temelini oluşturan Hz Cafer-i Sadık’ın dua ile ilgili bir sözüne yer verilmiştir.¹¹¹ Aynı öğrenme alanı ve ünitesinde “Kültürümüzde Dua Örnekleri” bir alt başlığında Salavat duasının nasıl yapıldığına yer verilerek Salavatın Alevi-Bektaşî geleneğinde de önemli bir yere sahip olduğu belirtilmiştir.¹¹² “Hz Muhammed(S.A.V)” öğrenme alanı, “Hz Muhammed ve Aile Hayatı” ünitesi, “Hz. Muhammed’in Ailesi İçindeki Örnek Davranışları” başlığı altında Hz Peygamber’in eşi Hz Hatice’ye olan vefası, kızı Hz Fatma, torunları Hz Hasan ve Hüseyin’e karşı olan sevgisi, muhabbeti belirtilmiştir.¹¹³ Aynı öğrenme alanı ve ünitesinde “Hz. Muhammed’in Ailesinde Akrabalık ve Komşuluk İlişkilerine Önem Verilirdi” başlığı altında Hz Peygamber’in amcası Ebu Talip ve eşi Hz Fatıma’ya olan sevgi ve saygısı belirtilmiş olup Hz Peygamberin amcası Ebu Talib’e yardımcı, destek olmak için oğlu Hz Ali’yi küçükken yanına alması ve her türlü bakımını üstlenmesi, yetiştirmesinden bahsedilmiştir.¹¹⁴ Yine aynı öğrenme alanı ve ünitesinde “Salavat Duaları ve Anlamı” başlığı altında Caferiler için de büyük bir öneme sahip Salavat dualarının okunuşu, anlam ve önemine yer verilmiştir. Hemen konunun akabinde “Okuma Metni” bölümünde ise Hz. Peygamberin Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’e olan sevgisine yer verilmiştir.¹¹⁵ “Ahlak” öğrenme alanı, “Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım” ünitesi, “Paylaşmak Niçin Önemlidir?” başlığı altında Hz Cafer-i Sadık’ın Müslümanların birbirlerine dost olmaları ve birbirlerine karşı şefkat ve merhametli olmaları gerektiğini ifade eden bir sözüne yer verilmiştir.¹¹⁶ Aynı öğrenme alanı ve ünitesinde “Sevinçlerimizi Paylaşalım” başlığı, “Nevruz ve Hıdırellez” bir alt başlığı altında Caferî kültür geleneğinde önemli bir yere sahip olan nev-

---

¹¹¹ Mehmet Akgül vd., İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 5. Sınıf, MEB Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2015, s. 42.

¹¹² Akgül vd., İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 5. Sınıf, s. 48.

¹¹³ Akgül vd., İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 5. Sınıf, s. 61.

¹¹⁴ Akgül vd., İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 5. Sınıf, s. 68.

¹¹⁵ Akgül vd., İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 5. Sınıf, s. 72-73.

ruz ve hıdırellez bayramlarına yer verilmiştir.¹¹⁷ “Din ve Kültür” öğrenme alanı “Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz” ünitesi, “Biz Vatanımızı ve Milletimizi Çok Severiz” başlığı altında Hz Ali’nin vatan sevgisiyle ilgili bir sözüne yer verilmiştir.¹¹⁸

Caferilikle Sünnilik arasında anlayış farklılıklarının belirgin olarak ortaya çıktığı alan “İbadet” öğrenme alanı olmuştur. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6.sınıf ders kitabı “İbadet” öğrenme alanı, “Namaz İbadeti” ünitesi, “Namazın Şartları” konusunda “Not Edelim” bölümünde verilen abdestin farzları ve sonraki sayfada verilen resimli uygulamalı abdestin alınış şekli Sünni ekolün anlayışı dikkate alınarak verilmiştir. Caferi ekole göre ayaklar yıkanmaz sadece mesh edilir.¹¹⁹ Aynı kitapta aynı öğrenme alanı, ünitesi, “Günlük Namazlar(Beş Vakit Namaz)” konusunda yine Sünni ekolün anlayışı dikkate alınarak verilmiş olup Caferi ekolu dikkate alınmamıştır. Namazın vakit sayıları, kılınış şekilleri Caferi ekolünde Sünni ekole göre bazı farklılıklar ön plana çıkmaktadır. Örnek olarak namazın kıyam bölümünde Sünni ekole göre eller bağlanarak kıyamda durulur ve son oturuşta selam bölümünde sağa ve sola selam verilerek namaz çıkılır fakat Caferi ekole göre kıyam bölümünde eller yana salınarak kıyamda durulur ve son oturuşta selam bölümünde sağa sola selam vermeden eller dizlere vurularak namazdan çıkılmaktadır.¹²⁰ Aynı kitabın “Hz Muhammed(S.A.V.)” öğrenme alanı, “son Peygamber Hz Muhammed” ünitesi, “Yakın Çevreye Çağrı” başlığı altında İslamiyet’i ilk kabul edenler arasında Hz Ali’nin olduğu belirtilmiş olup verilen “Bilgi Kutusu” bölümünde ise Hz Peygamberin Hz Ali’yi küçük yaşlardayken kendi himayesine alıp yetiştirmesi ve Hz Ali’nin İslamiyet’e nasıl girdiği belirtilmiştir.¹²¹ Aynı

¹¹⁶ Akgül vd., İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 5. Sınıf, s. 95.

¹¹⁷ Akgül vd., İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 5. Sınıf, s. 108.

¹¹⁸ Akgül vd., İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 5. Sınıf, s. 122.

¹¹⁹ Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 6. Sınıf, 3. Baskı, MEB Yayınları, Ankara 2015, s. 32-33.

¹²⁰ Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 6. Sınıf, s. 39-40.

¹²¹ Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 6. Sınıf, s. 65.

kitabın aynı öğrenme alanı, ünitesinde “Hicret Olayı” başlığı altında Hz Ali, müşrikleri oyalamak ve Hz Peygamberin hicretini kolaylaştırmak için bütün tehlikeleri göze alıp orada kaldığı belirtilmiştir.¹²² Aynı öğrenme alanı ve ünitesinde “Hz Muhammed’in Vefatı” başlığı altında Hz Peygamberin cenazesinin Hz Ali tarafın yıkandığı, kefenlendiği ve cenaze namazının kılındığı aktarılmıştır.¹²³ Aynı kitabın “Ahlak” öğrenme alanı, “İslam’ın Sakınılmasını İsteddiği Davranışlar” ünitesi, “Yalan Söylemek ve Hile Yapmak” başlığı altında Hz Ali’nin yalan konusuyla ilgili bir sözü nakledilmiştir.¹²⁴ Aynı öğrenme alanı, ünitesi, “Gıybet ve İftira” başlığı altında Caferi ekolünde büyük bir yer edinmiş, çok büyük bir değere sahip olan aynı zamanda Ehl-i Beyt’in güzide şahsiyetlerinden biri olan Hz Hüseyin’in gıybetin kötülüğü ile ilgili bir sözü nakledilmiştir.¹²⁵ Aynı öğrenme alanı, ünitesi, “Haset Etmek” başlığı altında Caferi ekolünde büyük bir yer edinmiş şahsiyetlerden olan Hz Cafer-i Sadık’ın Haset konusuyla ilgili bir sözü nakledilmiştir.¹²⁶ Aynı öğrenme alanı içinde aynı ünite “Okuma Metni” bölümünde Hz Ali’nin oğlu Hz Hasan’a olan öğütlerine yer verilmiştir.¹²⁷ “Din ve Kültür” öğrenme alanı, “İslamiyet ve Türkler” ünitesi, “Türkler Arasında İslam’ın Yayılmasında Etkili Olan Bazı Şahsiyetler” başlığı altında Caferiler için büyük bir öneme sahip şahsiyetlerden biri ve aynı zamanda 12 imamdandır biri olan Ali er-Rıza ile ilgili tanıtıcı bilgiler verilmiş olup Başta Ali er-Rıza olmak üzere Türkistan’a Ehl-i Beyt’ten gelen bazı kişilerin İslam’ın Türkler tarafından benimsenmesinde etkili olduğu belirtilmiştir.¹²⁸ Aynı öğrenme alanı içerisinde aynı ünite “Türklerde Peygamber ve Ehl-i Beyt Sevgisi” başlığı altında Caferi ekolünde büyük bir yere sahip Ehl-i

¹²² Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 6. Sınıf, s. 67.

¹²³ Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 6. Sınıf, s. 77.

¹²⁴ Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 6. Sınıf, s. 96.

¹²⁵ Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 6. Sınıf, s. 98.

¹²⁶ Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 6. Sınıf, s. 103.

¹²⁷ Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 6. Sınıf, s. 112.

¹²⁸ Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 6. Sınıf, s. 120.

Beyt kavramıyla ilgili tanıtıcı bilgiler verilerek Tükler için Ehl-i Beyt'in önemi, Ehl-i Beyt'in kimlerden oluştuğu belirtilmiştir.¹²⁹

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf ders kitabında “İnanç” öğrenme alanı, “Melek ve Ahiret İnancı” ünitesi, “Ahiret’e İman” başlığı altında “Paylaşalım” bölümünde Hz Ali’nin Ahiret hayatının önemini vurguladığı sözleri nakledilmiştir.¹³⁰ Aynı kitabın “İbadet” öğrenme alanı, “Oruç İbadeti” ünitesi, “Muharrem Orucu” başlığı altında Caferiler için büyük bir öneme sahip Muharrem ayı ve Muharrem ayında tutulan orucun öneminden ve niçin tutulduğundan bahsedilmektedir.¹³¹ Aynı kitabın “Kur’an ve Yorumu” öğrenme alanı, “İslam Düşüncesinde Yorumlar” ünitesi, “Fıkhi Yorumlar” başlığı altında Caferiliğin fıkhi bir mezhep olduğu belirtilmiş olup çok kısa bir tanımı yapılmıştır.¹³² Aynı öğrenme alanı ve ünitesinde “Tasavvufi Yorumlar” başlığı altında “Alevilik-Bektaşilik” bir alt başlığında Aleviliğin tanımı verilmiş olup Hz Ali ve Ehl-i Beyt’e bağlı olanlar anlamında Caferilerin de Şia alevisi olduğu gerçeği göz önünde bulundurulunca alevi kavramının tanımının yapılması bu yönüyle önemlidir. “Alevilik-Bektaşilik” bir alt başlığı altında “Not Ede lim” bölümünde Hz Ali ve Oğlu Hz Hasan arasında geçen konuşmaya yer verilmiştir.¹³³ “Alevilik-Bektaşilik” başlığı altında “Dua ve Gülbenkler” bir alt başlığı altında “Bilgi Kutusu” bölümünde Hz Cafer-i Sadık’ın, babası Muhammed Bakır’dan edindiği ‘kimlerin duasının Allah’a ulaştığı ile ilgili bilgileri’ naklettiği sözlerine yer verilmiştir.¹³⁴ Aynı öğrenme alanı ve ünitesinde verilen ve ünitenin sonlarında verilen “Okuma Metni” bölümünde Hz Ali’nin cesaret ve kahramanlığına yer verilmiştir.¹³⁵

¹²⁹ Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 6. Sınıf, s. 127-128.

¹³⁰ Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 7. Sınıf, 3. Baskı, MEB Yayınları, Ankara 2015, s. 25.

¹³¹ Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 7. Sınıf, s. 46-47.

¹³² Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 7. Sınıf, s. 84.

¹³³ A Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 7. Sınıf, s. 91-94.

¹³⁴ Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 7. Sınıf, s. 100.

¹³⁵ Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 7. Sınıf, s. 109.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf ders kitabı, “Kur’an ve Yorumu” öğrenme alanı, “Kur’an’da Akıl ve Bilgi” ünitesi, “Kur’an Doğru Bilgiye Önem Verir” başlığı altında “Not Edelim” bölümünde Hz Ali’nin Kur’an’ın önemini belirten sözüne yer verilmiştir.¹³⁶ Aynı kitabın aynı öğrenme alanı ve ünitesinde “Bilgi Taassubu Önler” başlığı altında “Yorumlayalım” bölümünde Hz Ali’nin bilgi ve ilmin önemini belirttiği bir sözüne yer verilmiştir.¹³⁷

Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 9. Sınıf ders kitabı, “İbadet” öğrenme alanı, “Temizlik ve İbadet” ünitesi, “abdest” başlığı altında abdestin farzları Sünni ekolün anlayışına göre verilmiş ve “bilgi Kutusu” bölümünde abdestin alınışında Sünni ekolün anlayışında ayakların yıkanması şeklinde verilmiştir. Ancak Caferi ekolünde ayakların yıkanmasından ziyade mesh edilmesi şeklinde olduğu göz önünde bulundurulacak olursa bu farkın belirtilmediği görülmektedir.¹³⁸ Aynı kitabın “Hz Muhammed” öğrenme alanı, “Hz Muhammed’in Hayatı” ünitesi, “Hz Muhammed’in Hicreti” başlığı altında Hz Peygamberin hicretinin kolaylığı için Hz Ali’nin yaptığı fedakârlığa yer verilmiştir.¹³⁹

Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 10. Sınıf ders kitabı, “İbadet” öğrenme alanı, “İslam’da İbadetler” ünitesi, “Namaz” başlığı altında namazın kılınışı Sünni ekolün anlayışı dikkate alınarak yer verilmiştir.¹⁴⁰ Caferi ekolün namaz ibadetiyle ilgili anlayışına yer verilmemiştir. Aynı öğrenme alanı ve ünitesinde “Başlıca İbadetler” başlığı altında Namaz, Oruç, Hac, zekât, Kurban şeklinde sıralanmıştır.¹⁴¹ Ancak Caferi ekolünde farz olarak kabul edilen “Hu-

¹³⁶ Komisyon, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 8. Sınıf, MEB Yayınları, Ankara 2015, s. 80.

¹³⁷ Akgül vd., İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 8. Sınıf, s. 86.

¹³⁸ Ahmet Türkan vd., Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 9. Sınıf, MEB yayınları, 4. Baskı, Ankara 2015, s. 29-30.

¹³⁹ Türkan vd., Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 9. Sınıf, s. 45.

¹⁴⁰ Ahmet Ekşi vd., Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 10. Sınıf, MEB Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2015, s. 47-48.

¹⁴¹ Ekşi vd., Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 10. Sınıf, s. 44.

mus” ibadetine yer verilmemiştir. Aynı öğrenme alanı ve ünitesinde ünite sonunda “Okuma Metni” bölümünde yaklaşık üç sayfa kadar ‘Hz. Ali’nin Örnek Şahsiyeti ve İbadetin Önemine Dair Sözleri’ni içeren bir metne yer verilmiştir.¹⁴²

Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Sınıf ders kitabı, “Hz Muhammed” öğrenme alanı, “Hz Muhammed’in Örnekliliği” ünitesi, “Hz Muhammed’in Merhametli Oluşu” başlığı altında Hz Peygamber’in Hz Hasan ve Hüseyin’e olan merhamet ve sevgisine yer verilmiştir.¹⁴³ Aynı öğrenme alanı ve ünitesinde “Kültürümüzde Ehl-i Beyt Sevgisi” başlığı altında Caferiler için büyük bir öneme sahip Ehl-i Beyt kavramının tanımı yapılmış ve Ehl-i Beyt’in kimlerden oluştuğu, önemi ve kültürümüzdeki yeri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.¹⁴⁴ “Vahiy ve Akıl” öğrenme alanı, “İslam Düşüncesinde Yorumlar” ünitesi, “İslam Düşüncesinde Yorum Farklılıklarının Sebepleri” başlığı altında İslam tarihinde teşekkül eden ilk gruplardan bahsedilmiş ve bu gruplardan birisi de Hz Ali Taraftarları olduğu belirtilmiştir.¹⁴⁵ Aynı öğrenme alanı ve ünitesinde “İslam Düşüncesinde Siyasi-İtikadi Yorumlar” başlığı altında siyasi kaynaklı ortaya çıkan ve Caferilik kolunun da kendisine bağlı olduğu bir fırka olarak ortaya çıkan Şia’nın tanımı ve tarihçesi verilmiş olup belli başlı görüşlerine kısaca yer verilmiştir.¹⁴⁶ Aynı öğrenme alanı ve ünitesinde “İslam Düşüncesinde Ameli-Fıkhi Yorumlar” başlığı altında ameli-fıkhi mezheplerin ortaya çıkışına yer verilmiştir. Ameli-Fıkhi mezhepler kategorisinde değerlendirilerek Caferiliği tanıtıcı kısaca bilgiler verilmiştir. Ayrıca “Not Edelim” bölümünde ise Caferilerin inançla ilgili hususlarda Şia’nın görüşlerini esas aldıkları belirtilmiştir.¹⁴⁷ “Ahlak ve Değerler” öğrenme alanı, “Aile ve Din” ünitesi, “Okuma

¹⁴² Ekşi vd., Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 10. Sınıf, s. 59.

¹⁴³ Abdurrahman Yılmaz, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Sınıf Ders Kitabı, Dikey Yayıncılık, Ankara 2015, s. 44-45.

¹⁴⁴ Yılmaz, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Sınıf Ders Kitabı, s. 55-56.

¹⁴⁵ Yılmaz, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Sınıf Ders Kitabı, s. 67-68.

¹⁴⁶ Yılmaz, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Sınıf Ders Kitabı, s. 70.

¹⁴⁷ Yılmaz, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Sınıf Ders Kitabı, s. 77-78.

Metni” bölümünde Caferilikte büyük bir yer edinen Hz Fatma ve O’nun aile fertleriyle olan ilişkisine yer verilmiştir.¹⁴⁸

Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 12. Sınıf ders kitabı, “Hz Muhammed(S.A.V) öğrenme alanı, “Hz Muhammed’i Anlama” ünitesi, “Başlıca Hadis Kaynakları” başlığı altında Ehl-i Beyt’e ait çeşitli hadis kaynaklarından biri ve en meşhuru Kütüb-i Erbaa (dört kitap) olduğu belirtilmiştir.¹⁴⁹ Kütüb-i Erbaa (dört kitap), Caferi ekolünde temel alınan ve büyük bir öneme sahip hadis mecmuasıdır. Aynı kitabın “Vahiy ve Akıl” öğrenme alanı, “İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar” ünitesi, “Kültürümüzde Etkin Olan Tasavvufi Yorumlar” başlığı, “Alevilik-Bektaşilik” bir alt başlığı altında Alevi-Bektaşilik inancı ve geleneğine yer verilmiştir.¹⁵⁰ Alevi-Bektaşilik geleneği ile Caferi geleneğinin birçok ortak noktası bulunmaktadır. Hz Ali’ye olan bağlılık, Ehl-i Beyt sevgisinin ön plana çıkarılması, Muharrem ayı ve önemi vb gibi konular ortak konuların bir kaçıdır. Bu yönüyle kitabın Alevi-Bektaşilik inancına ve bu inanç ve gelenekle ilgili konuların verilmesi Caferi geleneği için de elbette ki önemlidir. Aynı öğrenme alanı ve ünitesinde “Nusayrilik” başlığı altında Nusayrilerin inancına yer verilmiştir.¹⁵¹ Nusayri geleneği ile Caferililiğin bağlı olduğu Şia fırkası inancı ve geleneğiyle temelde aynı çizgidedir. Nusayrilerin temel aldığı inanç esasları(Tevhid, Adalet, Nübüvvet, İmamet ve Velayet, Mead), Gadir-i Hum olayı, Muharrem ayı, 12 İmam inancı, Nevruz ve hıdırellez geleneği gibi gelenek ve inançlar Şia inancında da vardır.

¹⁴⁸ Yılmaz, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Sınıf Ders Kitabı, s. 92-93.

¹⁴⁹ Nazım Genç, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 12. Sınıf Ders Kitabı, Netbil Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 39.

¹⁵⁰ Genç, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 12. Sınıf Ders Kitabı, s. 51-58.

¹⁵¹ Genç, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 12. Sınıf Ders Kitabı, s. 59.

B- UYGULAMALI ARAŞTIRMA

1. OLGUSAL DURUM

Örneklem grubumuzun demografik özelliklerinden cinsiyet, bulunduğu yaş aralığı, meslek ve eğitim durumlarının dağılımları sayı ve yüzdelik olarak aşağıda verilmiştir.

1.1. Örneklemen Cinsiyete Göre Dağılımı

Tablo 1: Örneklemen Cinsiyeti

Cinsiyetiniz Nedir?					
		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Kadın	94	46,5	46,5	46,5
	Erkek	108	53,5	53,5	100,0
	Toplam	202	100,0	100,0	

Yukarıdaki cinsiyet dağılım tablosundan hareketle araştırma kapsamında 108 erkek ve 94 kadın olmak üzere toplamda 202 kişi bulunmaktadır. Yüzdelik oranlamayla %53,5'i erkek ve %46,5'i ise kadındır. Erkeklerin sayısı kadınlara göre biraz fazla olduğu görülmektedir.

1.2. Örneklemin Yaşa Göre Dağılımı

Tablo 2: Örneklemin Yaşı

Yaşınız Nedir?				
	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli 15-20 Yaş	5	2,5	2,5	2,5
20-30 Yaş	20	9,9	9,9	12,4
30-40 Yaş	89	44,1	44,1	56,4
40-50 Yaş	63	31,2	31,2	87,6
50-60 Yaş	22	10,9	10,9	98,5
60 ve Üstü Yaş	3	1,5	1,5	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

Yukarıdaki yaş dağılımı tablosuna bakılacak olursa 202 kişni katılımıyla gerçekleştirilen anket çalışmasında yaş değişkeni yönüyle bakıldığında 30-40 Yaş aralığında olanların %44,1'lik bir oranla en fazla sayıyı meydana getirdikleri ikinci sırayı %31,2'lik bir oranla 40-50 yaş aralığının oluşturduğu ve sırasıyla %10,9 oranla 50-60 yaş aralığı, %9,9 oranla 20-30 yaş aralığı, %2,5 oranla 15-20 yaş aralığı ve son olarak %1,5 oranla da 60 yaş ve üstü yaş grubunu meydana geldiği görülmektedir. Ankete katılan katılımcıların yarıya yakını orta yaş aralığında olduğu görülmektedir. Genç yaş ve 60 yaş üstü olan katılımcıların sayısı çok düşük olduğu görülmektedir.

1.3. Örneklemin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 3: Örneklemin Öğrenim Durumu

Öğrenim Durumunuz Nedir?					
		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Okur-yazar değil	2	1,0	1,0	1,0
	İlkokul	21	10,4	10,4	11,4
	Ortaokul	36	17,8	17,8	29,2
	Lise	87	43,1	43,1	72,3
	Üniversite/Y.Okul	51	25,2	25,2	97,5
	Master/Doktora	5	2,5	2,5	100,0
	Toplam	202	100,0	100,0	

Yukarıdaki tabloya bakılacak olursa katılımcılarımızın %1' i (2 kişi) Okur-yazar değil, %10,4'u (21 kişi) İlkokul, %17,8'i (36 kişi) Ortaokul, %43'ü (87 kişi) Lise, %25,2'si (51 kişi) Üniversite/yüksekokul, %2,5 (5 kişi) ise master/doktora düzeyinde bir eğitime sahiptir. Katılımcılarımızdan ilk sırada lise ve ikinci sırada ise üniversite/yüksekokul mezunları yer almaktadır. Buradan anlaşıldığı kadarıyla katılımcılarımızın tamamına yakını bir okula gitmiş ve oradan mezun olmuştur. Katılımcılarımızın %70,8'i (143 kişi) lise ve üstü bir eğitime sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde mezun bazı katılımcılarımız yurt dışında bazı ülkelerde (İran, Irak, Suriye) medrese eğitimi görerek toplum içerisinde entelektüel bir kişilik kazanmışlardır. Bu katılımcılarımız toplum içerisinde din adamı(molla) statüsüne sahip kişilerdir.

1.4. Örneklemin Meslek Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 4: Örneklemin Meslek Durumu

Mesleğiniz Nedir?					
	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde	
Geçerli Öğrenci	4	2,0	2,0	2,0	
Memur	54	26,7	26,7	28,7	
Esnaf	30	14,9	14,9	43,6	
Kamu işçisi	18	8,9	8,9	52,5	
İşadamı	3	1,5	1,5	54,0	
Emekli	9	4,5	4,5	58,4	
Ev hanımı	55	27,2	27,2	85,6	
İşsiz	4	2,0	2,0	87,6	
Diğer	25	12,4	12,4	100,0	
Toplam	202	100,0	100,0		

Ankete katılan katılımcılarımızın mesleki durumlarına baktığımızda %27,2'lik (55 kişi) bir oranla ilk sırayı ev hanımı almaktadır. İkinci sırada %26,7'lik (54 kişi) oranla memur yer almaktadır. Sırasıyla katılımcıların %14,9'u (30 kişi) esnaf, %12,4'ü (25 kişi) diğerleri, %8,9'u (18 kişi) kamu işçisi, %2'si (4 kişi) İşsiz ve %2'si (4 kişi) de öğrenci olduğu görülmektedir.

Ankete katılan katılımcıların olgusal durumlarını verdikten sonra örneklem grubumuza uyguladığımız 'Caferilerin Din Eğitimi ve Öğretimi İle İlgili Beklentileri ve Önerileri' konulu anketle elde ettiğimiz verilerin analizini yaparak frekans ve yüzdelik dağılımlarını tablolarla aşağıda vererek yorumlamalarını gerçekleştirdik

2. BETİMSEL DURUM

2.1. Örneklemen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Okullarda Verilmesi Konusundaki Katılım Düzeylerinin Dağılımı

Tablo 5: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Okullarda Verilmelidir Düşüncesi

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi okullarda verilmelidir.				
Ortalama(Mean): 4,5990	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli KATILMIYORUM	4	2,0	2,0	2,0
KISMEN KATILIYORUM	5	2,5	2,5	4,5
KATILIYORUM	59	29,2	29,2	33,7
TAMAMEN KATILIYORUM	134	66,3	66,3	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin verilmesinin gerekliliği konusu ile ilgili araştırmaya katılan katılımcılarımızın %66,3'ü (134 kişi) “Tamamen Katılıyorum”, %29,2'si (59 kişi) “Katılıyorum”, %2,5'i (5 kişi) “Kısmen Katılıyorum”, %2'si (4 kişi) ise “Katılmıyorum” şıklarını işaretlemişlerdir. Görüldüğü gibi örneklem grubun %98'i (66,3+29,2+2,5) Okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin verilmesi gerektiği ile ilgili olumlu yönde bir tavır ortaya koymuşlardır. ‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi okullarda verilmelidir’ ifadesinin ortalama(mean) değerine bakılırsa 4,5960 olduğu görülecektir. Bu değer ise belirlenen puan aralığında “Tamamen Katılıyorum” ifadesine denk gelmektedir. Okullarda verilen din eğitimi ve öğretiminin gerekliliği Caferiler için de önem arz etmektedir.

2.2. Örneklemin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Zorunlu Olmalı Düşüncesine Katılım Düzeylerinin Dağılımı

Tablo 6: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Caferileri de Temsil Edecek Şekilde Düzenlenerek Zorunluluğu Devam Etmeli Düşüncesi

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi Caferileri de temsil edecek şekilde düzenlenerek bu dersin okullarda zorunluluğu devam etmelidir.

Ortalama(Mean): 4,4752	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli BİR FİKRİM YOK	1	,5	,5	,5
KATILMIYORUM	7	3,5	3,5	4,0
KISMEN KATILIYORUM	18	8,9	8,9	12,9
KATILIYORUM	45	22,3	22,3	35,1
TAMAMEN KATILIYORUM	131	64,9	64,9	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

Yukarıdaki tabloya bakıldığında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin konumunun ne olması gerektiği ile ilgili katılımcılara yönelttiğimiz ‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi Caferileri de temsil edecek şekilde düzenlenerek bu dersin okullarda zorunluluğu devam etmelidir.’ İfadesine katılımcılarımızın %64,9’u (131 kişi) “Tamamen Katılıyorum”, %22,3’ü (45 kişi) “Katılıyorum”, %8,9’u (18 kişi) “Kısmen Katılıyorum”, %3,5’i (7 kişi) “Katılmıyorum” ve %0,5’i (1 kişi) ise “Bir Fikrim Yok” şıklarını işaretledikleri görülmektedir. Örneklem grubunun %96,1’i (64,9+22,3+8,9) Okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin Caferileri de temsil edecek şekilde düzenlenerek okullarda zorunluluğun devam ettirilmesi yönünde olumlu bir tavır ortaya koydukları görülmüştür.

‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi Caferileri de temsil edecek şekilde düzenlenerek bu dersin okullarda zorunluluğu devam etmelidir.’ ifadesinin orta-

lama (mean) değerine bakıldığında 4,4752 olduğu görülmektedir. Bu değer ise belirlenen puan aralığında “Tamamen Katılıyorum” ifadesine denk geldiği görülebilir.

Yaptığımız yüz yüze görüşmelerde kaynak kişilerimize konuyla ilgili yönelttiğimiz soruya karşılık kaynak kişilerimizin verdikleri cevaplar analiz edildiğinde şu ifadelerin ön planda tutulduğu görülmektedir: Din eğitimi ve öğretiminin bir ihtiyaçtan kaynaklandığı bu ihtiyacın da sağlanması bireylerin en doğal hakkı olduğu, bu ihtiyacın sağlanması devletin asli görevi olduğu, ülkenin büyük çoğunluğu Müslüman olmasından dolayı  ocukların İslam ahlakından mahrum bırakılmasının doğru olamayacağı, bireylerin manevi anlamda doyurulmasının önemli olduğu, ahlakın ön planda tutularak çocuklara gerçek manada bir din eğitimi ve öğretiminin sağlanması gerektiği vurgulanarak bunların gerçekleştirilmesinin de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile mümkün olacağı ifade edilerek Caferiler başta olmak üzere bütün farklı dini kesimleri temsil edecek şekilde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin yapılandırılması ve okullarda zorunluluğunun devam ettirilmesi gerektiği yönünde bir yaklaşımın benimsendiği görülmektedir.

2.3. Örneklemin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Seçmeli Olmalı Düşüncesine Katılım Düzeylerinin Dağılımı

Tablo 7: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Okullarda Seçmeli Olmalı Düşüncesi

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi okullarda seçmeli olmalıdır.					
Ortalama(Mean): 2,3465		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	BİR FİKRİM YOK	8	4,0	4,0	4,0
	KATILMIYORUM	139	68,8	68,8	72,8
	KISMEN KATILIYORUM	38	18,8	18,8	91,6
	KATILIYORUM	11	5,4	5,4	97,0
	TAMAMEN KATILIYORUM	6	3,0	3,0	100,0
	Toplam	202	100,0	100,0	

Yukarıdaki tabloya bakıldığında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin konumunun ne olması gerektiği ile ilgili katılımcılara yönelttiğimiz ‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi okullarda seçmeli olmalıdır.’ İfadesine katılımcılarımızın %68,8’i (139 kişi) “Katılmıyorum”, %18,8’i (38 kişi) “Kısmen Katılıyorum”, %5,4’ü (11 kişi) “Katılıyorum”, %3’ü (6 kişi) “Tamamen Katılıyorum” ve %4’ü (8 kişi) ise “Bir Fikrim Yok” şıklarını işaretledikleri görülmektedir.

‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi okullarda seçmeli olmalıdır.’ İfadesinin ortalama (mean) değerinin 2,3465 olduğu görülmektedir. Bu değer ise belirlenen puan aralığında “Katılmıyorum” ifadesine denk geldiği görülebilir.

Yaptığımız yüz yüze görüşmelerde kaynak kişilerimize konuyla ilgili yöneltilen soruya karşılık kaynak kişilerin verdikleri cevaplar analiz edildiğinde şu ifadelerin ön planda tutulduğu görülmektedir; Belli bir mezhebin anlayışıyla oluşturulmuş bir dersin başka mezhep anlayışlarından olanlara öğretilmesi kabul edilmemektedir. Ayrıca belli bir görüş veya anlayışın kendi çocuklarına

kabul ettirilmesinin doğru olmadığı, çocuklarının kendi özgür iradeleriyle kendi kararlarını kendilerinin özgür bir şekilde verebileceği, seçimlerini kendilerinin özgür bir şekilde yapabilecekleri bir ortamın oluşturulması adına Katılımcıların Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin seçmeli olması gerektiği görüşünü ön planda tuttukları görülmektedir.

2.4. Örneklemen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Verilen Dini Bilginin Yetersiz Olduğu Düşüncesine Katılım Düzeylerinin Dağılımı

Tablo 8: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Verilen Dini Bilginin Yetersiz Olduğu Düşüncesi

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde verilen dini bilginin yetersiz olduğunu düşünüyorum

Ortalama(Mean): 3,6931		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	BİR FİKRİM YOK	9	4,5	4,5	4,5
	KATILMIYORUM	40	19,8	19,8	24,3
	KISMEN KATILIYORUM	30	14,9	14,9	39,1
	KATILIYORUM	48	23,8	23,8	62,9
	TAMAMEN KATILIYORUM	75	37,1	37,1	100,0
	Toplam	202	100,0	100,0	

Yukarıdaki tabloya baktığımızda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin yeterliliği ile ilgili katılımcılarımıza yönelttiğimiz ‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde verilen dini bilginin yetersiz olduğunu düşünüyorum’ ifadeye katılımcılarımız tarafından verilen cevapların dağılım oranları şu şekildedir; Katılımcılarımızın %37,1’i (75 kişi) “Tamamen Katılıyorum”, %23,8’i (48 kişi) “Katılıyorum”, %14,9’u (30 kişi) “Kısmen Katılıyorum”, %19,8’i (40 kişi) “Katılmıyorum” ve son olarak %4,5’i (9 kişi) “Bir Fikrim Yok” şıklarını işaretledikleri görülmektedir. Örneklem grubunun %75,8’i (37,1+23,8+14,9) Okullarda

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde verilen dini bilginin yetersiz olduğu yönünde olumlu bir tavır ortaya koymuşlardır. Katılımcıların %19,8’lik kısmı ise okullarda verilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin yetersizliği konusunda olumlu yönde düşünmedikleri görülmektedir.

‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde verilen dini bilginin yetersiz olduğunu düşünüyorum’ ifadesinin ortalama (mean) değeri 3,6931 olduğu görülmektedir. Bu değer ise belirlenen puan aralığında “Katılıyorum” ifadesine denk geldiği görülebilir.

2.5. Örneklemen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Caferileri Temsil Etmedeki Yetersizliği İle İlgili Düşünceye Katılım Düzeylerinin Dağılımı

Tablo 9: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Caferiliğe Yeteri Kadar Yer Verilmediği Düşüncesi

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde Caferiliğe yeteri kadar yer verilememektedir				
Ortalama(Mean): 4,4653		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde
Geçerli	BİR FIKRİM YOK	8	4,0	4,0
	KATILMIYORUM	3	1,5	1,5
	KISMEN KATILYORUM	8	4,0	4,0
	KATILYORUM	51	25,2	25,2
	TAMAMEN KATILYORUM	132	65,3	65,3
	Toplam	202	100,0	100,0

Yukarıdaki tablonun verilerine dikkat edilirse katılımcılara yöneltilen ‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde Caferiliğe yeteri kadar yer verilememektedir’ ifadesine verilen cevapların dağılım oranları şu şekildedir; Katılımcıların %65,3’ü (132 kişi) “Tamamen Katılıyorum”, %25,2’si (51 kişi) “Katılıyorum”, %4,0’ü (8 kişi) “Kısmen Katılıyorum”, %1,5’i (3 kişi) “Katılmıyorum” ve %4,0 ‘ü (8 kişi) ise “Bir fikrim Yok” şıklarını işaretledikleri görülmüştür. Gö-

rüldüğü gibi örneklem grubun %94,5'i (65,3+25,2+4,0) okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde Caferiliğe yeteri kadar yer verilmediği ile ilgili olumlu yönde bir tavır ortaya koydukları görülmüştür.

‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde Caferiliğe yeteri kadar yer verilememektedir’ ifadesinin ortalama (mean) değerinin 4,4653 olduğu görülmektedir. Bu değer belirlenen puan aralığında “Tamamen Katılıyorum” ifadesine denk geldiği görülebilir.

2.6. Örneklemen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Sünniliğe Göre Verildiği Düşüncesine Katılım Düzeylerinin Dağılımı

Tablo 10: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Sünni Kaidelere Göre Verilmektedir Düşüncesi

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi Sünni kaidelere göre verilmektedir.

Ortalama(Mean): 4,3366	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli BİR FİKRİM YOK	3	1,5	1,5	1,5
KATILMIYORUM	14	6,9	6,9	8,4
KISMEN KATILIYORUM	13	6,4	6,4	14,9
KATILIYORUM	54	26,7	26,7	41,6
TAMAMEN KATILIYORUM	118	58,4	58,4	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

Tabloda görüldüğü gibi ‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi Sünni kaidelere göre verilmektedir.’ ifadesine katılımcıların verdikleri cevapların dağılım oranları şu şekildedir: katılımcıların %58,4’ü (118 kişi) “Tamamen Katılıyorum”, %26,7’si (54 kişi) “Katılıyorum”, %6,4’ü (13 kişi) “Kısmen Katılıyorum”, %6,9’u (14 kişi) “Katılmıyorum” ve %1,5’i (3 kişi) ise “Bir fikrim Yok” şıklarını işaretlemişlerdir. Verilerde görüldüğü gibi örneklem grubunun %91,5’i

(58,4+26,7+6,4) Okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin Sünni kaidelere göre verildiği düşüncesine katılımın olumlu yönde olduğu görülmektedir.

‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi Sünni kaidelere göre verilmektedir’ ifadesinin ortalama (mean) değerinin 4,3366 olduğu görülmektedir. Bu değer belirlenen puan aralığında “Tamamen Katılıyorum” ifadesine denk geldiği görülebilir. Bu durum ise ankete katılan katılımcılarımızın çok büyük kısmının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin Sünni kaidelere göre verildiği görüşünde oldukları sonucunu verir.

2.7. Örneklemin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Tek Bir Mezhebin Esas Alınarak Diğer Mezheplerin Varlığının Yok Sayıldığı Görüşüne Katılım Düzeylerinin Dağılımı

Tablo 11: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Tek Bir Mezhebi Esas Alıp Diğer Mezhepleri Yok Saymaktadır Düşüncesi

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi tek bir mezhebi esas alıp diğer mezhepleri yok saymaktadır.

Ortalama(Mean): 4,1188		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	BİR FİKRİM YOK	7	3,5	3,5	3,5
	KATILMIYORUM	17	8,4	8,4	11,9
	KISMEN KATILIYORUM	22	10,9	10,9	22,8
	KATILIYORUM	55	27,2	27,2	50,0
	TAMAMEN KATILIYORUM	101	50,0	50,0	100,0
	Toplam	202	100,0	100,0	

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin tek bir mezhebi esas alıp diğer mezhepleri yok sayması konusuyla ilgili araştırmaya katılan katılımcılarımızın %50’si (101 kişi) “Tamamen Katılıyorum”, %27,2’si (55 kişi) “Katılıyorum”, %10,9’u (22 kişi) “Kısmen

Katılıyorum”, %8,4’ü (17 kişi) “Katılmıyorum” ve %3,5’i (7 kişi) ise “Bir fikrim Yok” şıklarını işaretledikleri görülmüştür. Görüldüğü üzere örneklem grubunun %88,1’i (50,0+27,2+10,9) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin tek bir mezhebi esas alıp diğer mezhepleri yok saydığı ile ilgili katılımcılara yöneltilen ifadeye karşı olumlu yönde bir tavır ortaya koyduğu görülmüştür.

‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi tek bir mezhebi esas alıp diğer mezhepleri yok saymaktadır’ ifadesinin ortalama(mean) değerinin 4,1188 olduğu görülmektedir. Söz konusu değer belirlenen puan aralığında “Katılıyorum” ifadesine denk geldiği görülebilmektedir.

Tablo 10’nun da verilerine bakılacak olursa Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin Sünni ekol ağırlıklı olduğu görüşünün katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından kabul edildiği görülebilir. Bu yönüyle tek bir mezhebin merkez alınarak diğer mezheplerin yok sayıldığı görüşü, yine katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından benimsendiği görülmüştür.

2.8. Örneklemin DİKAB Dersinde Temsil Edilme Noktasında Dile Getirilen Talepler Sonucunda Bir Dışlanmanın Olduğu Görüşüne Katılım Düzeylerinin Dağılımı

Tablo 12: Mezhebimin Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatına Yansıtılması Noktasında Haklı Taleplerimi Dile Getirdiğimde Ötekileştirildiğim Zamanlar Olabilmektedir Düşüncesi

Mezhebimin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına yansıtılması noktasında haklı taleplerimi dile getirdiğimde ötekileştirildiğim zamanlar olabilmektedir.

Ortalama(Mean): 3,7277		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	BİR FİKRİM YOK	14	6,9	6,9	6,9
	KATILMIYORUM	19	9,4	9,4	16,3
	KISMEN KATILIYORUM	45	22,3	22,3	38,6
	KATILIYORUM	54	26,7	26,7	65,3
	TAMAMEN KATILIYORUM	70	34,7	34,7	100,0
	Toplam	202	100,0	100,0	

Yukarıdaki tabloya bakıldığında örneklem grubumuza yönelttiğimiz ‘Mezhebimin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına yansıtılması noktasında haklı taleplerimi dile getirdiğimde ötekileştirildiğim zamanlar olabilmektedir.’ ifadesine örneklem grubumuzun %34,7’si (70 kişi) “Tamamen Katılıyorum”, %26,7’si (54 kişi) “Katılıyorum”, %22,3’ü (45 kişi) “Kısmen Katılıyorum”, %9,4’ü (19 kişi) “Katılmıyorum” ve %6,9’u (14 kişi) ise “Bir Fikrim Yok” şıklarını işaretledikleri görülmektedir. Örneklem grubumuzun %83,7’si (34,7+26,7+22,3) ‘Mezhebimin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına yansıtılması noktasında haklı taleplerimi dile getirdiğimde ötekileştirildiğim zamanlar olabilmektedir’ ifadesine yönelik olumlu bir tavır ortaya koydukları görülmüştür. Söz konusu ifadenin ortalama (mean) değerinin 3,7277 olduğu

görülmektedir. Bu değer ise belirlenen puan aralığında “Katılıyorum” ifadesine denk geldiği görülebilir.

Verilere bakıldığında katılımcılarımızın büyük çoğunluğunun Caferiliğin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde temsil edilmesi ile ilgili taleplerini dile getirdiklerinde tepki aldıkları ve ötekileştirildikleri görüşünde oldukları sonucu çıkmaktadır.

2.9. Örneklemen Dini Konularla İlgili Bilgilerin DİKAB Dersinden Çok Aile Ve Çevreden Edindiği Düşüncesine Katılım Düzeylerinin Dağılımı

Tablo 13: Dini Konularla İlgili Bilgileri DKAB Dersinden Çok Ailem ve Çevrem(Camii, Müctehid, Molla)’den Edinirim Düşüncesi

Dini konularla ilgili bilgileri DKAB dersinden çok ailem ve çevrem(Camii, müctehid, molla)’den edinirim

Ortalama(Mean): 3,9851		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	BİR FİKRİM YOK	6	3,0	3,0	3,0
	KATILMIYORUM	19	9,4	9,4	12,4
	KISMEN KATILIYORUM	29	14,4	14,4	26,7
	KATILIYORUM	66	32,7	32,7	59,4
	TAMAMEN KATILIYORUM	82	40,6	40,6	100,0
	Toplam	202	100,0	100,0	

Yukarıdaki Tabloda da görüldüğü gibi Örneklem grubumuz tarafından verilen cevaplara bakıldığında Dini konularla ilgili bilgilerin daha çok aile ve çevreden alınması konusuyla ilgili katılımcılarımızın %40,6’sı (82 kişi) “Tamamen Katılıyorum”, %32,7’si “Katılıyorum”, %14,4’ü (29 kişi) “Kısmen Katılıyorum”, %9,4’ü (19 kişi) “Katılmıyorum” ve %3’ü (6 kişi) ise “Bir Fikrim Yok” şıklarını işaretlemişlerdir. Görüldüğü gibi örneklem grubunun %87,7’si

(40,6+32,7+14,4) dini konularla ilgili bilgileri Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinden çok aile ve çevrelerinden aldıklarını konuyla ilgili yöneltmeye olumlu yönde bir tavır sergiledikleri görülmüştür.

Tablo 8'deki verilere de bakılacak olursa Örneklem grubunun %75,8'i (37,1+23,8+14,9) Okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde verilen dini bilginin yetersiz olduğu yönünde olumlu bir tavır ortaya koydukları görülmüştür. **Yine Tablo 9**'da katılımcıların %94,5'inin (65,3+25,2+4,0) okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde Caferiliğe yeteri kadar yer verilmediği, **Tablo 10** ve **Tablo 11**'de sırasıyla katılımcıların %91,5'i ve %88,1'inin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin Sünni kaidelere göre verildiği, tek bir mezhebin esas alınarak diğer mezheplerin yok sayıldığı görüşlerine katılımın olumlu yönde olduğu göz önünde bulundurulduğunda aynı katılımcı grubun %75,8'lik gibi büyük bir kısmının 'Dini konularla ilgili bilgileri DKAB dersinden çok ailem ve çevrem(Camii, müctehid, molla)'den edinirim' ifadesine olumlu yönde katılım göstermelerinde etkili olan sebepler arasında zikredilebilir.

'Dini konularla ilgili bilgileri DKAB dersinden çok ailem ve çevrem(Camii, müctehid, molla)'den edinirim' ifadesinin ortalama (mean) değerinin 3,9851 olduğu görülmektedir. Söz konusu değer belirlenen puan aralığında "Katılıyorum" ifadesine denk geldiği görülebilir.

2.10. Örneklemin Caferiliğin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Temsil Edilmesi Konusundaki Düşünceye Katılım Düzeylerinin Dağılımı

Tablo 14: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Caferilik de Temsil Edilmelidir Düşüncesi

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında Caferilik de temsil edilmelidir.					
Ortalama(Mean): 4,5792		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	KATILMIYORUM	4	2,0	2,0	2,0
	KISMEN KATILIYORUM	11	5,4	5,4	7,4
	KATILIYORUM	51	25,2	25,2	32,7
	TAMAMEN KATILIYORUM	136	67,3	67,3	100,0
	Toplam	202	100,0	100,0	

Yukarıdaki tabloda da görüleceği gibi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kitaplarında Caferiliğin de temsil edilmesi konusunda katılımcılarımızın %67,3'ü (136 kişi) "Tamamen Katılıyorum", %25,2'si (51 kişi) "Katılıyorum", %5,4'ü "Kısmen Katılıyorum" ve %2'lik kısmı ise "Katılmıyorum" şıklarını işaretlemişlerdir. Görüldüğü gibi örneklem grubunun %97,9'luk (%67,3+%25,2+%5,4) tamamına yakını kısmi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında Caferiliğin de temsil edilmesi konusunda olumlu yönde bir tavır ortaya koymuşlardır. Katılımcılara yöneltilen 'Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında Caferilik de temsil edilmelidir' ifadesinin ortalama(mean) değerine bakıldığında 4,5792 olduğu görülmekte olup bu değer belirlenen puan aralığında "Tamamen Katılıyorum" ifadesine denk geldiği görülmektedir.

Tablo 9'daki veriler dikkate alınacak olursa örneklem grubunun %94,5'i (65,3+25,2+4,0) okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde Caferiliğe yeteri kadar yer verilmediği görüşünü benimsedikleri görülmektedir. Bunun bir

eksiklik olduğu göz önünde bulundurularak Din Kültürü ve ahlak Bilgisi dersinde Caferiliğin de temsil edilmesi yönünde bir talebin olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Ayrıca 15 kişilik bir katılımcı grupla yapılan yüz yüze görüşmelerde “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatında Caferiler yeteri kadar temsil ediliyor mu? Caferilerin Yeteri kadar temsil edilmediğini düşünüyorsanız bu konudaki görüş ve talepleriniz neler olabilir? Soruları temelinde elde edilen ham veriler analiz edildiğinde ortaya çıkan sonuçlara bakılacak olursa Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde mezhepsel çoğulculuğun göz ardı edilecek farklılıkların temsili noktasında eksikliklerin olduğu, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi müfredatına yansıtılmamasının insan haklarına aykırı olduğu, bu durumun başta Caferiler olmak üzere diğerk farklı kesimlerin ötekileştirdiğı ve durumun ise farklı kesimler için büyük bir rahatsızlık oluşturduğunun ifade edildiğı görölmektedir. Ayrıca okullarda verilen dini eğitiminin Caferiler açısından yetersiz olduğu için de dini konularla ilgili bilgilerin okul dışında kendi çevrelerinden elde ettikleri ifade edilmiştir. Bu eksikliklerin dini sosyalleşmenin önemli ajanlarından olan okul eğitimiyle ortadan kaldırılması ve Caferiliğin de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde temsil edilmesi gerektiğı yönünde talebin ön planda tutulduğu görölmektedir. Yapılan yüz yüze görüşmelerde elde edilen sonuçlarla yukarıdaki tablolarda verilen anket verilerinin örtüştüğü söylemek mümkündür.

2.11. Örneklemen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Caferiliğe Özgü İnanç, İbadet anlayışı ve Kültürel Öğelere Yer Verilmeli Düşüncesine Katılım Düzeylerinin Dağılımı

Tablo 15: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Kitaplarında Caferiliğe Özgü İnanç, İbadet ve Kültürel Öğelere Yer Verilmelidir Düşüncesi

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kitaplarında Caferiliğe özgü inanç, ibadet ve kültürel öğelere yer verilmelidir.

Ortalama(Mean): 4,6485	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli KISMEN KATILIYORUM	10	5,0	5,0	5,0
KATILIYORUM	51	25,2	25,2	30,2
TAMAMEN KATILIYORUM	141	69,8	69,8	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

Tablo 15'teki veriler göz önünde bulundurulacak olursa Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kitaplarında Caferiliğe özgü inanç ve kültüre yer verilmesi konusuyla ilgili katılımcılarımızın %69,8'i (141 kişi) "Tamamen Katılıyorum", %25,2'si (51 kişi) "Katılıyorum", %5'i (10 kişi) ise "Kısmen Katılıyorum", şıklarını işaretledikleri görülebilir. Görüldüğü gibi örneklem grubunun %100'ü (69,8,0+25,2+5,0) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında Caferiliğe özgü inanç ve kültürel öğelere yer verilmesi gerektiği görüşünde olumlu bir tavır ortaya koydukları görülmüştür. Konuyla ilgili katılımcılara yöneltilen 'Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kitaplarında Caferiliğe özgü inanç, ibadet ve kültürel öğelere yer verilmelidir.' İfadesinin ortalama (mean) değerinin 4,6485 olduğu ve bu değer belirlenen puan aralığında "Tamamen Katılıyorum" ifadesine de denk geldiği görülmektedir.

Bir toplum inandığı dinin temel inanç esasları ve ibadetlerini anlama konusunda farklı bir anlayış geliştirebilir. Geliştirilen bu din anlayışı o toplumun kültürünü de etkiler. Farklı bir din anlayışı geliştiren Caferilerin gerek inanç ve ibadetlerin uygulanışı bakımından gerekse kendi din anlayışlarının potasında meydana gelmiş Caferi toplumuna özgü kültürel özelliklerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatında yer verilmesi gerektiği görüşünde oldukları sonucunu söz konusu verilerden çıkarmak mümkündür.

Katılımcılara yöneltilen ‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kitaplarında Caferiliğe özgü inanç, ibadet ve kültürel öğelere yer verilmelidir’ ifadesinin esasen Caferiliğin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatında ne yönde temsil edileceği temsil edilecek konuların neler olduğunun tespitini ise 15 kişilik bir katılımcı grupla yapılan yüz yüze görüşmede “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına Caferilikle ilgili -size göre- dâhil edilmesi gereken konular neler olabilir?” Sorusu temelinde kaynak kişilerden elde edilen ham veriler analiz edilerek Ehl-i Beyt, Velayet, İmamet, Kerbela, Humus, Aşura Günü, Hz Ali, Oniki İmam gibi Caferilerde önemli bazı konular belirlenmiştir.

2.12.Örneklemin Caferiliği Anlatacak Din Eğitimcisinin Caferi Mezhebine Mensup Biri Olma Düşüncesine Katılım Düzeylerinin Dağılımı

Tablo 16: Caferiliği Anlatacak Din Eğitimcisinin Caferi Mezhebine Mensup Biri Olmalı Düşüncesi

Caferilik, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına dâhil edilmesi durumunda Caferiliği anlatacak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni Caferi mezhebine mensup biri olmalıdır.

Ortalama(Mean): 3,4406	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli BİR FİKRİM YOK	4	2,0	2,0	2,0
KATILMIYORUM	57	28,2	28,2	30,2
KISMEN KATILIYORUM	45	22,3	22,3	52,5
KATILIYORUM	38	18,8	18,8	71,3
TAMAMEN KATILIYORUM	58	28,7	28,7	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

Tablo 16'da görüldüğü gibi 'Caferilik, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına dâhil edilmesi durumunda Caferiliği anlatacak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni Caferi mezhebine mensup biri olmalıdır' İfadesine katılımcıların verdikleri cevapların dağılım oranları şu şekildedir; katılımcıların %28,7'si (58 kişi) "Tamamen Katılıyorum", %18,8'i (38 kişi) "Katılıyorum", %22,3'ü (45 kişi) "Kısmen Katılıyorum", %28,2'si (57 kişi) "Katılmıyorum" ve %2,0'si (4 kişi) ise "Bir fikrim Yok" şıklarını işaretledikleri görülmektedir. Verilerde görüldüğü gibi örneklem grubunun %69,8'i (28,7+18,8+22,3) din eğitimcisi ile ilgili taleplerinde Caferiliği anlatacak din eğitimcisinin Caferi mezhebine mensup biri olması gerektiği görüşünü benimsedikleri görülmektedir. %28,2'lik bir kısmı ise böyle bir tercihten yana olmadıklarını 'Caferilik, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına dâhil edilmesi durumunda Cafe-

riligi anlatacak Din Kùltùrù ve Ahlak Bilgisi òğretmeni Caferi mezhebine mensup biri olmalıdır' ifadesine katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

'Caferilik, Din Kùltùrù ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına dâhil edilmesi durumunda Caferiliği anlatacak Din Kùltùrù ve Ahlak Bilgisi òğretmeni Caferi mezhebine mensup biri olmalıdır' ifadesinin ortalama (mean) değerinin 3,4406 olduğu gör÷lmektedir. Bu değeri belirlenen puan aralığında "Kısmen Katılıyorum" ifadesine daha yakın "Katılıyorum" ifadesine denk gelmektedir. On beş kişilik örneklem bir grupta yapılan yüz yüze görüşmelerde bu konuyla ilgili kendilerine yöneltilen soruya karşılık verilen cevaplarda Caferiliği anlatacak din eğitimcisinin Caferi mezhebine mensup biri olması gerektiği yönünde tercihte bulunanların tercih sebeplerini şu şekilde dile getirdikleri gör÷lmektedir: En azından bu mezhebe mensup kişiler Caferilikle ilgili bilgileri doğru ve çarpıtmadan verebileceklerdir. Çünkü Caferiliğin bilgisini en sağlıklı bir şekilde bu mezhebe mensup eğitimcilerin verebileceği, İncanın bir gönül işi olduğu ve bunu ancak ona gönülden inananlar tarafından verilebileceğini, gönülden İnanmadığı değerler hakkında bilgi veren birinin insanlar üzerinde etkisinin az olacağı ve bu inancı doğru yansıtamayacağı muhakkaktır. Sünni bilginlerin hiçbir zaman Caferilikle ilgili konuşmalarında ya da görüş beyanlarında, kendi algılarındaki Caferilikten başka, orjin Caferiliği anlatamayacakları bir gerçektir. İşte bu gibi sebeplerden dolayıdır ki Caferi öğrencilerin yoğun olduğu okullarda veya müfredata Caferiliğin dâhil edilmesi muhtemel bir durumda bu konuları anlatacak din eğitimcisinin Caferi mezhebine mensup olması tercih edilmektedir.

2.13. Örneklemin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatının Hazırlanması Aşamasında Sürece Caferi Din Âlimlerinin de Dâhil Edilmesi İle İlgili Düşünceye Katılım Düzeylerinin Dağılımı

Tablo 17: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatının Hazırlanması Aşamasında Sürece Caferi Din Âlimlerinin de Dâhil Edilmeli Düşüncesi

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi müfredatının hazırlanması aşamasında sürece Caferi din âlimleri de dâhil edilmelidir.

Ortalama(Mean): 4,3069	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli BİR FİKRİM YOK	5	2,5	2,5	2,5
KATILMIYORUM	7	3,5	3,5	5,9
KISMEN KATILIYORUM	15	7,4	7,4	13,4
KATILIYORUM	69	34,2	34,2	47,5
TAMAMEN KATILIYORUM	106	52,5	52,5	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

Tablo 17'nin verileri dikkate alınarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatının hazırlanması aşamasında Caferi din âlimlerinin de bu sürece dahil edilmesi gerektiği görüşüne katılımın yüzdelik dağılımlarına bakıldığında şu sonuçlar karşımıza çıkmaktadır; katılımcıların %52,5'i (106 kişi) "Tamamen Katılıyorum", %34,2'si (69 kişi) "Katılıyorum", %7,4'ü (15 kişi) "Kısmen Katılıyorum", %3,5'i (7 kişi) "Katılmıyorum" ve %2,5'i (5 kişi) ise "Bir fikrim Yok" şıklarını işaretledikleri görülmektedir. Verilerdeki yüzdelik oranlamalar göz önüne bulundurulduğunda örneklem grubunun %94,1'i (52,5+34,2+7,4) 'Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi müfredatının hazırlanması aşamasında sürece Caferi din âlimleri de dâhil edilmelidir.' ifadesine olumlu yönde katılım gösterdikleri görülmektedir. Söz konusu ifadenin ortalama(mean) değerinin 4,3069 olduğu ve bu değerinin belirlenen puan aralığında "Tamamen Katılıyorum" ifadesine denk geldiği göz önünde bulundurulduğunda Katılımcıların çok

büyük çoğunluğunun Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatının hazırlık aşamasında Caferi din âlimlerinin de bu sürece dâhil edilmesi gerektiği görüşüne olumlu yönde katıldıkları görülebilmektedir.

2.14. Örneklemin Her türlü Kitle İletişim Araçlarıyla Yapılan Dini İçerikli Yayın ve Yayınlarında Caferilere Kendi İnanç ve Kültürlerini Tanıtım İmkânı Verilmeli Düşüncesine Katılım Düzeylerinin Dağılımı

Tablo 18: Her Türlü Kitle İletişim Araçlarıyla Yapılan Dini İçerikli Yayın Ve Yayınlarında Caferilere Kendi İnanç Ve Kültürlerini Tanıtım İmkânı Verilmeli Düşüncesi

Kamuya ait, başta TRT olmak üzere her türlü kitle iletişim araçlarıyla yapılan dini içerikli, yayın ve yayınlarda Caferîlere kendi inançlarını ve kültürlerini tanıtım imkânı verilmelidir.

Ortalama(Mean): 4,5347	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli BİR FİKRİM YOK	4	2,0	2,0	2,0
KISMEN KATILIYORUM	6	3,0	3,0	5,0
KATILIYORUM	66	32,7	32,7	37,6
TAMAMEN KATILIYORUM	126	62,4	62,4	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

‘Kamuya ait, başta TRT olmak üzere her türlü kitle iletişim araçlarıyla yapılan dini içerikli, yayın ve yayınlarda Caferîlere kendi inançlarını ve kültürlerini tanıtım imkânı verilmelidir’ ifadesine katılımcı grubun %62,4’ü (126 kişi) “Tamamen Katılıyorum”, %32,7’si (66 kişi) “Katılıyorum”, %3,0’ü (6 kişi) “Kısmen Katılıyorum”, %2,0’si (4 kişi) ise “Bir fikrim Yok” şıklarını işaretledikleri görülmektedir. Verilerdeki yüzdelik oranlamalar göz önüne bulundurulduğunda örneklem grubunun %98,1’i (62,4+32,7+3,0) söz konusu ifadeye olumlu anlamda katılım gösterdikleri görülmüştür. Söz konusu ifadenin orta-

lama(mean) değeri 4,5347 ve bu değerin belirlenen puan aralığında “Tamamen Katılıyorum” ifadesine denk gelmesi katılımcı grubun ‘Kamuya ait, başta TRT olmak üzere her türlü kitle iletişim araçlarıyla yapılan dini içerikli, yayın ve yayımlarda Caferîlere kendi inançlarını ve kültürlerini tanıtım imkânı verilmelidir’ ifadesine katılma düzeylerinin çok yüksek olduğu göstermektedir.

2.15. Örneklemen Caferîlere Yurt İçinde Üniversite Dâhil Olmak Üzere Dinî Eğitim Yapabilme, Din Eğitimcisi Yetiştirebilme Fırsat ve İmkânı Verilmeli Düşüncesine Katılım Düzeylerinin Dağılımı

Tablo 19: Caferîlere Yurt İçinde Üniversite Dâhil Olmak Üzere Dinî Eğitim Yapabilme, Din Eğitimcisi Yetiştirebilme Fırsat ve İmkânı Verilmeli Düşüncesi

Caferîlere Yurt içinde üniversite dâhil olmak üzere dinî eğitim yapabilme, din eğitimcisi yetiştirebilme fırsat ve imkânı verilmelidir

Ortalama(Mean): 4,5000	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli BİR FİKRİM YOK	1	,5	,5	,5
KATILMIYORUM	4	2,0	2,0	2,5
KISMEN KATILIYORUM	10	5,0	5,0	7,4
KATILIYORUM	65	32,2	32,2	39,6
TAMAMEN KATILIYORUM	122	60,4	60,4	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

‘Caferîlere Yurt içinde üniversite dâhil olmak üzere dinî eğitim yapabilme, din eğitimcisi yetiştirebilme fırsat ve imkânı verilmelidir’ ifadesine katılımcı grubun %60,4’ü (122 kişi) “Tamamen Katılıyorum”, %32,2’si (65 kişi) “Katılıyorum”, %5,0’i (10 kişi) “Kısmen Katılıyorum”, %2,0’si (4 kişi) “Katılmıyorum” ve %0,5’i ise “Bir fikrim Yok” şıklarını işaretledikleri görülmektedir. Verilere bakıldığında örneklem grubunun %97,6’sı (60,4+32,2+5,0) Caferîlere

yurt içinde üniversite dahil olmak üzere dini eğitim yapabilme ve din eğitimcisi yetiştirebilme fırsat ve imkanının verilmesi gerektiği konusunda yüksek düzeyde olumlu anlamda bir katılım gösterdikleri görülebilmektedir. ‘Caferilere Yurt içinde üniversite dâhil olmak üzere dinî eğitim yapabilme, din eğitimcisi yetiştirebilme fırsat ve imkânı verilmelidir’ ifadesinin ortalama(mean) değerine bakılacak olursa 4,5000 olduğu ve bu değer in ise belirlenen puan aralığında “Tamamen Katılıyorum” ifadesine denk geldiği görülecektir.

2.16. Örneklemen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Özellikle Sünni Ekolun Dışındaki Ekollere Yaklaşımları Noktasında Yeterince Objektif Olmadıkları Düşüncesine Katılım Düzeylerinin Dağılımı

Tablo 20: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Özellikle Sünni Ekolun Dışındaki Ekollere Yaklaşımları Noktasında Yeterince Objektif Olmadıkları Düşüncesi

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin özellikle Sünni ekolun dışındaki ekollere yaklaşımları noktasında yeterince objektif olmadıklarını düşünüyorum

Ortalama(Mean): 3,6436	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli BİR FİKRİM YOK	16	7,9	7,9	7,9
KATILMIYORUM	15	7,4	7,4	15,3
KISMEN KATILIYORUM	54	26,7	26,7	42,1
KATILIYORUM	57	28,2	28,2	70,3
TAMAMEN KATILIYORUM	60	29,7	29,7	100,0
Toplam	202	100,0	100,0	

Tablo 20’deki verilere bakılacak olursa katılımcılara yöneltilen ‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin özellikle Sünni ekolun dışındaki ekollere yaklaşımları noktasında yeterince objektif olmadıklarını düşünüyorum’ ifadenin katılımcılar tarafından verilen cevapların yüzdelik oranlamaları şu şekil-

dedir: Katılımcıların %29,7'si (60 kişi) “Tamamen Katılıyorum”, %28,2'si (57 kişi) “Katılıyorum”, %26,7'si (54 kişi) “Kısmen Katılıyorum”, %7,4'ü (15 kişi) “Katılmıyorum” ve %7,9'u ise “Bir fikrim Yok” şıklarını işaretledikleri görülmektedir. ‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin özellikle Sünni ekolün dışındaki ekollere yaklaşımları noktasında yeterince objektif olmadıklarını düşünüyorum’ ifadesinin ortalama(mean) değeri 3,6436 ve bu değer belirlenen puan aralığında “Katılıyorum” ifadesine denk geldiği göz önünde bulundurarak örneklem grubunun %84,6'lık (60,4+32,2+5,0) gibi büyük bir kısmının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin özellikle Sünni ekolün dışındaki ekollere yaklaşımları noktasında yeterince objektif olmadıkları görüşüne olumlu anlamda katılım gösterdikleri görülmüştür.

C- UYGULAMALI ARAŞTIRMA

1. KATILIMCI GRUBUN GENEL ÖZELLİKLERİ

İsim	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek
Arslan Başaran	Erkek	55	Lise, Medrese Eğitimi	Din Âlimi/Molla
Veli Beder,	Erkek	63	Lise, Medrese Eğitimi	Din Âlimi/Molla
Cafer Başaran	Erkek	45	Lise, Medrese Eğitimi	Din Âlimi/Molla
Hasan Kanaatlı	Erkek	54	Üniversite/Yüksekokul	Araştırmacı-Yazar
Ramazan Tuzluca	Erkek	46	Üniversite/Yüksekokul	Eğitim Uzmanı
Ziya Zakir Acar	Erkek	53	Üniversite/Yüksekokul	Eğitim Uzmanı
Hüseyin Yeşil	Erkek	57	Lise, Medrese eğitimi	Din Âlimi/Molla/Iğdır Ehl-i Beyt Mektebi Din Adamları Derneği Başkanı
Behlül Salmanlı	Erkek	39	Lise	Din Alimi/Iğdır Ehl-i Beyt Âlimleri Derneği Başkanı
Ali Galip Seçilmiş	Erkek	36	Üniversite/Yüksekokul	Öğretmen
Zeynep Ablak	Kadın	46	Üniversite/Yüksekokul	Öğretmen
Nurcan Budanur	Kadın	45	Üniversite/Yüksekokul	Öğretmen
Ramazan Bulut	Erkek	46	Lise	Esnaf
Cafer Baydemir	Erkek	45	Lise	Esnaf
Recep Güzel	Erkek	52	Lise	Esnaf
Fatma Zehra Yıldız	Kadın	52	Lise	Ev Hanımı

Yukarıdaki tabloda katılımcı grubumuzun genel özellikleri verilmiştir. Tablodaki verilere bakıldığında katılımcı grubumuzun 12'si (%80) erkek, 3'ü (%20) bayan olmak üzere toplamda 15 (%100) kişiden oluştuğu görülmektedir. Erkek sayısının kadın sayısından çok olduğu görülmektedir. Örneklem grubu seçilirken kadın ve erkek sayısının dengelenmesi gözetilmemiştir. Örneklem grubunda Özellikle Caferi toplumunu temsilen toplumda saygın bir

kişiliğe sahip kanaat önderleri, Din âlimleri, Caferi toplumunu temsilen kurulan derneklerin başkanları, Caferi mezhebine mensup tanınmış eğitimcilere yer verilmesine dikkat edilmiştir. Katılımcı grubun tamamının (%100 eğitim düzeyi lise ve üstü olduğu görülmektedir. Katılımcı grubun %60'ı (9 kişi) lise düzeyinde bir eğitime sahiptir. Lise düzeyinde bir eğitime sahip olan kişilerden yarıya yakını (4 kişi) ayrıca örgün eğitimin dışında medreselerde din eğitimi aldıkları görülmektedir. Katılımcı grubun %40'ı ise (6 kişi) üniversite/yüksekokul mezunudur. Katılımcı grubun meslek dağılımına bakıldığında katılımcıların %33,3'ü (kişi) din âlimi/molla, %20 (3 kişi) araştırmacı-yazar, Eğitim Uzmanı, %20 (3 kişi) öğretmen, %20'si (3 kişi) esnaf, % 6,7'si (1 kişi) ev hanımı olduğu görülmektedir. Din âlimi/molla, eğitim uzmanı ve araştırmacı-yazar olan kişiler Caferi toplumunda saygın bir kişiliğe sahip kanaat önderi sayılabilecek kişilerdir.

2. ELDE EDİLEN BULGULARIN İÇERİK ANALİZİ

Farklı dini kimliklerin toplumsal sorunlarından birisi de şüphesiz ki din eğitimi ve öğretimi alanındadır. Günümüzde farklı dini kimliklere mensup bireylerin dini kimliklerinin din eğitimi ve öğretiminde temsil edilmesi ile ilgili taleplerini ön planda tuttukları görülmektedir. Bünyesinde barındırdığı farklı dinsel kimliklerin gözetilmesi, haklarının verilmesi, özgür ve serbest bir biçimde kendi kültür ve inançlarını yaşamaları ve öğrenmeleri için uygun ortamların oluşturulması noktasında birçok adımların atıldığını ve eksiklerin de giderilmesi için gayretlerin sarf edildiği görülebilmektedir. Bu yönüyle gerek dini gerekse kültürel alanda farklı birçok mozaığı bünyesinde barındıran Türkiye'nin eskiye nazaran farklılıklara bakış açısının değiştiği söylenebilir. Örnek olarak Farklı bir dini kimliğe sahip Alevilerin din eğitimi ve öğretimi alanında dile getirdikleri taleplerinin dikkate alınarak Aleviliğin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde temsil edilmesinin sağlanması bu yönde atılan önemli adımlardan biri

olmuştur. Alevilerin bu yöndeki taleplerinin ön plana çıkması ve taleplerinin karşılık bulması, diğer farklı dini kimliklerin de özellikle din eğitimi ve öğretimi alanında taleplerde bulunmaları için bir model oluşturduğu söylenebilir.

Türkiye'nin farklı alt kültür grubundan biri de Caferilerdir. Caferilerin son yıllarda özellikle din eğitiminde kendilerinin de temsil edilmesi, kendi inanç, ibadet ve kültürel öğelerinin öğretilmesi ve tanıtılması yönündeki taleplerinin olduğu görülebilmektedir. Örneğin Caferi toplumunu temsilen Ehlibeyt âlimlerinin Grand Anka Otel'de 13 Mart Cumartesi 2010 tarihinde yaptıkları çalıştayın sonunda taleplerini bir bildirgeyle kamuoyuna duyurmuşlardır. Ülkemizin farklı yerlerinden gelen ve yüz civarı Ehl-i Beyt âliminin katıldığı çalıştayda, temsil kurulu tarafından oluşturulan metnin gözden geçirilerek okunmasıyla birlikte müzakereler yapıldıktan sonra temsil kurulu adına Selahattin Özgündüz'ün basın mensupları ve Türkiye kamuoyuyla paylaştığı bildirmede eşitlik ilkesi gereği Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kitaplarında Caferilikle ilgili bilgilerin de yer alması, Caferi mezhebi mensupları tarafından hazırlanacak metnin okutulan din dersi kitaplarına alınıp objektif bir biçimde öğretilmesi, bunun anayasal güvence altına alınmasının sağlanması, Caferilere yurt içinde üniversite dâhil olmak üzere dinî eğitim yapabilme, din eğitimcisi yetiştirebilme fırsat ve imkânının verilmesi, kamuya ait, başta TRT olmak üzere her türlü kitle iletişim araçlarıyla yapılan dini içerikli, yayın ve yayımlarda Caferîlere kendi inançlarını ve kültürlerini tanıtım imkânının verilmesi, okul dışında gerçekleştirilen yaygın din eğitiminin gerçekleştirilmesi noktasında Caferilere maddi ve manevi anlamda gerekli bütün imkân ve kolaylıkların sağlanması gibi taleplerin bulunduğu görülmektedir.¹⁵²

2.1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Caferiliğin Temsil Edilmesi Talebi

Iğdır ilinde Caferi mezhebine mensup 15 kişilik bir katılımcı grupla yapılan yüz yüze görüşmelerde katılımcılara yönelttiğimiz “DKAB ders müfredatında Caferiler yeteri kadar temsil ediliyor mu? Yeteri kadar temsil edilmediğini düşünüyorsanız bu konudaki görüş ve talepleriniz neler olabilir? Soruları temelinde elde ettiğimiz ham verileri analiz ederek katılımcıların konuyla ilgili ifadelerini aşağıda verdik.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde mezhepsel çoğulculuğun göz ardı edildiğini, farklılıkların temsil edilmesi noktasında sıkıntıların olduğunu, Sünni ekolün merkez alınarak Sünni İslam anlayışının benimsenip başka dini görüşlerin Sünni İslam anlayışına uygun görülmediğinden bu farklı dini anlayışların görmezden gelindiği şeklinde kaynak kişilerimizin konuya ilişkin aşağıda verdiğimiz görüşlerinden anlıyoruz.

“Din eğitimi verilirken maalesef belli bir mezhebin görüşü merkez alınarak veriliyor. Din kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine baktığımızda Caferilerle ilgili bilgiler yok denecek kadar azdır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin kapsayıcı olması gerekir. Başta Caferiler olmak üzere Bütün mezhep mensupları din kültüründe kendilerinden bir parça bulması gerekir. (A. Başaran, Y:55,Din Âlimi, Mart 2015)

“Caferiliğe Din Kültürü ve ahlak Bilgisi derslerinde Yeteri kadar yer verilmediğini düşünüyorum. Yer verilmemesinin nedenini diyanet ve devletin Sünni İslam anlayışını benimseyip başka görüşleri islam anlayışına uygun görmemelerinden kaynaklandığını ve devletin dini seçmemizi değil tüm vatandaşlarına eşit hizmet vermesi gerektiğini düşünüyorum.”(A. G. Seçilmiş, Yaş:36, Öğretmen, Mart2015)

“Türkiye’de Sünni mezhep doktrinlerinden farklı olarak birçok din anlayışı vardır. Sünni doktrinlerin ağırlıkta olduğu bir din eğitimi var. Din Kültürü ve

---

¹⁵² http://www.zevnebiye.com/Caferiler_taleplerini_acikladi/html Erişim tarihi: 27.01.2015

Ahlak Bilgisi dersinde Caferiliğe yeterince yer verilememektedir.”(Z.Z. Acar, Y:53, Eğitim Uzmanı, Mart 2015)

“Din eğitimde özellikle Sünni ağırlıklı bir eğitim söz konusudur. Türkiye’de belki Sünniler ağırlıkta olabilir ama diğer mezhepler de göz ardı edilmemelidir. Tüm kesimler bu dersten kendi din anlayışından bir parça bulması lazımdır. ”(Tuzluca, Y:46, Eğitim Uzmanı, Mart 2015)

“Şuandaki din eğitimi müfredatı farklı kesimlerin isteklerini karşılamamaktadır. Bu farklı kesimlerden biri olan Caferilik din kitaplarında yeteri kadar yer bulmamakta kanaatimce.”(Yeşil, Y:57, Iğdır Ehl-i Beyt Mektebi Din Adamları Derneği Başkanı, Mart 2015)

“Din Kültürü ve ahlak Bilgisi ders müfredatı herkesin inandığı şekilde bölgelelerin hassasiyeti ve inançsal yapısı göz önünde bulundurularak içtihatlarla göre yeniden yapılandırılması gerekir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi’nin şuan mevcut yapısı maalesef yeteri kadar farklı kesimlerin hassasiyetlerini ve inançsal yapısını gözettiği söylenemez. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde Caferilikle ilgili yeterince bilgi olmamakla beraber konulmasını da elbette ki arzularız.”(Salmanlı, Y:39, Iğdır Ehl-i Beyt Âlimleri Derneği Başkanı, Mart 2015)

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi tek bir mezhebi esas alıp diğerlerini görmezlikten gelmemelidir. Din derslerinde Caferilik mezhebinin yeteri kadar yer verildiği söylenemez.”(Beder, Y:63, Din Âlimi, Mart 2015)

“Oğlum: “Caferilikle ilgili hiçbir şey anlatılmıyor” diyor. Ben bundan rahatsızım. (Bulut Y:46, Esnaf, Mart 2015)

Din dersinde Caferi mezhebinin temsil edilmediğini biliyorum. Öğrencilik yıllarımda Caferilik namına hiçbir şey görmedim. (Baydemir, Y:45, Esnaf, Mart 2015)

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatı farklı dini düşünce ve anlayışları temsil etme yönüyle çok kısıtlıdır. Ben Caferi mezhebine mensubum. Caferilik yeterince tanıtılmamaktadır. (Ablak, Y:46, Öğretmen, Mart 2015)

Caferiliğin DKAB dersi müfredatına yansıtılmamasının insan haklarına aykırı olduğu, bu durumun Caferileri ötekileştirdiği ve kendilerinin Caferi olmaları hasebiyle de bu durumdan rahatsız oldukları kaynak kişilerin aşağıda verilen ifadelerinden anlaşılmaktadır.

“Din eğitimi verilirken bir mezhebin görüşü, anlayışı verildiğinde ve diğer mezheplerin görüşleri verilmediğinde bir ülkenin eşitlik, hak ve adalet prensipleriyle asla bağdaşmaz. Zira devlet okullarında biz Caferilerin çocukları da okumaktadır. (C. Başaran, Y:45, Din Âlimi, Mart 2015)

Bana göre dört hak mezhep anlayışının aşılması, çatışmayı körükleyecek bir anlayış olmaması lazımdır. Bir mezhebin “hak” diğerlerinin “batıl” kabul edildiği anlayışlar tamamıyla ötekileştirme ve ayrıştırmadır.”(Tuzluca, Y:46, Eğitim Uzmanı, Mart 2015)

“Oğlum “Caferilikle ilgili hiçbir şey anlatılmıyor” diyor. Ben bundan rahatsızım.” (Bulut Y:46, Esnaf, Mart 2015)

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi tek bir mezhebi esas alarak diğerlerini görmezlikten gelmektedir.”(Beder, Y:63, Din Âlimi, Mart 2015)

Okullarda verilen dini bilginin tek bir mezhep anlayışına göre verilmesi ve farklı dini anlayışların Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde temsil edilmemesi farklı dini kesimlerin alternatif din eğitimlerine yönelmelerine neden olabilmektedir. Gerek aileden gerekse çevre(Camii, Müctehid, İmam, Molla)’den bu din eğitimi eksikliği giderilmeye çalışılmaktadır. Konuyla ilgili Iğdır ilinde Caferi kesimden oluşan bir katılımcı grupla yapılan bir araştırmada katılımcılara Dini eğitimi ile bilgileri nereden aldıkları sorusu yöneltilmiş ve bu soruya

karşılık katılımcı grubun verdikleri cevapların dağılım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

<i>Din adamı</i> %	<i>Aile</i> %	<i>Okul</i> %	<i>Kendim %</i>	<i>Cevapsız</i> %	<i>Toplam</i> %
37,3	26,7	8,6	5,9	21,5	100

Dini eğitimi ile bilgileri nereden aldıkları sorusuna karşılık katılımcı grubun verdikleri cevapların dağılım oranlarına bakıldığında %37,3'ü dini eğitimini müctehid-imam-molladan aldığını, %26,7'si aileden aldığını, %8,6'sı okuldan % 5,9'u ise kendi çabalarıyla öğrendiğini belirtmişlerdir.¹⁵³ Katılımcı grubun verdikleri cevaplara bakılacak olursa katılımcıların büyük çoğunluğunun din eğitimi okul dışında aldıklarını belirtmişlerdir. Yaptığımız ankette de örneklem grubumuzun %87,7'si (40,6+32,7+14,4) dini konularla ilgili bilgileri Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinden çok aile ve çevresinden aldıkları konusunda olumlu yönde cevap verdikleri görülmektedir.

Yaptığımız yüz yüze görüşmeyle Katılımcıların okul dışında kendi çevresinde dini eğitimi almaya yönelmelerinin sebepleri irdelendiğinde katılımcılar, okullarda verilen dini eğitimin Sünni ekole göre verildiğini ve kendi mezhepleriyle ilgili yeteri kadar bilgi verilmediğini ön planda tuttıkları görülebilmektedir. Bu durum ise Gerek kendilerinin gerekse çocuklarının okul dışında müctehid, molla, ailelerinden veya kendi çabalarıyla dini eğitimlerini almaya veya vermeye yönelmelerine sebep olabilmektedir. Katılımcıların aşağıda verilen ifadelerinden de bu durum anlaşılmaktadır.

¹⁵³ Sefer Yavuz, "Bir Karizmatik Otorite Örneği Olarak İmamet ve Mehdi Anlayışı: Türkiye Caferileri (İğdır Örneği)", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:15, Sayı:25 (2014/1), s. 21. Ss. 1-35

“Din eğitimi verilirken maalesef belli bir mezhebin görüşü merkez alınarak verilmektedir. Din kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine baktığımızda Caferilerle ilgili bilgiler yok denecek kadar azdır. Doğal olarak Caferi toplumu okullarda verilen din dersinde kendi mezhep anlayışlarının öğretilmediği ve kendi çocuklarının bu yönde yeteri kadar dini eğitimi almadıklarını düşünerek tercihini okul dışındaki din eğitiminden yana kullandıkları kanaatindeyim. Çocuklarını bir din âlimi olarak yanımıza yani camilere Caferi mollaların yanına göndermektedirler.(A. Başaran, Y:55,Din Âlimi, Mart 2015)

Şuandaki din eğitimi müfredatı farklı kesimlerin isteklerini karşılamamaktadır. Bu farklı kesimlerden biri olan Caferilik din kitaplarında yeteri kadar verilmemektedir. Caferiler genellikle dini konularla ilgili bilgileri kendi çabalarıyla ya da müctehid veya din adamlarının yanında ders alarak elde etmektedirler.”(Yeşil, Y:57, Iğdır Ehl-i Beyt Mektebi Din Adamları Derneği Başkanı, Mart 2015)

Din eğitiminin dini sosyalleşmenin önemli ajanlarından olan okul eğitimiyle alınmamasının büyük bir eksiklik olduğunu vurgulamak gerekir. Katılımcıların aşağıda verilen görüşleri irdelendiğinde Katılımcıların, Okullarda verilen din eğitimi ve öğretiminde Caferiliğe de yer verilmesi, bu eksikliğin dini sosyalleşmenin önemli ajanlarından olan okul eğitimiyle ortadan kaldırılması, Caferiliğin özelde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde temsil edilmesi gerektiği şeklinde bir talepte bulundukları anlaşılmaktadır. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına Caferilikle ilgili konular dâhil edilsin ve bu hak da bir şekilde koruma altına alınsın istiyorum” (A. Başaran, Y:55,Din Âlimi, Mart 2015)

Başta Caferiler olmak üzere Bütün mezhep mensupları din kültüründe kendilerinden bir parça bulması gerekir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatı-

na Caferilikle ilgili konular dâhil edilsin ve bu hak da bir şekilde koruma altına alınsın istiyorum” (A. Başaran, Y:55, Din Âlimi, Mart 2015)

Din eğitimi ve öğretimde yani Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde Caferiliğin de müfredata dâhil edilmesi gerekir.” (C. Başaran, Y:45, Din Âlimi, Mart 2015)

Caferiliğin de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde temsil edilmesi gerekir.” (Acar, Y:53, Eğitim Uzmanı, Mart 2015)

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi Caferileri de kapsayacak şekilde herkesime hitap etmelidir.” (Tuzluca, Y:46, Eğitim Uzmanı, Mart 2015)

Şuandaki din eğitimi müfredatı farklı kesimlerin isteklerini karşılamamaktadır. Bu farklı kesimlerden biri olan Caferilik din kitaplarında yeteri kadar verilmemektedir. Caferilikle ilgili bilgilerin verilmesi gerektiğini savunuyorum.” (Yeşil, Y:57, Iğdır Ehl-i Beyt Mektebi Din Adamları Derneği Başkanı, Mart 2015)

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde Caferilikle ilgili yeterince bilgi olmakla beraber konulmasını da elbette ki arzularız. Arzuladığımız bu hakkın ayrıca yasalarla güvence altına alınmasını da gerekli görüyoruz.” (Salmanlı, Y:39, Iğdır Ehl-i Beyt Âlimleri Derneği Başkanı, Mart 2015)

Din derslerinde Caferiliğe ait bilgilerin olması temennimizdir.” (Beder, Y:63, Din Âlimi, Mart 2015)

Kendi çocuğumun bu derste mensup olduğu mezhebi öğrenmesini elbette isterim.” (Bulut Y:46, Esnaf, Mart 2015)

Ben, mezhebim ile ilgili bilgi verilmesini çocuğumun benim mezhep anlayışımı bilmesini isterim.” (Baydemir, Y:45, Esnaf, Mart 2015)

Madem çocuğum bu dersi görüyorsa Caferiliği tanıtıcı bilgilerin olması ve benim böyle bir talepte istekte bulunmam kadar doğal bir şey yoktur.” (Güzel, Y:52, Esnaf, Mart 2015)

“Bir Caferi olarak Caferiliğin de din dersinde temsil edilmesi taraftarıyım. (Ablak, Y:46, Öğretmen, Mart 2015)

Konuyla ilgili 202 kişiden oluşan örneklem grubuna da uyguladığımız bir ankette de katılımcı grubumuza yönelttiğimiz ‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında Caferilik de temsil edilmelidir’ ifadesine Katılımcıların %97,9’luk (%67,3+%25,2+%5,4) tamamına yakını kısmı olumlu anlamda katıldıkları da görülmüştür.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına dâhil edilmesi gereken Caferilikle ilgili bilgilerin Caferi mezhebine mensup âlim veya din adamları tarafından hazırlanması ve Din Kültürü ve Ahlak bilgisi ders müfredatının hazırlanması aşamasında sürece Caferi mezhebine mensup âlim veya din adamlarının da dâhil edilmesi talebinin olduğu katılımcı grubun aşağıda verilen ifadelerinden anlaşılmaktadır.

“Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde Caferilikle ilgili yeterince bilgi olmamakla beraber konulmasını arzuladığımız gibi konunun hangi şekilde konulacağı ile ilgili Caferilerin görüşleri alınmalıdır.” (Salmanlı, Y:39, Iğdır Ehl-i Beyt Âlimleri Derneği Başkanı, Mart 2015)

“Caferilikle ilgili bilgilere yer verilmesi durumunda taslağın hazırlık aşamasında Caferi din bilginlerinin konuyla ilgili görüş ve düşünceleri muhakkak alınmalıdır. En sağlıklı yol budur.” (Yeşil, Y:57, Iğdır Ehl-i Beyt Mektebi Din Adamları Derneği Başkanı, Mart 2015)

“Kök değerlerde bir farklılık yok. Din dersinde temel İslami değerler bütün din anlayışlarında ortaktır. Fakat farklılık arz eden konular Caferilerin önderleri,

önde gelen din âlimleri tarafından hazırlanması ve bu haliyle müfredata dâhil edilmesi daha doğru olur.” (Acar, Y:53, Eğitim Uzmanı, Mart 2015)

“Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde Müfredata dâhil edilecek Caferilik ile ilgili konuların da Caferilerce hazırlanması gerektiği görüşündeyim.” (C. Başaran, Y:45, Din Âlimi, Mart 2015)

“Eğer Caferilikle ilgili konular Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi müfredatında yer verilecekse Caferilikle ilgili bölümün bizzat Caferi din âlimleri tarafından hazırlanması taraftarıyız.” (A. Başaran, Y:55, Din Âlimi, Mart 2015)

Örneğin Caferilerin “İmamet”, “Adalet”, “Mehdilik”, “Velayet’i Fakih/ Fakih’in Velayeti” anlayışına daha fazla yer verilmesini arzu etmeleri gayet doğaldır. Fakat bu konulara ya hiç yer verilmez ya da yanlış ve Caferilerce asla kabul edilmeyen yanıltıcı bilgiler verilebilmektedir. Eğer Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına Caferilikle bu konuların dâhil edilmesi durumunda bu konularla ilgili bilgilerin Caferilere danışılarak hazırlanması ve öğretiminin buna göre yapılması isteğimizdir.” (Kanaatlı, Y:54, Araştırmacı-Yazar, Mart 2015)

202 kişiden oluşan bir örneklem grubuna uyguladığımız ankette de konuyla örneklem grubunun %94,1’i (52,5+34,2+7,4) ‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi müfredatının hazırlanması aşamasında sürece Caferi din âlimleri de dâhil edilmelidir.’ İfadesine olumlu yönde katılım gösterdikleri görülmüştür.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Yukarıda verilen ifadelerden de hareketle katılımcılarımız, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde mezhepsel çoğulculuğun göz ardı edildiğini, farklılıkların temsil edilmesi noktasında sıkıntıların olduğunu, kendi mezhepleri olan Caferiliğin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi müfredatına yansıtılmamasının insan haklarına aykırı olduğunu, bu durumun kendilerini ötekileştirdiği ve kendilerinin de bu durumdan rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca okullarda verilen dini eğitimin kendileri açısından

yetersiz olduğu için de dini konularla ilgili bilgileri okul dışında kendi çevrelerinden elde ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu eksikliklerin dini sosyalleşmenin önemli ajanlarından olan okul eğitimiyle ortadan kaldırılması ve kendi mezheplerinin de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde temsil edilmesi gerektiği yönünde talepte bulundukları görülmektedir.

2.2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatında Yer Verilmesi Gereken Caferilikle İlgili Bilgilerin İçeriğine İlişkin Talepler

Kaynak kişilere yönelttiğimiz “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına Caferilikle ilgili -size göre- dâhil edilmesi gereken konular neler olabilir?” Sorusu temelinde kaynak kişilerden elde ettiğimiz ham verilerden hareketle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına dâhil edilmesi gereken konuların inanç, ibadet ve kültürel değerlerle ilgili olduğu görülebilmektedir.

2.2.1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatında Caferilere özgü kültürel öğelere yer verilmesi

Her toplum kendi geleceği ile ilgili felsefi düşünceler geliştirirken, bireylerinin kültürel değerlere bağlı olarak yetişmelerini dikkate alır. Din öğretilmeden bireylere toplumun değerlerini tam olarak tanıtır ve benimsetmek mümkün değildir.¹⁵⁴ Dinin anlaşılması ve yorumlanması esasen toplumların düşünce ve anlayış formlarına bağlı olarak gerçekleşir. Bu formlar kültürün de oluşmasının temel kaynaklarıdır. Belli bir din anlayışına sahip bir toplumun din anlayışına bağlı olarak şekillenmiş kendine has bir kültürü de oluşabilmektedir. Bir toplumun din veya din anlayışının öğretilmesi o topluma özgü kültürel değerlerin tanıtılması ve benimsetilmesinin sağlanması açısından da önemlidir.

---

¹⁵⁴ Hüseyin Yılmaz, “Alevîlik-Sünnîlik Açısından Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersleri”, *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIII/2, (2009), ss. 189-209, s. 193

Bugün Türkiye Caferilerine bakıldığında millet, vatan, bayrak, dil, din, adet, gelenek vb. gibi kültürün asli unsuru olan özelliklerde Türk toplumu ile aynı kategoride olduğu görülebilmektedir.¹⁵⁵ Ancak farklı bir din anlayışına sahip olmalarından ötürü kendilerine has bir kültürlerinin de oluştuğu söylenebilir. Örnek olarak bazılarını şu şekilde verebilmek mümkündür: Caferiler tarafından Matem ayı kabul edilen Muharrem ayında “Aşura Günü” etkinlikleri yapılır. Bu etkinliklerde Kerbela’da şehit düşen başta Hz Hüseyin olmak üzere Ehl-i Beyt’in diğer fertleri için yaslar tutulur. “Aşura günü” etkinlikleri, Caferilere has birçok unsuru da bünyesinde barındırmaktadır. Şaban ayının 15. Günü Caferiler için önemli bir gündür. Bu gün 12. İmam olarak kabul edilen İmam Mehdi’nin doğum günü olarak kabul edilir. Şaban ayının 15. Günü bayram havasında geçer ve birçok etkinlikler düzenlenir. Hz Ali’nin halife tayin edildiği gün olarak kabul edilen ve “Gadir-i Hum” olayının gerçekleştiği gün bayram günü kabul edilir ve çeşitli etkinlikler düzenlenilir. Yine Mart ayının başından başlanarak 21 Marta kadar devam eden “Nevruz Bayramı” etkinlikleri yapılmaktadır. Bu kapsamda yapılan ateş yakma ve ateşin üzerinden atlama olarak bilinen “Alav-alav”ın yapılması, küçük saksılarda buğdaylar yetiştirilip evin bir köşesine konulan ve “Semen yetiştirmek” olarak bilinen çeşitli etkinlikler düzenlenilmektedir. “Yedi levin”, “İğne atma” gibi etkinlikler diğer etkinlik çeşitleridir. Özellikle Caferiler için çok büyük öneme sahip olan ve Hac ziyaretinin dışında kutsal olarak kabul edilen Kerbela ve Meşhed gibi yerlerin ziyareti de Caferilerin kültüründe yer edinmiştir. Yine Ölüler için ihsan çadırlarının açılarak ölümler için hayır verme anlamında ihsanların dağıtılması gibi dini ve milli anlamda çeşitli kültürel özelliklere sahip olan Caferilerin, bu kültürel özelliklerinin tanıtılması, öğretilmesi ile ilgili taleplerde bulundukları görülmektedir.¹⁵⁶ Örneğin saha araştırmamızda kaynak kişilerimizden elde edilen

---

¹⁵⁵ Yeller, s. 46.

¹⁵⁶ Koç, s. 95-98

verilere bakıldığında böyle bir talebin ön planda tutulduğu görülebilmektedir. Kaynak kişilerin konuyla ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Caferilerde büyük bir yer edinmiş Kerbela olayı ve aşûra günü etkinliklerine ayrıca yer verilmelidir” (C. Başaran, Y:45, Din Âlimi, Mart 2015)

“Biz Caferilerde nevrüz etkinlikleri çok renkli geçmektedir. Bir bayram havasında geçen bu etkinlikler Caferilere has olan özellikleriyle çocuklarımıza öğretilir” (Acar, Y:53, Eğitim Uzmanı, Mart 2015)

“Gadir-i Hum olayında Hz Ali’nin imametinin Hz Peygamber tarafından ilan edildiği önemli bir olaydır. İmamet, Caferilerde önemli mesele olduğu için bu önemli olaydan da doğru bir şekilde bahsedilmesi, bilgi verilmesi gerektiğini düşünüyorum.” (A.G. Seçilmiş, Yaş:36, Öğretmen, Mart 2015)

“Aşûra günü bizim için matem günüdür. Matem ayı Muharrem ayı ve bu ayda olan Aşûra gününün Caferiler için anlam ve önemine yer verilmesini de çok isterim” (Güzel, Y:52, Esnaf, Mart 2015)

“Kerbela, Meşhed ve Necef gibi yerler bizim için kutsiyeti olan yerlerdir. Bu yerlerle ilgili bilgilerin verilmesi bizim için önemlidir.” (Yıldız, Y:52, Ev Hanımı, Mart 2015)

2.2.2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatında inanç ve ibadet konularında Caferilerin Din anlayışına da yer verilmesi

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatı mezhepler üstü bir yaklaşımları hazırlanmıştır. Özellikle İnançla ilgili konularda mezhepler arasında ciddi manada anlayış farklılıkları olmamıştır. Ancak özellikle ibadet konusunda bu anlayış farklılıkların belirginleştiğini söylemek mümkündür. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatında ibadetlerin uygulanışında özellikle Sünni-Hanefi eksenli bir anlayışın hâkimdir. Bu durum ise Farklı dini kesimler tarafından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına yönelik eleştirilerin yapılmasına neden olabilmektedir.

Katılımcı grubumuzun aşağıda verilen ifadelerine bakılacak olursa Ehl-i Beyt, Velayet, İmamet, Adalet, Humus, on iki imam, Caferiler özgü farklılıklarıyla namaz, abdest, Ezan gibi ibadet ve uygulamalar, Mehdi inancı gibi konuların Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına dahil edilmesi gereken konular olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcı grubun konuyla ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Caferilerin Kur’an ve Sünnet’ten sonra örnek aldıkları ve değer kabul ettikleri insanlar, İslam peygamberi Hz.Muhammed (s)’in ehl-i beyti’dir(ev halkıdır). Diğer bir ifadeyle Caferiler, Kur’an ve sünnet’i dar anlamda Ehl-i beyt üzerinden anlamaya ve yaşamaya çalışırlar sahabe üzerinden değil. Bundan dolayı hem Sünni hem de Caferilerin Kur’an’ın tertemiz olduklarına, hata ve kusurlardan münezzeh bulunduklarına şahitlik ettikleri Ehl-i beyt’e daha fazla yer verilmesini arzu etmektedirler. Biz Caferiler olarak “İmamet”, “Adalet”, “Mehdilik”, “Velayet’i Fakih/ Fakih’in Velayeti” anlayışına daha fazla yer verilmesini arzulamaktayız. Fakat bu konulara ya hiç yer verilmez ya da yanlış ve Caferilerce asla kabul edilmeyen yanıltıcı bilgiler verilmektedir.” (Kanaath, Y:54, Araştırmacı-Yazar, Mart 2015)

“Caferiliği diğer İslami mezheplerden farklı kılan Hz. Peygamber efendimizin günah ve hatadan masum olduğu ve Hz. Ali (as) ile birlikte 12 imam inancı gibi temel değerler anlatılmalı ve namaz, abdest konusu gibi ibadetler Caferilere özgü farklılıklarıyla anlatılmalı ve Zekat’ın yanında Humus ibadetinin de anlatılması temennimdir”(A.G. Seçilmiş, Yaş:36, Öğretmen, Mart 2015)

“Caferiliğin gerek inançsal gerekse ameli boyutta bütün görüşlerinin dâhil edilmesi gerekir. Namazın kılınıştan tutun abdestin alınışı, imamet, Ehl-i Beyt ve imamlarımızın ahlakının öğretilmesi gerekir.”(A. Başaran, Y:55,Din Âlimi, Mart 2015)

“Aslında gerek inançsal gerekse fıkhi boyutta Sünnilerle ortak noktamız çok fakat bizi Sünnilerden ayıran gerek inançsal gerekse ameli boyuttaki farklılıklarımız Din Kültürü ve ahlak Bilgisi ders müfredatına dâhil edilip öğretilmelidir. Farklılık arz eden konulardan birkaç örnek vermek gerekirse; namazın kılınışı şekli, ezanın okunuşu, abdestin alınışı, humus, imamet”(C. Başaran, Y:45, Din Âlimi, Mart 2015)

“Kök değerlerde bir farklılık yok. Din dersinde temel İslami değerler bütün din anlayışlarında ortaktır fakat farklılık arz eden konular karşılaştırmalı olarak verilebilir. Özellikle Caferiliği tanıtıcı bilgilerin verilmesi gerekir. Caferiliğin ittikadi ve fıkhi meseleleri bulunmaktadır. Örneğin Ehl-i Beyt unsuru Caferilerde çok önemlidir. Temennim Caferilikle ilgili bilgiler Ehl-i Beyt temelli bir içerikle düzenlenip farklı meseleler de dâhil edilerek verilmesi yönündedir.” (Acar, Y:53, Eğitim Uzmanı, Mart 2015)

“Bana göre dahil edilmesi gereken konuların başında Ehl-i Beyt, Hz Ali’nin imamlığı, 12 imamımız ve Caferilere göre başta namaz olmak üzere diğer ibadetlerin uygulanışı dahil edilmelidir.” (Güzel, Y:52, Esnaf, Mart 2015)

İğdır ilinde 202 kişiden oluşan bir örneklem grubuna uyguladığımız bir ankette de konuyla ilgili katılımcılara yönelttiğimiz ‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kitaplarında Caferiliğe özgü inanç, ibadet ve kültürel öğelere yer verilmiştir.’ İfadesine katılımcılarımızın %100’ünün (69.8.0+25,2+5,0) olumlu anlamda bir katılım gösterdikleri de görülmüştür.

2.3. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Konumuyla İlgili Talepler

Farklı dini kesimlerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin konumunun ne olması gerektiği ile ilgili görüşleri irdelendiğinde genel olarak üç görüşün ön plana çıktığı görülebilmektedir. Bu görüşler şunlardır: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin okulların müfredatından çıkarılması yani kaldırılması, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin okullarda seçmeli bir ders olarak verilmesi, Din

Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin farklı dini kesimleri de temsil edecek şekilde düzenlenerek okullarda zorunluluğun devam ettirilmesi şeklindedir.

Katılımcılarımıza aşağıda verdiğimiz öncüllerden kendi görüşlerine uygun olanını işaretlemelerini ve işaretledikleri öncülü niçin tercih ettiklerini kısaca açıklamalarını istedik. Katılımcılarımıza yönelttiğimiz öncüller şunlardır:

( ) Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi okullardan kaldırılmalıdır.

( ) DKAB dersi okullarda verilmeli fakat seçmeli olmalıdır

( ) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, Caferiliği de temsil edecek şekilde düzenlenerek okullarda zorunluluğun devam ettirilmelidir.

Katılımcılara yöneltilen bu soru bağlamında elde edilen görüşler irdelendiğinde katılımcıların ‘Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi okullardan kaldırılmalıdır.’ Öncülünü hiç tercih etmedikleri görülmüştür. Diğer iki öncülün tercih edildiği ve tercih edilen bu öncüllerin niçin tercih edildiği katılımcıların ifadelerinden hareket edilerek ortaya konulmuştur.

2.3.1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin okullarda seçmeli olması

“Bir Müslüman ülkede yaşıyorsak din dersi verilmeli fakat seçmeli ders şeklinde olmalıdır. Kendi çocuğumun hangi mezhebi veya düşünceyi seçeceğine karar vermem. Çocuğum kendi tercihlerinde özgürdür.”(Güzel, Y:52, Esnaf, Mart 2015)

“Din ve genel ahlak kurallarının verilmesi aileden başladığı ve din eğitimi etkileyen asıl etkenlerden biri aile olduğu için bu dersin verilmesi aile tarafından seçilmelidir. Verilen eğitimin etkililiği ailenin dine yaklaşımıyla doğru orantılı olduğunu düşünüyorum.”(A. Galip Seçilmiş, Yaş:36, Öğretmen, Mart 2015)

“Din dersi okullarda seçmeli hale getirilmelidir. Çünkü ben çocuğumun tek bir mezhebin anlayışıyla oluşturulmuş bir dersi alması taraftarı değilim.” (Budanur, Y:45, Öğretmen, Mart 2015)

“Din dersinin olması lazımdır ancak seçmeli olmalıdır. İnanç özgürlüğünü savunuyoruz. Herkes istediği şeyi seçsin.” (Baydemir, Y:45, Esnaf, Mart 2015)

“Türkiye’de farklı inançtan birçok kesim var. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi seçmeli olması durumunda isteyen seçer istemeyen seçmez. Kendi inancı veya mezhebi ile ilgili bilgi verilmeyen bir dersin zorunlu tutularak okutulması etik açısından doğru değildir.” (Yıldız, Y:52, Ev Hanımı, Mart 2015)

Yukarıda verilen ifadelerden hareketle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin niçin seçmeli ders olarak verilmesi gerektiği ile ilgili kaynak kişilerin görüşleri değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: Belli bir mezhebin anlayışıyla oluşturulmuş bir dersin başka mezhep anlayışlarından olanlara öğretilmesi kabul edilmemektedir. Ayrıca belli bir görüş veya anlayışın kendi çocuklarına kabul ettirilmesinin doğru olmadığı, çocuklarının kendi özgür iradeleriyle kendi kararlarını kendilerinin özgür bir şekilde verebileceği, seçimlerini kendilerinin özgür bir şekilde yapabilecekleri bir ortamın oluşturulması adına DKAB dersinin seçmeli olması gerektiği görüşü ön planda tutulmuştur.

2.3.2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin okullarda zorunluluğunun devam ettirilmesi

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 18.Maddesi ile *din ve vicdan özgürlüğü* garanti altına alınmıştır. Bu maddeyle bireylere kendi dini inançlarını öğrenme, öğrendiklerini özgür bir şekilde ifade etme ve uygulama hakkı tanınmıştır. Aynı hüküm, benzer ifadelerle uluslararası birçok antlaşmada ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 9. Maddesi’nde de yer almaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, uluslararası birçok anlaşma ve İnsan Hakları

Sözleşmesinde din ve vicdan özgürlüğü' ün sağlanması adına insanın maneviyatının gelişmesinin sağlanması noktasında gerekli şartların hazırlanması gerektiği vurgulanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 5. Maddesi ile insanın maneviyatının gelişmesinin sağlanması noktasında gerekli şartların hazırlanmasının devletin görevleri arasında olduğu zikredilmiştir. Anayasanın 24. maddesi ile de insanın maneviyatının geliştirilmesi noktasında gerekli şartların hazırlanması yönünde adımlar atılmış ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi zorunlu hale getirilmiştir.¹⁵⁷

“Din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri, Caferi mezhebine mensup insanlar tarafından da diğer mezhep mensupları gibi çok önemsendiği ve asırlardır Caferi medreselerinde ve ilim havzalarında bu konulara, “itikat” tan sonra en fazla değer verildiği bir konudur. Hatta diyebilirim ki, Caferilerde amelden önce ahlak konuları daha fazla önem arz eder. Zira dini vecibelere amel edip de ahlaktan yoksun olan bir Müslüman’ın, gerek Allah katında ve gerekse insanlar nezdinde bir değeri olmaz. Dolayısıyla Caferiler hem milli eğitim bakanlığından ve hem de Diyanet işleri Başkanlığından bu konularla ilgili hiçbir ayırım yapmaksızın Müslüman’ım diyen her bir ferde bu eğitimleri vermesini zaruriyetten görmekteyiz”(Kanaatlı, Y:54, Araştırmacı-Yazar, Mart 2015)

“Türkiye’de Okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü din eğitiminin alınması zaruridir. Çocuklarımız Allah’ı, Peygamberi, Ehl-i Beyti bilmeleri gerekir. Fakat Din eğitimi verilirken maalesef belli mezheplerin görüşü merkez alınarak verilmektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kapsayıcı olması gerekir. Bütün mezhep mensupları din kültüründe kendilerinden bir parça bulması gerekir. Bundan dolayı Caferiler de dâhil olmak şartıyla bütün dini grupları temsil eden bir DKAB dersinin olması ve zaruri tutulmasının devam ettirilmesi temennimizdir.” (A. Başaran, Y:55,Din Âlimi, Mart 2015)

¹⁵⁷Yılmaz, “Alevîlik-Sünnîlik Açısından Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersleri”, s. 194.

“Türkiye’deki vatandaşların çocuklarının din eğitimi ve öğretimi alması onların en doğal hakkıdır. Bu hakkın sağlanması noktasında da devletin asli vazifesidir. Fakat devlet bu hakkı gözetirken Türkiye’deki çeşitli farklı unsurları da gözetmelidir. Caferi olarak Caferiliğin de dâhil edildiği bir DKAB dersinin okullarda zorunlu tutulması gerektiğini görüşündeyim.” (C. Başaran, Y:45, Din Âlimi, Mart 2015)

“Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin verilmesi zaruridir olması gerekir. Çünkü bu ülkenin halkının çoğu Müslüman’dır. Bundan dolayı Devletin din eğitimi ve öğretimini gerçekleştirmesi temel bir hak ve ihtiyaçtır fakat din dersi adı altında dayatmalara karşıyım. Türkiye’de Sünni mezhebinden farklı olarak Caferilik gibi birçok din anlayışı var. Bu gibi anlayışların din dersinde temsil edilmesi gerekir.” (Acar, Y:53, Eğitim Uzmanı, Mart 2015)

“Din dersi olmalıdır. Bir toplumun manevi boyutuyla doyurulması gerekir. Türkiye’nin çoğunluğu Müslüman’dır. Dolayısıyla bu ders gerekli ve bir ihtiyaçtır. Caferiliğin de dâhil edildiği DKAB dersinin okullarda zorunluluğun devam etmesi düşüncesindeyim.” (Tuzluca, Y:46, Eğitim Uzmanı, Mart 2015)

“Geniş bir perspektiften bakılarak Din eğitimi ve öğretimi planının geliştirilmesi gerekir. Şuandaki din eğitimi müfredatı farklı kesimlerin isteklerini karşılamamaktadır. Bu plan çerçevesinde farklı dini kesimlerin de dâhil edildiği bir dersin verilmesinin gerekliliği görüşündeyim.” (Yeşil, Y:57, Iğdır Ehl-i Beyt Mektebi Din Adamları Derneği Başkanı, Mart 2015)

“Din dersi zaruridir, muhakkak olmalıdır ama herkesin inandığı şekilde bölgelerin hassasiyeti ve inançsal yapısı göz önünde bulundurulmalıdır.” (Salmanlı, Y:39, Iğdır Ehl-i Beyt Âlimleri Derneği Başkanı, Mart 2015)

“Hepimiz bu ülkede yaşıyoruz. Bu ülkenin vatandaşıyız. Ülke Vatandaşının çoğunluğu Müslüman olduğu için kendi dinimizi öğrenmek çocuklarımıza öğretmek elbette gereklidir. Bu bir ihtiyaçtır. Bundan dolayıdır ki Caferiliğin de

olduğu bir Din eğitiminin verilmesinin zaruriyatandır. Çocuk gerçek manada dini bilgiyle donatılırsa sonraki yaşlarda çocuk dine daha samimiyetle yaklaşır. Ahlaki anlamda daha iyi olur. Çocuk kendi dinini sağlam ve doğru bir şekilde öğrenirse kötülüğe, bozgunculuğa, şüphelere karşı dik durur. Bunun yolu ise okullarda din dersinin verilmesiyle mümkün olur.” (Beder, Y:63, Din Âlimi, Mart 2015)

“Bu ülkede din dersinin verilmesi ve zorunlu tutulması gerektiğini düşünüyorum. Benim çocuğum okullarda din dersini görmelidir. Dinini öğrenmelidir. Bunun yanında Benim mezhebim olan Caferiliği de öğrenmelidir.” (Bulut Y:46, Esnaf, Mart 2015)

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin niçin okullarda zorunluluğunun devam ettirilmesi gerektiği ile ilgili kaynak kişilerin görüşlerinden hareketle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin Caferiler başta olmak üzere bütün farklı dini kesimleri temsil edecek şekilde yeniden yapılandırılarak zorunluluğunun devam ettirilmesi şeklinde ortak bir yaklaşım sergilendiği görülmüştür. Saha verileri dikkate alındığında din eğitimi ve öğretiminin bir ihtiyaçtan kaynaklandığı bu ihtiyacın da sağlanmasının bireylerin en doğal hakkı olduğu, bu ihtiyacın sağlanılmasının devletin asli görevi olduğu, ülkenin büyük çoğunluğu Müslüman olmasından dolayı çocukların İslam ahlakından mahrum bırakılmasının doğru olamayacağı, bireylerin manevi anlamda doyurulmasının önemli olduğu, ahlakın ön planda tutularak çocuklara gerçek manada bir din eğitimi ve öğretiminin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Bunların gerçekleştirilmesi de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile mümkün olduğu ve Caferiler başta olmak üzere bütün farklı dini kesimleri temsil edecek şekilde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin okullarda zorunluluğunun devam ettirilmesi yönünde bir yaklaşım benimsendiği görülmüştür.

2.4. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni veya Genel Anlamda Din Eğitimiyle İlgili Talepler

Genel anlamda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi özel anlamda ise Caferiliği anlatacak öğretmen veya eğitimcilerin herhangi bir mezhebe mensup olup olmamasıyla ilgili aşağıdaki öncüllerden size uygun olanı işaretleyin ve niçin bu öncülü işaretlediğinizi açıklayınız?

- ( ) Caferi mezhebine mensup öğrencilerin yoğun olduğu okullarda din eğitimi, Caferi mezhebine mensup bir öğretmen tarafından verilsin
- ( ) Caferi mezhebine mensup öğrencilerin yoğun olduğu okullarda din eğitimini verecek öğretmenin Sünni veya Caferi fark etmez her iki mezhepten birine mensup bir öğretmen tarafından verilebilir.

Katılımcılara yönelttiğimiz yukarıdaki soruya katılımcılarımızdan beş kişi ‘Caferi mezhebine mensup öğrencilerin yoğun olduğu okullarda din eğitimi, Caferi mezhebine mensup bir öğretmen tarafından verilsin’ öncülünü, on kişi ise ‘Caferi mezhebine mensup öğrencilerin yoğun olduğu okullarda din eğitimini verecek öğretmenin Sünni veya Caferi fark etmez her iki mezhepten birine mensup bir öğretmen tarafından verilebilir’ öncülünü işaretledikleri görülmüştür.

‘Caferi mezhebine mensup öğrencilerin yoğun olduğu okullarda din eğitimi, Caferi mezhebine mensup bir öğretmen tarafından verilsin’ öncülünü tercih eden katılımcılarımız; Sünni eğitimciler tarafından Caferilikle ilgili verilen bilgi ve eğitimlerin Caferilikten uzak olduğunu, Zira Sünni bilginlerin hiçbir zaman Caferilikle ilgili konuşmalarında ya da görüş beyanlarında, kendi algılarındaki Caferilikten başka, orjin Caferiliği anlattıklarını, İnanmadığı değerler hakkında bilgi veren birinin insanlar üzerinde etkisinin az olacağı ve bu inancı doğru yansıtamayacağı için Bu mezhebe mensup bir eğitimcinin ancak gerçek manada bu mezheple ilgili bilgileri çarpıtmadan verebileceği ve etkili olabile-

ceğini düşündüklerinden dolayı ‘Caferi mezhebine mensup öğrencilerin yoğun olduğu okullarda din eğitimi, Caferi mezhebine mensup bir öğretmen tarafından verilsin’ öncülünü tercih ettikleri görülmüştür. Katılımcılarımızın konuyla ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Gerek üniversitelerde ve gerekse televizyonlarda Caferilikle ilgili Sünni bilgin ya da akademisyenlerin verdikleri bilgilerden yola çıkarak diyebilirim ki, bu tür dini bilgi ve eğitimlerin, Caferi bilginler tarafından verilmesi daha doğru olur. Zira Sünni bilginlerin hiçbir zaman Caferilikle ilgili konuşmalarında ya da görüş beyanlarında, kendi algılarındaki Caferilikten başka, orjin Caferiliği anlattıklarına şahit olmadım! Bundan dolayı Öğretmenlerin de Caferi olması gerektiği inancındayım.” (Kanaatlı, Y:54, Araştırmacı-Yazar, Mart 2015)

“İnanç bir gönül işidir ve bunu ancak ona gönülden inananlar tarafından verilmelidir. İnanmadığı değerler hakkında bilgi veren birinin insanlar üzerinde etkisi az olacak ve bu inancı doğru yansıtamayacaktır. Bunun için bana göre Caferi mezhebine mensup öğrencilerin yoğun olduğu okullarda din eğitimini verecek öğretmen Caferi olmalıdır.” (A.G. Seçilmiş, Yaş:36, Öğretmen, Mart 2015)

“Caferilikle ilgili bölümlerin eğitimini verecek kişilerin veya eğitimcilerin bizzat Caferi mezhebine mensup olmaları gerektiği kanaatindeyim. En azından bu mezhebe mensup kişiler Caferilikle ilgili bilgileri doğru ve çarpıtmadan verebileceklerdir.” (Yeşil, Y:57, Iğdır Ehl-i Beyt Mektebi Din Adamları Derneği Başkanı, Mart 2015)

“Caferi mezhebine mensup bireylere dini konuları ve Caferilik eğitimini Mezhabin kendi âlimleri tarafından verilmesini istiyorum bunun bir ayrımcılık olarak görülmemesi lazımdır. Çünkü Caferiliğin bilgisini en sağlıklı bir şekilde bu mezhebe mensup eğitimcilerin verebileceği kanaatindeyim.” (Salmanlı, Y:39, Iğdır Ehl-i Beyt Âlimleri Derneği Başkanı, Mart 2015)

“Caferi öğrencilerin yoğun olduğu okullarda din dersini Caferi mezhebine mensup bir eğitimcinin girmesi en mantıklısı bana göre. Caferiliği doğru, en iyi şekilde anlatacak olan kişi Caferi birisi olur.” (Ablak, Y:46, Öğretmen, Mart 2015)

‘Caferi mezhebine mensup öğrencilerin yoğun olduğu okullarda din eğitimi verecek öğretmenin Sünni veya Caferi fark etmez her iki mezhepten birine mensup bir öğretmen tarafından verilebilir.’ öncülünü tercih eden katılımcılarımız; Sünni veya Caferi fark etmez bu eğitimi verecek din eğitimcilerinin için ehli, yetişmiş yeterli donanıma sahip, herhangi bir mezhebin taassupçuluğunu yapmayan, diğer farklı kesimleri ötekileştirmeyen, objektif, donanımlı olan, herkesine hitap eden, Din dersinde hak-batıl, doğru-yanlış eksenli bir mantık gütmeyen, dini kesimlerin anlayışını olduğu gibi değiştirmeden verebilen, tarafsız ilkesini benimseyen kişiler olmasını ön plana çıkaran bir anlayışta oldukları görülmektedir. Aşağıda konuyla ilgili katılımcıların ifadelerine yer verilmiştir.

“Genel anlamda dini eğitimi özel anlamda ise Caferilik eğitimini yapacak öğretici kimsenin Caferi bir öğretmen veya öğretici olması şart değildir. Sünni birisi de olabilir. Fakat Caferi olması genelde tercih edilir.” (A. Başaran, Y:55,Din Âlimi, Mart 2015)

“Sünni veya Caferi fark etmez bu eğitimi verecek kişiler için ehli, yetişmiş yeterli donanıma sahip, herhangi bir mezhebin taassupçuluğunu yapmayan kişiler tarafından verilmesi gerektiğini düşünüyorum.” (Acar, Y:53, Eğitim Uzmanı, Mart 2015)

İster Sünni İster Caferi hangisi olursa olsun DKAB öğretmenlerimiz mezhep taassupçuluğu göstermeden, objektif olması ve herkese hitap etmeliler. Herkesimin din anlayışını bilip öğretmelidirler. Din dersinde hak batıl eksenli bir mantık güdülmemelidir. DKAB dersine giren öğretmenler de bu mantık çerçe-

vesinde hareket etmemelidir. Diğer mezhep veya din anlayışlarını yok saymamalıdır.” (Tuzluca, Y:46, Eğitim Uzmanı, Mart 2015)

“her hangi bir mezhebe mensup olabilir. Dini bilgileri verecek kişi doğru bir şekilde yanıltmadan tarafsız bir şekilde vermesi temel kriterimdir. Din eğitimcileri hangi mezhepten olursa olsun fark etmez bu anlayışta olursa sıkıntı olmayacağını düşünüyorum. (Yıldız, Y:52, Ev Hanımı, Mart2015)

“Mezhepçilik yapılmadan ve ayrıştırıcı olmadan çocuğu anlayacak veya eğitim açısından çocuğa yönelik eğitimin nasıl yapılacağını bilen o eğitimi almış Caferi veya Sünni olabilir fark etmez bu kişilerin din eğitimini vermesi gerektiğini vurgulamak isterim.” (Beder, Y:63, Caferi Din Âdamı, Mart 2015)

“Esasen bir öğretmeni herhangi bir mezhebe mensup olma açısından öncelik vermek yanlış olur. Tarafsızlık ilkesini benimsemiş, koyu mezhep savunuculuğu yapmadan, mezhep anlayışlarını verirken doğru-yanlış veya hak-batıl eksenli bir tavırdan uzak bir eğitimci olması tercihimdir. Bu kişi Caferi birisi de olur başka bir mezhepten biri de olabilir.” (C. Başaran, Y:45, Din Âlimi, Mart 2015)

“Benim için hangi mezhebe mensup olmuş fark etmez.” (Baydemir, Y:45, Esnaf, Mart 2015)

“Farklılıkların, farklı anlayışların olabileceği gerçeğini göz önünde bulunduran ve farklı dini kesimlerin anlayışını olduğu gibi değiştirmeden verebilen birisi olması tercihimdir.” (Budanur, Y:45, Öğretmen, Mart 2015)

“Her iki mezhepten birisi de olabilir. Yeter ki ötekileştirme, farklılıkları ayrıştırma anlayışında olmayan birisinin olması” (Güzel, Y:52, Esnaf, Mart 2015)

GENEL BİR DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye, gerek kültürel çeşitlilik gerekse mezhepsel çoğulculuk bakımından farklılıkları bünyesinde barındıran bir ülkedir. Kültürün de mezheplerin yorumundan bağımsız olarak oluşmadığı aksine etkisi altında şekillendiği gerçeği göz önünde bulundurulacak olursa din eğitimi ve öğretimi programlarında ortaya konan özellikle inanç ve ibadetle ilgili konuların ünite başlıklarının veya içeriğinin mezheplerin etkisinden bağımsız olarak oluşturulması mümkün görünmemektedir. Bundan dolayı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarını hazırlarken ve muhtevası belirlenirken belli bir mezhebin anlayışı temel alınmaktadır.¹⁵⁸ Bu durum ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders programının hazırlanmasında temel alınan din bilimsel yaklaşıma aykırı olduğu görülmektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders Programının teorik çerçevesi belirlenirken programın din bilimsel yaklaşımında belli bir mezhep anlayışının esas alınmayıp mezhepler üstü bir yaklaşımın temel alınması söz konusudur. Fakat Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders programının uygulanışında belli bir mezhep anlayışının hâkim olduğu görülebilmektedir. Yani kısaca ifade edilecek olursa Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders Programı için oluşturulan teorik çerçevenin esasen pratikten farklı olduğu görülmektedir. Din Kültürü ve Ahlak bilgisi ders programına yapılan eleştiriler işte bu noktada yoğunlaşmaktadır. Örneğin, araştırmada gerek Caferi mezhebine mensup kişilerle yapılan yüz yüze görüşmelerde gerekse uygulanan anketlerden çıkan sonuçlara bakıldığında, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders programının uygulanışında Sünni-Hanefi-Maturidi eksenli din anlayışının hâkim olduğu, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde diğer dini anlayışlara yeteri kadar yer verilmediği gibi görüşlerin ağırlıkta olduğu görülmektedir.

---

¹⁵⁸Nurullah Altaş, “Türkiye’de Zorunlu Din Öğretimini Yapılandıran Süreç, Hedefler ve Yeni Yöntem Arayışları(1980-2001)”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 12 (Ocak-Nisan 2002), s. 157.

Küreselleşen dünyada çok kültürlülük ve çoğulculuk gibi kavramların öneminin artmasıyla birlikte Anadolu'nun çok kültürlü kimliği de göz önünde bulundurulduğunda ülkemizdeki farklı dini grupların birçok alanda olduğu gibi din eğitimi ve öğretimi alanında da çeşitli taleplerde bulundukları görülmektedir. Farklı bir din anlayışına ve kültüre sahip kesimlerden biri de şüphesiz ki Caferilerdir. Bu ülkenin asli bir unsuru olan Caferilerin birçok alanda olduğu gibi din eğitimi ve öğretimi alanında da kendilerinin temsil edilmesi konusunda çeşitli taleplerde bulundukları görülmektedir. 2010 yılında Türkiye genelinde Caferi toplumunu temsilen bir araya gelen Caferi âlimlerinin yaptıkları çalıştay sonucunda yayınladıkları bildirgeye bakıldığında Caferilerin Din eğitimi ve öğretimi alanında kendilerinin de temsil edilmesiyle ilgili talep ve önerilerde bulundukları görülebilmektedir. Iğdır ili örnek alınarak yapılan bu araştırmada Caferi cemaatinden bazı kanaat önderi, âlim, eğitimci ve bazı meslek grubundan olan vatandaşlardan oluşan 15 kişilik bir katılımcı grupta yapılan yüz yüze görüşmelerde katılımcılara konuyla ilgili yöneltilen sorular bağlamında elde edilen veriler değerlendirildiğinde şu sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir:

Bu ülkenin nüfusunun büyük çoğunluğunun Müslüman olmasından dolayı okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin verilmesi ve zorunlu tutulması gerektiğini, bunun bir ihtiyaçtan kaynaklandığı düşüncesinin katılımcılar tarafından ön planda tutulduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Katılımcılar ifadelerinde; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde mezhepsel çoğulculuğun göz ardı edildiğini, farklılıkların temsil edilmesi noktasında sıkıntıların olduğunu, kendi mezhepleri olan Caferiliğin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi müfredatına yansıtılmamasının insan haklarına aykırı olduğunu, bu durumun kendilerini ötekileştirdiği ve kendilerinin de bu durumdan rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Okullarda verilen dini eğitimin kendileri açısından yetersiz olduğu için de dini konularla ilgili bilgileri okul dışında kendi çevrelerinden elde ettiklerini belirterek Bu eksikliklerin dini sosyalleşmenin önemli aktörlerinden olan okul

eğitimiyle ortadan kaldırılması ve kendi mezheplerinin de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde temsil edilmesi şeklinde bir talepte bulundukları görülmüştür.

Katılımcılar, kendi ifadelerinde; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına dâhil edilmesi gereken Caferilikle ilgili konuların Caferi limlerine danışılarak yapılması ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatının hazırlanma aşamasında sürece Caferi din âlimlerinin de dâhil edilmesi gerektiği şeklinde taleplerini ön planda tuttukları görülmüştür. Ayrıca birlik ve bütünlüğe vurgu yapan katılımcılar, din eğitimi ve öğretiminin amacının bütün farklı kesimleri ortak bir paydada buluşturmak olduğu, ayrımcılığa, ötekileştirmeye yol aēmak olduğu yönünde ortak bir görüş de ortaya koymuşlardır.

Katılımcı gruba yöneltilen “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına Caferilikle ilgili -size göre- dâhil edilmesi gereken konular neler olabilir?” sorusu bağlamında katılımcı grubun verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde söz konusu iēerikle ilgili Caferilere özgü kültürel öğelere ve inanē, ibadet konularında Caferilerin inanē ve anlayışına da yer verilmesi talebinin ön planda tutulduğu görülmüştür.

15 kişilik katılımcı grubun %66,7’lik (10 kişi) gibi büyük bir kesimi, din eğitimi ve öğretiminin bir ihtiyaētan kaynaklandığı bu ihtiyacın da sağlanması- nın bireylerin en doğal hakkı olduğu, bu ihtiyacın sağlanılmasının devletın aslı görevi olduğu, ülkenin büyük çoğunluğu Müslüman olmasından dolayı ocukların İşlam ahlakından mahrum bırakılmasının doğru olamayacağı gibi sebeplerden dolayı Caferiler başta olmak üzere bütün farklı dini kesimleri temsil edecek şekilde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin okullarda zorunluluğunun devam ettirilmesi yönünde bir yaklaşımı benimsedikleri görülmüştür. Diğer 33,3’lk (5 kişi) kesimi ise Din Kültürü ve ahlak Bilgisinin seēmeli olması gerektiği görüşünde oldukları görülmüştür.

İğdır'da Caferi cemaatine mensup 202 kişiden oluşan bir katılımcı gruba katılım düzeylerini belirlemek amacıyla uyguladığımız beşli likert tipi ölçekle elde ettiğimiz veriler değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:

- Katılımcıların %98'i (66,3+29,2+2,5) Okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin verilmesi konusunda olumlu düşünmektedir.
- Katılımcıların %96,1'i (64,9+22,3+8,9) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, Caferileri de temsil edecek şekilde düzenlenerek okullarda zorunluluğun devam ettirilmesi konusunda olumlu bir tavır sergiledikleri görülmüştür.
- Katılımcıların %68,8'i (139 kişi) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin okullarda seçmeli olması konusunda olumsuz bir tavır ortaya koyarak bu görüşe katılmadıklarını ifade etmişlerdir.
- Katılımcıların %94,5'i (65,3+25,2+4,0) okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde Caferiliğe yeteri kadar yer verilmediği görüşüne yönelik olumlu yönde bir tavır ortaya koydukları görülmüştür.
- Katılımcıların %75,8'i (37,1+23,8+14,9) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde verilen dini bilginin yetersiz olduğu görüşünü benimsedikleri bu görüşe yönelik olumlu bir tavır ortaya koydukları görülmüştür.
- Katılımcıların %91,5'i (58,4+26,7+6,4) Okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin Sünni kaidelere göre verildiği şeklindeki düşünceye olumlu yönde katıldıkları görülmüştür.
- Katılımcıların %88,1'i (50,0+27,2+10,9) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin tek bir mezhebi esas alıp diğer mezhepleri yok saydığı görüşünü benimsedikleri görülmüştür.

- Katılımcıların %83,7'si (34,7+26,7+22,3) kendi mezheplerinin de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına yansıtılması noktasında taleplerini dile getirdiklerinde ötekileştirildiklerini düşünmektedirler.
- Katılımcıların %87,7'si (40,6+32,7+14,4) dini konularla ilgili bilgileri Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinden çok aile ve çevrelerinden aldıklarını ifade ettikleri görülmüştür.
- Katılımcıların %97,9'luk (%67,3+%25,2+%5,4) tamamına yakını kısmı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında Caferiliğin de temsil edilmesi konusunda olumlu anlamda bir tavır ortaya koydukları görülmüştür.
- Katılımcıların %100'ü (69,8+25,2+5,0) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında Caferiliğe özgü inanç, ibadet ve kültürel öğelere yer verilmesi gerektiği görüşüne yönelik olumlu anlamda bir tavır ortaya koydukları görülmüştür.
- %69,8'i (28,7+18,8+22,3) din eğitimcisi ile ilgili taleplerinde Caferiliği anlatacak din eğitimcisinin Caferi mezhebine mensup biri olması gerektiği görüşünü benimsedikleri görülmüştür.
- Katılımcıların %94,1'i (52,5+34,2+7,4) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatının hazırlık aşamasında Caferi din âlimlerinin de bu sürece dâhil edilmesi gerektiği görüşüne olumlu yönde katıldıkları görülmüştür.
- Katılımcıların %98,1'i (62,4+32,7+3,0) 'Kamuya ait, başta TRT olmak üzere her türlü kitle iletişim araçlarıyla yapılan dini içerikli, yayın ve yayımlarda Caferîlere kendi inançlarını ve kültürlerini tanıtım imkânı verilmelidir' görüşüne olumlu yönde bir katılım göstererek söz konusu görüşe katılma düzeylerinin de çok yüksek olduğu görülmüştür.
- %97,6'sı (60,4+32,2+5,0) Caferîlere yurt içinde üniversite dahil olmak üzere dini eğitim yapabilme ve din eğitimcisi yetiştirebilme fırsat ve

imkanının verilmesi gerektiği konusunda yüksek düzeyde olumlu anlamda bir katılım gösterdikleri görülmüştür.

- Katılımcıların %84,6'lık (60,4+32,2+5,0) gibi büyük bir kısmının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin özellikle Sünni ekolün dışındaki ekollere yaklaşımları noktasında yeterince objektif olmadıkları görüşüne olumlu anlamda katılım gösterdikleri görülmüştür. Anketin sonuçlarına baktığımızda şunları söyleyebiliriz:

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilen verilen sonuçlarıyla beşli likert tipi ölçekle (anket) elde edilen verilerin sonuçları karşılaştırılacak olursa birbirleriyle olumlu yönde bir paralellik arz ettikleri görülebilir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ve Anket sonuçlarına baktığımızda Caferilerin beklenti ve önerilerini şu şekilde özetleyebiliriz:

- ❖ Okullarda Din Kültürü ve Ahlak bilgisi dersinin verilmesi gerektiği ön planda tutulmuştur.
- ❖ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin Caferileri de temsil edecek şekilde yeniden yapılandırılmalı ve okullarda zorunluluğu devam etmelidir.
- ❖ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında Caferiliğe özgü inanç, ibadet ve kültürel öğelere yer verilmelidir.
- ❖ Caferiliği anlatacak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin müntesibi olduğu mezhep Caferiler açısından önemli değildir. Ancak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni tarafsız ve objektif olmalıdır. Tarafsız ve objektif olmayan Sünni bir din eğitimcisinin Caferilerce istenmediği anlaşılmaktadır. Böyle bir durumda özellikle Caferi öğrencilerin yoğun olduğu okullarda Caferiliği anlatacak din eğitimcilerin Caferi mezhebine mensup biri olması tercih edilmiştir.

- ❖ Kamuya ait, başta TRT olmak üzere her türlü kitle iletişim araçlarıyla yapılan dînî içerikli, yayın ve yayımlarda Caferîliği tanıtıcı programlar yapılmalıdır.
- ❖ Caferilere Yurt içinde üniversite dâhil olmak üzere dinî eğitim yapabileme, din eğitimcisi yetiştirebilme fırsat ve imkânı verilmelidir.
- ❖ Okul dışında gerçekleştirilen yaygın din eğitiminin gerçekleştirilmesi noktasında Caferilere maddi ve manevi anlamda gerekli bütün kolaylıklar sağlanmalıdır.
- ❖ Din Kültürü ve ahlak Bilgisi ders müfredatının hazırlanma aşamasında Caferi din âlimleri ve eğitimcileri de sürece dâhil edilmelidir.

Çok kültürlülük çatısı altında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatının bütün farklı dini grupların din anlayışlarına göre şekillendirilmesi veya muhtevasının bu yönde oluşturulması mümkün mü? Mümkündür diyen görüşlerin yanında mümkün olamayacağını savunan görüşler de vardır. Araştırmamızın verilerini de göz önünde bulundurarak ve konuyla ilgili farklı araştırma kaynaklarının verilerine de bakılacak olursa; Caferilerin konuyla ilgili görüşleri şu şekilde özetlenebilir: İslam kaynaklı dini grupların ortak noktaları çoktur. Anlayış bakımından kök değerlerde bir farklılık görünmemektedir. Özellikle inanç konusunda farklılıklar yok denecek kadar azdır. Bütün dini gruplarda ortak olan, ihtilafli olmayan konular zaten Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde verilebilmektedir. Verilen bu konular Aleviler için de, Sünniler için de, Caferiler için de aynıdır. Bu konuda ihtilaf yoktur. Ancak ibadet konusu gibi mezhepler arasında farklılık arz eden konular verilirken karşılaştırmalı bir şekilde verilebilir. Örneğin abdest konusu anlatılırken hem Sünni anlayışa hem de Caferi anlayışına göre verilebilir. Bunun dışında tek tip sınıflar oluşturulabilir veya isteğe bağlı seçmeli dersler de konulabilir. Sonuçta farklı kesimlerin kendi din anlayışları çerçevesinde din eğitimi ihtiyaçlarının karşılanması yö-

nünde atılabilecek buna benzer adımların başta Caferiler olmak üzere diğer farklı dini gruplar için de çok büyük bir değer ifade edeceği kesindir. Caferilerin okullarda verilen din eğitimi ve öğretiminin başta Caferiler olmak kaydıyla diğer farklı dini grupları da temsil etmesi gerektiği talebi, aslında Din Kültürü ve Ahlak bilgisi ders müfredatında farklı dini grupların temsili yetinin mümkün olabileceği anlamını da ortaya çıkarmaktadır.

Diğer taraftan farklı dini grupların din anlayışlarının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatında yer verilmesinin bazen pek de mümkün olmayacağını, hatta bazı sakıncalarının olabileceği görüşünü ileri süren kişiler de bulunmaktadır. Bu görüş sahiplerine göre; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde Türkiye'deki bütün dini grupların eğitime konu edinilmesi bilhassa bunların dini uygulamalarını öğretmek anlamında değil de, bu gibi dini grupların kısaca tanıtılması anlamında olabilir. Yoksa bütün dini grupların dini uygulamalarının eğitime konu edinilmesi söz konusu edilirse böyle bir durum, beraberinde birçok sıkıntıyı da meydana getirebilir. En basitinden oluşturulacak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarının hacimsel olarak genişlemesi söz konusudur. Böyle bir durumda okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi için ayrılan sınırlı süre böyle bir din eğitimini sınırlandırabilir hatta imkânsız hale getirebilir. Bunun dışında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi için homojen sınıfların oluşturulması da pratikte pek mümkün görünmemektedir. Ülkemizde sadece Alevi, Caferi veya Sünni öğrencilerden oluşturulmuş sınıflarda ders yapılması dinden beklenen veya dinin öngördüğü faydalar yerine birçok zararı meydana getirebilir. Türkiye'ye özgü şartlar da bunun gibi bir uygulamaya hazır olmayabilir.¹⁵⁹ Türkiye'nin mevcut şartları hazır olmadığı için Çok kültürcülük şemsiyesi altında geliştirilmeye çalışılan anlayışların dinsel-mezhepsel ve etnik ayrımcılığı körüklemesi tehlikesi söz konusudur. Diğer bir taraftan Türkiye

---

¹⁵⁹Şimşek, Güngör, s. 547.

tarihinin hem etnik ve hem de mezhepsel anlamda ayrımcılığı ve acı hatıraları barındırmasından dolayı ilk etapta bu adaletsizlikleri ve ayrımcılığı telafi etmek amacıyla yola çıkılsa dahi çatışmaların yeniden üretilmesi veya ortaya çıkması tehlikesini de barındırmaktadır. Dolayısıyla toplumun her kesiminin faal bir şekilde eğitim sürecine dâhil olmayan ülkemizde farklı dini grupların din eğitimine dâhil edilmeye çalışılması şartları henüz olgunlaşmayan ülkemiz adına olumsuz sonuçların meydana gelmesi muhtemeldir.¹⁶⁰

Farklı dini grupların din eğitimine dâhil edilmesi konusuyla ilgili yapılan tartışmalar ve eleştirilerde öne sürülen iddialara ve görüşlere olumlu anlamda katılım gösterilebilir. Çünkü konuyla ilgili ileri sürülen çekinceler, endişeler, korkulara bakıldığında ülkenin şuan ki koşullarında niçin farklı dini grupların din eğitimi ve öğretiminde temsil edilemeyeceği görüşüne olumlu anlamda katılımın haklılık payı kazandığı söylenebilir. Ancak öne sürülen çekinceler, endişeler gibi olumsuz unsurların şemsiyesi altına girerek farklı kesimlerin hak ve hukuklarının çiğnenmesi ve engellenmesi de kabul edilecek bir durum değildir. Çoğulcu modeller temel alınarak farklı dini gruplara, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde yer verilmelidir. Bunu gerçekleştirmek için de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin zorunluluktan çıkarılması da şart değildir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi aracılığıyla ülkenin geleceği açısından birlikte yaşayan insanların birbirlerine karşı ön yargılarını ortadan kaldırıp ön yargıları saygıya dönüştürmek, insanların birbirlerinin farkına varmalarını sağlamak ve ülkede değişik gruplar arasında bu zamana kadar devam eden sürtüşmeleri belli zeminde ortak paydalar üzerine oturtmak, hak ve hukuku gözeten bireyler yetiştirmek esas alınmalıdır. Çünkü insan haklarına saygılı bireylerin yetiştirilmesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin güçlendirilerek sürdürülmesiyle mümkün olabilmektedir. Zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin yanında farklı dini grupların dini

---

¹⁶⁰ Nurullah Altaş, “Küreselleşmenin Dini Anlama Biçimlerine ve Din Öğretimindeki Yeni Yönelişlere Etkisi (Çokkültürcülük Kavramı Etrafında Bir Analiz)”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 17 (2003), s. 237-238.

öğretilerinin okul ortamında öğretilmesi için yeni bir zeminin oluşturulması gerekir. Bunun en iyi yolu da isteğe bağlı dersler oluşturulmasıyla mümkündür.¹⁶¹

Farklı dini grupların din eğitimi ve öğretiminde temsil edilmesinin sağlanması, ülke açısından meydana gelebilecek birçok olumsuz durumun engellenmesi anlamına da gelir. Din eğitimi ve öğretiminin amacı, inanç sahibi insanların inançlarını doğru bir şekilde öğrenmeleri ve yaşamaları için sağlam kaynaklardan hareketle doğru bilgiler vererek bireylerin sağlam bir inanç ve doğru davranışlar sergilemelerine yardımcı olmak, pek çok kültür ve düşünce tarzının bir arada yaşayabildiği modern çoğulcu toplumlarda farklı inançtaki insanların düşüncelerini doğru bilgiler ışığında tanıtabilmek¹⁶² bu farklı dinî anlayış ve yaşayışların sosyal bir olgu olduğu bilincine varılmasının sağlanarak başkalarının inanç ve yaşayışlarına hoşgörü ile yaklaşılmasının sağlanmaya çalışılmasıdır. Aksine farklı dini kimliklere ve anlayışlara mensup cemaat (Mezhep)'lerin örgün veya Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde yapılan yaygın din eğitimi çatısı altında temsil edilmeyerek doğru bilgilendirmeler, öğrenmeler gerçekleştirilmediğinde başka kişi veya gruplar bu durumu istismar ederek bu farklı din anlayışlarına mensup bireylere dini bilgiyi doğru vermekten ziyade çeşitli amaçların gerçekleştirilmesine yönelik yanlış bilgilerle bu bireyleri yönlendirebilme ihtimalleri söz konusudur. Bu yönlendirmelerin, yanlış bilgilendirmelerin ve öğrenmelerin önüne geçebilmek için din eğitimi ve öğretiminin örgün veya devletin organları bünyesinde gerçekleştirilen yaygın din eğitimi çatısı altında verilmesi ve her kesimin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmesi gerekir. Din eğitiminin esas amacı da bu olması gerekir. Yani kısaca ifade edilecek olursa dinde çokluğun varlığı göz önünde bulundurularak ayrışmadan ziyade inananları kök değerler etrafında birleştirip Müslüman kimliğinde bütünleştirme olmalıdır. Bütün farklı kesimlerin kendi din anlayışlarını doğru bir

---

¹⁶¹ Şimşek, Güngör, s. 560.

¹⁶² Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve din Eğitimi*, Gün Yayıncılık, Ankara 1999, s. 34.

şekilde öğrenebilecekleri çoğulcu bir din eğitimi modelinin geliştirilmesi esas amacın gerçekleştirilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Sosyal bütünleşmenin sağlanması, mutlu ve huzurlu bir ortamın oluşturulması adına farklı dini kesim veya grupların toplumsal bir sorunu haline gelen din eğitimi ve öğretimde temsil edilme meselesi ve bu meselenin doğurduğu sorunların aşılması noktasında atılacak en önemli adımlardan birisi, başta Caferiler olmak üzere diğer farklı din anlayışlarına mensup bireylerin din eğitimi ve öğretiminde özel anlamda da Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde temsil edilmesinin sağlanmasıdır. Böyle bir adımın atılması, ayırıştırma ve ötekileştirmeden ziyade yapıcı ve birleştirici olmanın önünü açar. Temsiliyetin nasıl veya ne şekilde sağlanacağı konusunda farklı görüşler veya tartışmalar olsa da kanaatimce farklı dini gruplar için kendi din anlayışlarını öğrenme imkânı elde edeceği ilgili seçmeli dersler oluşturulabilir. Bütün farklı din anlayışlarının her ne şekilde yapılsa yapılsın Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde temsil edilmesinin sağlanması ve her kesimin kendi dini anlayışını doğru bir şekilde öğreneceği imkânların verilmesi demokratik ve hukuk devletinin bir gereğidir. Farklılıkların gözetildiği toplumsal bir yapının temeli sağlam olur. Doğru bir şekilde tanınma ve tanımanın gerçekleşmesi, hoşgörünün yolunu açmış olur.

KAYNAKLAR

A-Kitap ve Makaleler

Akgül M., vd., *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 4. Sınıf*, 1. Baskı, MEB yayınları, Ankara 2015.

Akgül M., vd., *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 5. Sınıf*, MEB Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2015.

Aksu, M., *İslam Tarihinde Gerçeğe Giden Yol*, Engin Matbaası, İstanbul 2004.

Albayrak, A., *Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.

Albayrak, A., “Dini Gruplar Bağlamında Caferilik”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: 13, S: 2 (2008), ss. 111-128.

Albayrak, M., “Çoğulculuğa Yönelik Serüven”, *Tabular Rasa Felsefe-Teoloji*, Yıl: 3, Sayı: 9 (Eylül-Aralık 2003), ss. 17-44.

Altaş, N., “Küreselleşmenin Dini Anlama Biçimlerine ve Din Öğretimindeki Yeni Yönelişlere Etkisi (Çokkültürcülük Kavramı Etrafında Bir Analiz)”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 17 (2003), ss. 215-240.

Altaş, N., “Türkiye’de Zorunlu Din Öğretimini Yapılandıran Süreç, Hedefler ve Yeni Yöntem Arayışları(1980-2001)”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 12, (Ocak-Nisan 2002), ss.154-168.

Arıcan, M.K., “Dini Çoğulculuk Paradigması ve Eleştirisi(John Hick Eksenli Dini Çoğulculuğun Eleştirisi)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2 (2011), ss. 21-38.

Aslan, A., “Batı Perspektifinde Dini Çoğulculuk Meselesi”, *İslam i Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 2 (1998), ss. 143-163.

Aslan, A., “Dini Çoğulculuk Problemine Çözüm Önerisi”, *Müslümanlar Ve Diğer Din Mensupları(Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar)*, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları/4, Ankara 2004, ss. 345-366.

Aşlamacı, İ., “Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Çoğulculuk Açısından Değerlendirilmesi”, *Hikmet Yurdu Düşünce–Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12 (Temmuz-Aralık, 2013/2), s. 267-282.

Atalan, M., *Şiiliğin Farklılaşma Sürecinde Caferi es-Sadık’ın Yeri*, Araştırma Yayıncılık, Ankara 2005.

Aydın, M., “Dinsel Çoğulculuk Modeli ve İslam”, *Müslümanlar Ve Diğer Din Mensupları(Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar)*, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları/4, Ankara 2004, ss. 307-324.

Aydın, M.Z., “Avrupa Birliği Ülkelerinde Din Öğretimi ve Türkiye İle Karşılaştırılması”, *Diyanet Avrupa Dergisi*, Sayı: 68 (2004), ss. 14-21.

Bağlıoğlu, A., “Temel Hak ve Özgürlükler Bağlamında Mezhepsel Çoğulculuk”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1 (2010), ss. 127-138.

Bağlıoğlu, A., “Mezhepsel çoğulculuk ve Temelleri”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1 (2010), ss. 71-97.

Budak, S., *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2000.

Bora, N., *Çoğulculuk Açısından Alevilere Göre Din Eğitimi ve Öğretimi*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2009.

Bahçekapılı, M., “Avrupa’da İslam din Eğitim Modelleri”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 21 (2011), ss. 21-64.

Bulut, F., “Şii Ali Aşkı”, *Atlas Dergisi*, Sayı: 139, (Ekim 10/2004), ss.54-82.

Çalışkan, İ., “Caferi Mezhebinde İbadetler”, *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul 1993.

Ebu Zehra, M., *İslamda Fıkhi Mezhepler Tarihi*, (Çev. Abdulkadir Şener 2/3), Hisar Yayınevi, İstanbul 1978.

Ecer, A.V., *Şia ve Doğuşu*, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Kayseri 1984.

Ekşi, E., vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 10. Sınıf*, MEB Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2015.

El Hui, E.K., *Caferi Fıkhında Hac Nasıl Yapılır?*, (Necef 1964), (Çev. Hüseyin Yeşil), Ankara 1990.

Fırlalı, E.R., *Çağımızda İttikadi İslam Mezhepleri*, İstanbul 1990.

Fırlalı, E.R., *Çağımızda İttikadi İslam Mezhepleri*, Selçuk Yayınları, (9. Baskı), Ankara 1998.

Fırlalı, E.R., *İmamiyye Şiası*, Selçuk Yayınları (1.Baskı), İstanbul 1984.

Genç, N., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 12. Sınıf Ders Kitabı*, Netbil Yayıncılık, İstanbul 2015.

Gıta, K., *Caferi Mezhebi Fıkhi ve Esasları*, (Çev. Abdulkaki Gölpınarlı), Sin Kitabevi, Kayseri 1992.

Göçeri, N., “Din anlayışının Din Öğretimi Üzerindeki Belirleyici Etkisi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2 (Temmuz-Aralık, 2001), s. 51-66.

Gündüz, Ş (Editör)., *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.

Hakyemez, C., “Şii İmamiyye Fıkhnının Teşekkül Süreci ve İmamet”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: 7, S: 13 (2008/1), ss. 7-36.

Halstead, J.M., “Din Eğitimi”, (Çev. Abdulkadir Çeken), *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3 (2013), ss. 136-150.

Karaman, H., “Caferiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınevi, İstanbul 1993, VII, 4.

Kaymakcan, R. - Aşlamacı, İ., “Çoğulculuğa İlişkin Farklı Yaklaşımlar ve DKAB Dersleri”, (Ed. R.Kaymakcan, M. Zengin, Z.Ş. Arslan), *Türkiye’de Okullarda Din Öğretimi*, Dem Yayınları, İstanbul 2011.

Keskin, H., *Kendi Kaynakları Işığında Şia İnanç Esasları*, Beyan Yayınları, İstanbul 2000.

Kılıç, R., “Dini Çoğulculuk mu, Dinde Çoğulculuk mu?”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 19 (2004), s. 13-17.

Kılıç, R., “Dini Çoğulculuk mu; Dinde Çoğulculuk mu?”, *Müslümanlar ve Diğer Din mensupları(Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar)*, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları/4, Sayı: 4 (2004), s. 373-378.

Kızılabdullah, Y - Yürük, T., “Din Eğitim Modelleri Çerçevesinde Türkiye’deki Din Eğitimi Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 32 (Eylül-Aralık 2008), ss. 107-129.

Komisyon, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 6. Sınıf*, 3. Baskı, MEB Yayınları, Ankara 2015.

Komisyon, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 7. Sınıf*, 3. Baskı, MEB Yayınları, Ankara 2015.

Komisyon, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 8. Sınıf*, MEB Yayınları, Ankara 2015.

Koç, A., *Iğdırda Caferilik*, (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2010.

Maide, 5/67

Mazlumdur, *Türkiye’de Dini Ayrımcılık Raporu*, Mazlumder/Merkez, İstanbul 2010.

MEB, İDKAB Dersi (4,5,6,7,8. Sınıflar) *Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara 2010.

Mohammedi, A., “Afganistan Caferilerinin Dini-İnanç Sistemleri Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 1 (2014/19), ss. 147-170.

Momin, A., “Çoğulculuk ve Çok kültürlülük: İslami Bir Bakış Açısı” (Çev. B. Okutan, A. Coşkun), *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 38 (2010/1), ss. 267-282.

Onat H., *Emeviler Devri Şiilik Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*, TDV Yayınevi, Ankara 1993.

Onat, H., “Mezhep Kavramı ve Mezheplerin Doğuş Sebepleri”, *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 18, Kırgızistan 2005.

Ovey, M.N., “Çokkültürcülük ve Din Eğitimi”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 8 (2003), ss. 281-290.

Özarslan, S., “Dini Otorite Anlayışı ve Günümüze Yansımaları”, *Kelam Araştırmaları*, Cilt: 3, Sayı: 1 (2005), ss. 41-60.

Öztürk, İ., *Caferiliğin (İmamiyye'nin) Anadolu'ya Girişi*, (Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2006.

Parekh, B., *Çok kültürlülüğü Yeniden Düşünmek*, (Çev. Bilge Tanrıseven), Phonex Yayınevi, Ankara 2002.

Polat, K., “Hristiyan Kurtuluş Öğretisinde İsa Vasıtasıyla Kurtuluş”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 27 (Bahar 2006), ss. 183-206.

Rad, 8/39.

Rambachan, A., “Hinduizm ve Diğer Dinlerle Karşılaşma”, (Çev. Mustafa Alıcı), *Tek Dünya, Çok İnanç: Diyaloga Farklı Yaklaşımlar (içinde)*, (Ed. M. Aydın, S. Turan), Ufuk Kitap, İstanbul 2007.

Reçber, M.S., “Dini Çeşitlilik” *Din ve Ahlak Felsefesi*, (Ed. Recep Kılıç), Ankuzem Yayınları, Ankara 2006.

Şimşek, E. - Güngör, Ö., “Alevi Yapısallaşması, Talepler ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitaplarında Alevilik-Bektaşılık”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt: 8, Sayı: 3 (Kış 2013), ss. 539-565.

Şimşek, S., *Din Görevlilerinin Din anlayışına Psiko-Sosyal bir Yaklaşım(Kahramanmaraş Örneği)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sütçü İmam üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2009.

Tosun, C., *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem Yayıncılık, Ankara 2001.

Turan, A., *Ehli Beyt Mektebinde Temel İnançlar*, Kardeşler Ofset (1. Baskı), İstanbul 1999.

Turan, İ., “AB Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı: Özerklik ve Temsil Sorunu Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 31 (2011), ss. 127-156.

Türkan, A., vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 9. Sınıf*, MEB yayınları, 4. Baskı, Ankara 2015.

Üzüm, İ., *İnanç Esasları Açısından Türkiye’de Caferilik*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993

Yaran, C.S., *İslam ve Öteki: Dinlerin Doğruluk Kurtarıcılık ve Bir Arada Yaşama Sorunu*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2005c.

Yavuz, S., “Bir Karizmatik Otorite Örneği Olarak İmamet ve Mehdi Anlayışı: Türkiye Caferileri (İğdır Örneği)”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:15, Sayı:25 (2014/1), Ss. 1-35.

Yeller, A., *Türk toplumunda Caferiler (İstanbul Halkalı Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.

Yılmaz, A., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Sınıf Ders Kitabı*, Dikey Yayıncılık, Ankara 2015.

Yılmaz, H., “Alevilik Sünnilik Açısından Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2 (2009), s. 189-209.

Yüksel, E., “İmamiyye Şiasında İnanç Esasları”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 11 (Erzurum 1993), ss. 18-36.

B- Web Kaynakları

Caferi Çalıştay Taleplerini Açıkladı, (t.y.), Erişim tarihi: 27.01.2015, <http://www.zeynebiye.com/d74627.html>

Çoğulculuk, (t.y.), Erişim tarihi: 10.07.2015, <http://www.tdk.gov.tr>.

<http://www.caferilik.com>, 09.01.2014

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Ad ve Soyadı	Çetin DOĞRU
Doğum Yeri ve Tarihi	22.03.1985
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü
Y. lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	Arapça, İngilizce(Orta Düzeyde)
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	MEB(Milli Eğitim Bakanlığı)
İletişim	Cep: 05073177781
E- Posta Adresi	Sufi_476@hotmail.com
Tarihi	

EKLER

ANKET FORMU

Kıymetli Kardeşim;

Bu anket formu, “**Mezhepsel Çoğulculuk Bağlamında Caferilerin Din Eğitimi ve Öğretimi İle İlgili Beklentileri ve Önerileri (İğdır Örneği)**” isimli yüksek lisans çalışmasının bir parçasını oluşturmaktadır. Anket içerisinde Caferîlerin Din eğitimi ve öğretimi ile ilgili beklentileri ve önerilerini tespit etmeye yönelik sorular bulunmaktadır.

Anket sorularına vereceğiniz cevaplar tamamen bilimsel bir amaç için kullanılacaktır. Bu nedenle lütfen anket formuna isimlerinizi **yazmayınız** ve hiçbir soruyu cevapsız bırakmayınız.

Anket sorularının cevaplanması konusunda göstereceğiniz dikkat ve ilgi, araştırma sonuçlarının sıhhati açısından son derece önem taşımaktadır. Bu sebeple bütün soruları dikkatlice okuyarak, durumunuza en uygun olan seçeneği işaretleyiniz.

İlgi ve samimiyetinize şimdiden teşekkür ederim.

Çetin DOĞRU

**İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Anabilim Dalı**

Lütfen durumunuza uygun olan seçeneğin önündeki paranteze (x) işareti koyunuz.

1. Cinsiyetiniz?

1-( ) Kadın 2- ( ) Erkek

2. Yaşınız?

1-( ) 15-20 2- ( ) 21-30 3- ( ) 30-40 4- ( ) 40-50 5- ( ) 50-60 6- ( ) 60 ve Üstü

3-Eğitim durumunuz ?

1-( )Okur-yazar değil 2-( )ilkokul 3-( ) Ortaokul 4-( )Lise 5-( )Üniversite/Y.Okul 6-( )Master/Doktora

4. Mesleğiniz?

1- ( ) Öğrenci 2-( ) Memur 3- ( ) Esnaf 4- ( ) Kamu işçisi 5-( ) işadamı 6- ( ) Emekli
7- ( ) Ev Hanımı 8-( ) İşsiz 9- ( ) Diğer

	Lütfen Aşağıdaki ifadelere katılım düzeyinizi ilgili ifadeye ilişkin seçeneğin karşısına “X” işareti koymak suretiyle belirtiniz.	TAMAMEN KATILYORUM	KATILYORUM	KISMEN KATILYORUM	KATILMIYORUM	BİR FIKRİM YOK
1	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi okullarda verilmelidir.					
2	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi Caferileri de temsil edecek şekilde düzenlenerek bu dersin okullarda zorunluluğu devam etmelidir.					
3	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi okullarda seçmeli olmalıdır.					
4	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde verilen dini bilginin yetersiz olduğunu düşünüyorum					
5	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde Caferiliğe yeteri kadar yer verilememektedir					
6	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi Sünni kaidelere göre verilmektedir.					
7	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi tek bir mezhebi esas alıp diğer mezhepleri yok saymaktadır.					
8	Mezhebimin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına yansıtılması noktasında haklı taleplerimi dile getirdiğimde ötekiştirildiğim zamanlar olabilmektedir.					
9	Dini konularla ilgili bilgileri DKAB dersinden çok ailem ve çevrem(Camii, müctehid, molla)’den edinirim					
10	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında Caferilik de temsil edilmelidir.					
11	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kitaplarında Caferiliğe özgü inanç, ibadet ve kültürel öğelere yer verilmelidir.					
12	Caferilik, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına dâhil edilmesi durumunda Caferiliği anlatacak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni Caferi mezhebine mensup biri olmalıdır.					
13	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi müfredatının hazırlanması aşamasında sürece Caferi din âlimleri de dâhil edilmelidir.					
14	Kamuya ait, başta TRT olmak üzere her türlü kitle iletişim araçlarıyla yapılan dini içerikli, yayın ve yayımlarda Caferilere kendi inançlarını ve kültürlerini tanıtım imkânı verilmelidir.					
15	Caferilere Yurt içinde üniversite dâhil olmak üzere dinî eğitim yapabilme, din eğitimcisi yetiştirebilme fırsat ve imkânı verilmelidir					
16	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin özellikle Sünni ekolün dışındaki ekollere yaklaşımları noktasında yeterince objektif olmadıklarını düşünüyorum.					